गैडहवा गाउँपालिकाको दश बर्षे शिक्षा क्षेत्र योजना

आ.व २०८१/८२ - २०९०/९१

गैडहवा गाँउपालिका

शिक्षा, युवा तथा खेलकुद शाखा

विष्णुपुरा, रुपन्देही

लुम्बिनी प्रदेश

नेपाल

गैडहवा गाउँपालिका शिक्षा क्षेत्र योजना निर्माण समितिका पदाधिकारीहरू

१. श्री सुरेन्द्र पौड्याल - संयोजक तथा गाउँपालिका अध्यक्ष
२. श्री माधुरी जैसवाल - सदस्य तथा गाउँपालिका उपाध्यक्ष
३. श्री श्रीप्रसाद गौतम - सदस्य तथा प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत
४. श्री सुरेन्द्र सिंह कुर्मी – सदस्य तथा सामाजिक विकास समिति संयोजक
५. श्री माधवराज पौडेल - सदस्य तथा शिक्षा युवा तथा खेलकुद शाखा प्रमुख
६. श्री अमरजित यादव – सदस्य तथा शिक्षा समिति सदस्य
७. श्री यमकान्त पौडेल - सदस्य तथा लेखा अधिकृत

गैडहवा गाउँपालिका शिक्षा क्षेत्र योजना लेखन समितिका पदाधिकारीहरू

१. श्री माधवराज पौडेल - संयोजक तथा शिक्षा युवा तथा खेलकुद शाखा प्रमुख
२. श्री रामजी आचार्य – सदस्य तथा प्र.अ सूर्यपुरा मा.वि
३. श्री बासुदेव भट्टराई – सदस्य तथा प्र.अ महेन्द्रनगर मा.वि
४. श्री शिवचन्द्र वरुण – सदस्य तथा प्र.अ साँडी सर्जु पद्मादेवी मा.वि
५. श्री बालिका गौडेल – सदस्य तथा प्राविधिक सहायक शिक्षा
६. श्री राजेश्वर निषाद – सदस्य तथा शिक्षक जोगडा मा.वि
७. श्री सञ्जय कुमार यादव – सदस्य तथा प्र.अ जनकल्याण मा.वि
८. श्री पम्फा खनाल – सदस्य तथा शिक्षक जनता आ.वि
९. श्री रामलाल लोध - सदस्य तथा प्र.अ नमुना शिक्षा ई.बो स्कुल

शुभकामना

नेपालको संविधानअनुसार संघीय लोकतान्त्रिक शासन प्रणाली लागू भएसँगै संघ, प्रदेश र स्थानीय तह गरी तीन तहका सरकारहरू सञ्चालनमा आएका छन्। संविधान तथा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले स्थानीय तहहरूलाई शिक्षा क्षेत्रमा समेत अधिकार सम्पन्न बनाएको छ। सोही अधिकारको अभ्यास गर्दै गैडहवा गाउँपालिकाले शिक्षा क्षेत्रमा विभिन्न योजना र कार्यान्वयन प्रक्रिया अगाडि बढाइरहेको छ। संविधानले सुनिश्चित गरेका शिक्षासम्बन्धी हक–अधिकारहरूको कार्यान्वयन गर्न गाउँपालिकाले विभिन्न नीतिगत सुधारका पक्षहरूलाई आत्मसात गर्दै आएको छ। यसै सन्दर्भमा, गैडहवा गाउँपालिकाले आगामी दश वर्षभित्र शिक्षा क्षेत्रलाई थप समृद्ध बनाउने उद्देश्यले 'गैडहवा गाउँपालिका शिक्षा योजना क्षेत्र २०८१/०८२ – २०९०/०९१' तयार पारेको छ। हालको शैक्षिक अवस्थालाई आधार मानी भविष्यको शैक्षिक रूपान्तरणका लक्ष्यहरू समेटिएको यस योजनाले सम्पूर्ण शैक्षिक संस्थाहरूको वस्तुगत विश्लेषण प्रस्तुत गर्नुका साथै दीर्घकालीन शैक्षिक रणनीतिहरूको मार्गचित्र पनि तय गर्नेछ।

यस योजनामा गैडहवा गाउँपालिकाको शैक्षिक तथ्याङ्क, घरधुरी तथा जनसङ्ख्या विवरण, पालिकाको साक्षरताको अवस्था, कार्यान्वयनमा आएका शैक्षिक कार्यक्रमहरू, माध्यमिक तथा आधारभूत तहका शैक्षिक सूचकहरूको विवरण, पालिकाको दिगो

दृष्टिकोण, लक्ष्यहरू, उद्देश्यहरू, रणनीति तथा हालसम्मका शैक्षिक उपलब्धिहरूको समावेश गरिएको छ। यी सबै शैक्षिक विवरणहरूको आधारमा तथ्यगत लक्ष्य निर्धारण गरी योजनाका कार्यक्रमहरू तय गरिएको हो ।

यस योजना निर्माणको क्रममा अमूल्य सुझाव, सल्लाह तथा प्रेरणा प्रदान गर्ने गैडहवा गाउँपालिकाका उपाध्यक्ष श्री माधुरी जैसवाल, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत श्री श्रीप्रसाद गौतम, शिक्षा शाखा प्रमुख माधवराज पौडेल तथा गाउँपालिका शिक्षा योजना निर्माण तथा लेखन समितिका पदाधिकारी प्रति हार्दिक धन्यवाद व्यक्त गर्दछौं । त्यसैगरी, योजना लेखन कार्यको सुरुवातदेखि अन्तिम रूपसम्म निरन्तर सक्रिय भूमिका निर्वाह गर्नुहुने योजना लेखन कार्यमा सहयोग पुर्याउनुहुने प्र.अ ज्यूहरू तथा प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रूपमा योगदान पुऱ्याउने सम्पूर्ण व्यक्तित्वहरू प्रति गहिरो आभार प्रकट गर्दछौं।

सुरेन्द्र पौड्याल
गाउँपालिका अध्यक्ष

शुभकामना

शिक्षा मानिसको नैसर्गिक अधिकार हो। नेपालको संविधानले आधारभूत तहसम्मको शिक्षा अनिवार्य र निःशुल्क तथा माध्यमिक तहसम्मको शिक्षा निःशुल्क पाउने मौलिक हकको रूपमा सुनिश्चित गरेको छ। साथै, स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा ११ को उपदफा (२) को खण्ड (ज) मा स्थानीय तहका लागि आधारभूत तथा माध्यमिक शिक्षासम्बन्धी २३ वटा काम, कर्तव्य र अधिकार उल्लेख गरिएको छ।

यसै अधिकारको उपयोग गर्दै गैडहवा गाउँपालिका, रुपन्देही ले गुणस्तरीय शैक्षिक सेवा विकास गर्ने उद्देश्यले पाँच वर्षे गाउँपालिका शिक्षा योजना (२०८१/०८२ – २०९०/०९१) तर्जुमा गरेको हो। यस योजना शिक्षा क्षेत्रका सरोकारवालाहरूको प्रत्यक्ष सहभागिता सहित निर्माण गरिएको हो। विद्यालय तहमा सञ्चालन भइरहेका नियमित शैक्षिक कार्यक्रमका अतिरिक्त अनौपचारिक शिक्षा, निरन्तर शिक्षा, विशेष शिक्षा, प्राविधिक शिक्षा, तथा शिक्षासम्बन्धी विविध विषयहरू, शिक्षा प्रणालीको व्यवस्थापन र शिक्षामा सुशासन सुनिश्चित गर्ने पक्षहरूलाई समेत समेटेर यो योजना तयार पारिएको छ।

यस पाँच वर्षे योजना गैडहवा गाउँपालिकाले संविधान र कानुनले प्रदान गरेका अधिकारहरूको उपयोग गर्दै तयार पारेको हो। यद्यपि यो पहिलो गाउँपालिकाको शिक्षा क्षेत्र योजना भएकाले विगतका शैक्षिक पक्षहरूको समीक्षा गर्ने प्रयास गरिएको छ भने भविष्यका सुधार योजनाहरू, शिक्षासँग सम्बन्धित अन्य नीतिगत तथा प्राविधिक कार्यक्रमहरू र शैक्षिक तथ्यांकहरूको मार्गदर्शन स्वरूप लिइएको छ। गाउँपालिका शिक्षा योजना निर्माणको चरणमा सहयोग पुऱ्याउने कार्यपालिका सदस्यहरू, गाउँपालिका शिक्षा समिति पदाधिकारीहरू, योजना निर्माण समितिका पदाधिकारी, लेखन कार्यमा संलग्न सदस्यहरू, शिक्षा, युवा तथा खेलकुद शाखासँग सम्बन्धित व्यक्तित्वहरू तथा प्रत्यक्ष–अप्रत्यक्ष रूपमा संलग्न सबै सरोकारवालाहरू प्रतिप्रति गैडहवा गाउँपालिका हार्दिक आभार प्रकट गर्दछ । यस दश वर्षे योजना सफलतापूर्वक कार्यान्वयन भई गाउँपालिकाको शिक्षा क्षेत्रमा गुणात्मक सुधार होस् भन्ने अपेक्षा सहित हार्दिक शुभकामना व्यक्त गर्दछु ।

माधुरी जैसवाल
गाउँपालिका उपाध्यक्ष

मन्तब्य

नेपालको संविधानले संघ, प्रदेश र स्थानीय तह गरी तीन तहको संरचनासहित संघीय शासन प्रणालीलाई अवलम्बन गरेको छ। स्थानीय तहहरू जनताको नजिक रहेर सेवा प्रवाह गर्ने जनप्रतिनिधिबाट निर्वाचित सरकार हुन्। संविधानको अनुसूचीमा उल्लेख गरिएअनुसार स्थानीय तहलाई शिक्षा क्षेत्रमा समेत स्पष्ट जिम्मेवारी र अधिकार प्रदान गरिएको छ। संविधानले आधारभूत तहसम्मको शिक्षा अनिवार्य र निःशुल्क तथा माध्यमिक तहसम्मको शिक्षा निःशुल्क रूपमा प्राप्त गर्ने नागरिकको मौलिक हकको रूपमा सुनिश्चित गरेको छ। यस व्यवस्थाले स्थानीय तहहरूलाई शिक्षा क्षेत्रप्रति संवेदनशील भई गुणस्तरीय शिक्षा विकास गर्ने दिशामा अग्रसर हुन उत्प्रेरित गरेको छ। स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले आधारभूत र माध्यमिक शिक्षासम्बन्धी जिम्मेवारीलाई थप स्पष्ट पार्दै स्थानीय तहलाई आफ्ना अधिकार क्षेत्रभित्र रणनीतिक तथा लक्ष्यकेन्द्रित योजना बनाई कार्यान्वयन गर्न जोड दिएको छ।

संविधान र अन्य कानुनी व्यवस्थाले तोकेअनुसारका जिम्मेवारीहरू वहन गर्दै गैडहवा गाउँपालिका, रुपन्देही ले शिक्षाको क्षेत्रमा योजनाबद्ध ढंगले अघि बढ्न गाउँपालिका शिक्षा क्षेत्र योजना (२०८१/०८२ – २०९०/०९१) तर्जुमा गरी कार्यान्वयनमा ल्याएको छ। यस योजनाले शिक्षा सेवा प्रवाहको सन्दर्भमा गाउँपालिकाको हालको अवस्था, विद्यमान समस्या र चुनौतीहरू पहिचान गर्दै तिनको समाधानका लागि उपयुक्त रणनीति र प्रमुख कार्यक्रमहरू तय गरेको छ। साथै, यसले आगामी दश वर्षको लागि गैडहवा गाउँपालिकाको शिक्षा क्षेत्रको दिशानिर्देशन प्रदान गर्दै छ ।

यस योजना कार्यान्वयन गरी तोकिएका समृद्ध शैक्षिक लक्ष्यहरू हासिल गर्न जनप्रतिनिधि, राष्ट्रसेवक कर्मचारी, आम नागरिक तथा संघ र प्रदेश सरकारको महत्वपूर्ण भूमिका रहनेछ। यस्तै, निजी क्षेत्र, गैरसरकारी क्षेत्र र विकास साझेदारहरूसँगको सहकार्यबाट योजना सफल कार्यान्वयनतर्फ उन्मुख हुनेछ भन्ने विश्वास गरिएको छ। गैडहवा गाउँपालिकाले शिक्षा क्षेत्रको दिगो विकासका लागि तर्जुमा गरेको यो दश वर्षे गाउँपालिका शिक्षा क्षेत्र योजना कार्यान्वयनमा सरोकारवालाहरूको पूर्ण साथ, सहयोग र सहकार्यको अपेक्षा गर्दछ । अन्त्यमा, यो शिक्षा योजना तर्जुमा कार्यमा सक्रिय सहयोग गर्ने गाउँपालिका अध्यक्ष, उपाध्यक्ष, सामाजिक विकास समितिका संयोजक, कार्यपालिका सदस्यहरू, शिक्षा समितिका पदाधिकारीहरू तथा सम्पूर्ण गैडहवा गाउँपालिकावासीहरूप्रति हार्दिक आभार सहित योजना कार्यान्वयनमा पनि यसैगरी साथ, सहयोग र सुझावको निरन्तर अपेक्षा राख्दछौं । धन्यवाद ।

श्रीप्रसाद गौतम
प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत

हाम्रो भनाई

नेपालको संविधान, प्रचलित ऐन, कानुन, नीति, कार्यविधि, निर्देशन तथा मापदण्डहरूको आधारमा शिक्षा क्षेत्रको प्रभावकारी व्यवस्थापनका लागि विभिन्न कार्यहरू सञ्चालन हुँदै आएका छन्। संविधान तथा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ मा उल्लेख गरिएका शिक्षा सम्बन्धी विषयवस्तु र जिम्मेवारीहरू कार्यान्वयन गर्ने क्रममा अझै पनि केही नयाँ कानुनी संरचना र स्पष्ट मापदण्डको अभाव रहेको देखिन्छ । यद्यपि, संघ, प्रदेश र स्थानीय तहमा विद्यमान कानुन, नीति, कार्यविधि, निर्देशन तथा मापदण्डहरूको आधारमा

शिक्षा क्षेत्रका गतिविधिहरू अगाडि बढाइएका छन् । नेपालले संघीय शासन प्रणाली अवलम्बन गरेपछि जनताले शिक्षा क्षेत्रमा स्थानीय सरकारबाट शीघ्र र प्रभावकारी सेवा पाउने अपेक्षा गरेका छन्।

जनताको ती अपेक्षाहरू पूरा गर्न वित्तीय योजना बनाई प्राथमिकताको आधारमा शिक्षा सम्बन्धी कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नु आजको आवश्यकता हो। जनप्रतिनिधिहरूले जनतासँग गरेका प्रतिवद्धता पूरा गर्नु, र संघ, प्रदेश तथा स्थानीय तहको समन्वयबाट शिक्षामा समृद्धि हासिल गर्नु आवश्यक छ। यी मूल मान्यताका आधारमा गैडहवा गाउँपालिकाले पहिलोपटक दश वर्षे शिक्षा योजना तर्जुमा गरेको हो। गाउँपालिकाभित्रका विभिन्न आर्थिक, सामाजिक र भौगोलिक पृष्ठभूमि भएका बासिन्दाहरूको शिक्षाप्रतिको आवश्यकता फरक–फरक हुन सक्छ । तथापि गुणस्तरीय, प्राविधिक, रोजगारीसँग जोडिने, श्रम अनुकूल शिक्षा आजको समयको प्रमुख आवश्यकता हो । यसै अवधारणालाई आत्मसात गर्दै गैडहवा गाउँपालिकाको शिक्षा, युवा तथा खेलकुद शाखाले आफ्ना दायित्व वहन गर्दै दक्ष जनशक्ति निर्माण गर्ने उद्देश्यले यो दश वर्षे शिक्षा योजना तर्जुमा गरेको हो ।

योजना निर्माणको क्रममा हालको शैक्षिक अवस्थाको अध्ययन, विश्लेषण, शिक्षा क्षेत्रसँग सम्बन्धित सरोकारवालाहरूको सुझाव, राय, सल्लाहलाई समेट्दै यो शिक्षा योजना तयार पारिएको हो । योजना निर्माणको चरणमा अमूल्य सुझाव, मार्गदर्शन र स्पष्टता प्रदान गर्ने गैडहवा गाउँपालिकाका अध्यक्ष श्री सुरेन्द्र पौड्याल, उपाध्यक्ष माधुरी जैसवाल, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत श्रीप्रसाद गौतम, सामाजिक विकास समितिका संयोजक तथा शिक्षा योजना निर्माण समिति र मस्यौदा लेखन समितिप्रति गाउँपालिका शिक्षा युवा तथा खेलकुद शाखा हार्दिक आभार प्रकट गर्दछ । यसैगरी योजना लेखन कार्यको सुरुवातदेखि अन्तिम रूपसम्म सक्रिय भूमिका निर्वाह गर्नुहुने सबै विद्यालयका प्र.अ तथा सहयोगीहरू लगायत सम्पूर्ण प्रत्यक्ष तथा अप्रत्यक्ष योगदानदाताहरू प्रति विशेष धन्यवाद व्यक्त गर्दछु । यो दश वर्षे गाउँपालिका शिक्षा क्षेत्र योजनालाई शिक्षाको मूल दस्तावेजका रूपमा लिई, यसमा उल्लेखित कार्यक्रमहरूलाई प्राथमिकताको आधारमा कार्यान्वयन गर्नुपर्नेछ भन्ने धारणा राखिएको छ । भविष्यमा योजना कार्यान्वयन, सुधार र परिमार्जनका लागि रचनात्मक, व्यावहारिक सुझाव, सल्लाह तथा मार्गदर्शनप्रति गाउँपालिका निरन्तर अपेक्षारत रहनेछ । धन्यवाद ।

माधवराज पौडेल

शिक्षा,युवा तथा खेलकुद शाखा प्रमुख

विषयसूची:

विषयसूची	पेज नं.
क) विषय प्रवेश	१
ख) शिक्षा योजना निर्माणको आवश्यकता र औचित्य	१
ग) गैडहवा गाउँपालिकामा शिक्षा योजना निर्माणको औचित्य	२
घ) शिक्षा योजना निर्माणका आधारहरु	२
ङ) शिक्षा योजना निर्माण प्रक्रिया	३
च) योजनाको दस्तावेजको स्वरुप	४
परिच्छेद १ परिचय	५
१.१ पृष्ठभूमि	५
१.२ गाउँपालिकाको परिचय	५
१.३ गाउँपालिकाका शैक्षिक समस्था तथा चुनौति र अवसरहरू	१५
क) समस्याहरु	१५
ख) समस्याका प्रमुख कारणहरु	१६

ग) चुनौतिहरू	१८
घ) अवसरहरू	१८
परिच्छेद २: दूरदृष्टि, उद्धेश्य, रणनीति तथा लक्ष्य निर्धारण	१९
२.१ गैडहवा गाउँपालिकामा शिक्षा क्षेत्र योजना निर्माणका आधारहरुः	१९
२.२ गाउँपालिकाको दीर्घकालीन सोच (Vision), ध्येय, उद्देश्य र रणनीतिहरू	२०
२.३ मुख्य कार्यसम्पादन सूचक तथा परिमाणात्मक लक्ष्य	२५
परिच्छेद ३: शिक्षाका मुख्य उपक्षेत्र	२७
३.१ प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा	२७
३.१.१ परिचय र बर्तमान अवस्था	२७
३.१.२ प्रारम्भिक बालविकासका समस्या र चुनौती	२८
३.१.३ प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षामा देखिएका सूचकहरू	२९
३.१.४ उद्धेश्य	२९
३.१.५ रणनीतिहरु	२९
३.१.६ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा	३०
३.१.७ प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्यः	३०
३.२ आधारभूत शिक्षा	३१
३.२.१ परिचय र वर्तमान अवस्था	३१
३.२.२ आधारभूत शिक्षाका मुख्य समस्या र चुनौती	३१
३.२.३ उद्देश्यहरु	३३
३.२.४ रणनीतिहरू	३३
३.२.५ अपेक्षित प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा	३५
३.२.६ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य	३५
३.३ माध्यमिक शिक्षा	३६
३.३.१ परिचय र वर्तमान अवस्था	३६
३.३.२ माध्यमिक शिक्षाका मुख्य समस्या र चुनौती	३६
३.३.३ उद्धेश्यहरु	३८
३.३.४ रणनीतिहरु	३९
३.३.५ अपेक्षित प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजाः	३९
३.३.६ प्रमुख क्रियाकलाप तथा परिमाणात्मक लक्ष्य	३९
३.४ प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम	४०
३.४.१ परिचय र वर्तमान अवस्था	४०
३.४.२ प्राविधिक शिक्षाका मुख्य समस्या र चुनौतीहरु	४१
३.४.३ उद्धेश्यहरु	४१
३.४.४ रणनीतिहरु	४२
३.४.५ अपेक्षित प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा	४२
३ं.४.६ प्रमुख क्रियाकलाप तथा परिमाणात्मक लक्ष्य	४२
३.५ अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाई	४३
३.५.१ परिचय र वर्तमान अवस्था	४३
३.५.२ अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइका मुख्य समस्या तथा चुनौतिहरु	४४

३.५.३ उद्धेश्यहरु	४४
३.५.४ रणनीतिहरु	४४
३.५.५ अपेक्षित प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा	४४
३.५.६ प्रमुख क्रियाकलाप तथा परिमाणात्मक लक्ष्य	४५
परिच्छेद ४: अन्तरसम्बन्धित विषय तथा क्षेत्र	४५
४.१ पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक, सिकाइ सामग्री तथा मूल्याङ्कन	४५
४.१.१ परिचय र बर्तमान अवस्था	४५
४.१.२ उद्धेश्यहरु	४७
४.१.३ रणनीतिहरु	४७
४.१.४ अपेक्षित प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा	४७
४.१.५ प्रमुख क्रियाकलाप तथा परिमाणात्मक लक्ष्य	४८
४.२ शिक्षक व्यवस्थापन र विकास	४९
४.२.१ परिचय र बर्तमान अवस्था	४९
४.२.२ चुनौतिहरु	५०
४.२.३ उद्देश्यहरूः	५०
४.२.४ रणनीतिहरू	५१
४.२.५ अपेक्षित प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजाः	५१
४.२.६ प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य	५२
४.३ शैक्षिक समता र समावेशीकरण	५३
४.३.१ परिचय र बर्तमान अवस्था	५३
४.३.२ समस्या तथा चुनौतिहरू	५४
४.३.३ उद्देश्यहरू	५४
४.३.४ रणनीतिहरू	५४
४.३.५ उपलब्धी, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य	५५
४.३.६ प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य	५५
४.४ विद्यालय पोषण तथा स्वास्थ्य कार्यक्रम	५६
४.४.१ परिचय र वर्तमान अवस्था :	५६
४.४.२ समस्या तथा चुनौतीहरू	५७
४.४.३ उद्देश्यहरू :	५८
४.४.४ रणनीतिहरू	५८
४.४.५ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा	५८
४.४.६ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य	५८
४.५ विद्यालय सुरक्षा, विपद् न्यूनीकरण तथा उत्थानशीलता	६०
४.५.१ परिचय र वर्तमान अवस्था	६०
४.५.२ समस्या तथा चुनौतीहरू	६०
४.५.३ उद्देश्यहरू	६१
४.५.४ रणनीतिहरू	६१
४.५.५ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा	६१
४.५.६ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य	६२

४.६ विद्यालय भौतिक पूर्वाधार विकास	६३
४.६.१ परिचय र वर्तमान अवस्था	६३
४.६.२ समस्या तथा चुनौतीहरू	६४
४.६.३ उद्देश्यहरू	६४
४.६.४ रणनीतिहरू	६४
४.६.५ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा	६४
४.६.६ प्रमुख क्रियाकलाप तथा परिमाणात्मक लक्ष्य	६५
४.७ विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि	६५
४.७.१ परिचय तथा बर्तमान अवस्था	६५
४.७.२ समस्या तथा चुनौतीहरू	६८
४.७.३ उद्देश्यहरू	६९
४.७.४ रणनीतिहरू	६९
४.७.५ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा	६९
४.७.६ प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य	६९
परिच्छेद ५ अन्य उपक्षेत्रहरू	७०
५.१ विद्यालय अतिरिक्त क्रियाकलाप र खेलकुद	७०
५.१.१ परिचय तथा बर्तमान अवस्था	७०
५.१.२ समस्या तथा चुनौतीहरू	७१
५.१.३ उद्देश्यहरू	७२
५.१.४ रणनीतिहरू	७२
५.१.५ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा	७३
५.१.६ प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य	७३
परिच्छेद ६ : सुशासन तथा व्यवस्थापन	७४
६.१.१ परिचय र वर्तमान अवस्था	७४
६.१.२ समस्या तथा चुनौतीहरू	७५
६.१.३ उद्देश्यहरू	७५
६.१.४ रणनीतिहरू	७६
६.१.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य	७६
६.१.६ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य	७७
६.२ स्थानीय शिक्षा योजना कार्यान्वयनको प्रबन्ध	७७
६.२.१ वर्तमान अवस्था	७८
६.२.२ उद्देश्यहरू	७८
६.२.३ रणनीतिहरू	७९
६.२.४ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा	७९
६.२.५ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य	७९
परिच्छेद ७ लगानी र स्रोत व्यवस्थापन	८१
७.१ परिचय र बर्तमान अवस्था	८१
७.२ उद्देश्यहरू	८२

७.३ रणनीतिहरू	८२
७.४ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा	८२
७.५ प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य	८२
७.६ योजनाको वर्षिक बजेट तर्जुमा प्रक्रिया	८३
परिच्छेद ८ अनुगमन तथा मूल्याङ्कन	८५
८.१ परिचय र बर्तमान अवस्था	८५
८.२ उद्देश्यहरु	८६
८.३ रणनीतिहरू	८६
८.४ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा	८६
८.५ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य	८७
अनूसुचीहरू	८७

क) **विषय प्रवेशः**

नेपालको संविधानको धारा ३१ मा शिक्षा सम्बन्धी हक उल्लेख छ । उक्त धाराले शिक्षा सम्बन्धि पहुँचको हक हुने र राज्यबाट आधारभूत तहसम्मको शिक्षा अनिवार्य र निःशुल्क तथा माध्यमिक तहसम्मको शिक्षा निःशुल्क पाउने हकको व्यवस्था गरेको छ । त्यसैगरी अपाङ्गता भएका र आर्थिक रूपले विपन्न नागरिकलाई कानुन बमोजिम निःशुल्क उच्च शिक्षा पाउने, नेपालमा बसोबास गर्ने प्रत्येक नेपाली समुदायलाई कानुन बमोजिम आफ्नो मातृभाषामा शिक्षा पाउने हक संविधानले प्रदान गरेको छ । त्यसका लागि विद्यालय तथा शैक्षिक संस्था स्थापना र सञ्चालन गर्न पाउने हक हुने जस्ता शिक्षा सम्बन्धी मौलिक हकको प्रत्याभूत समेत गरेको छ ।

दिगो विकास को लक्ष्य नं ४ मा समावेशी तथा समतामुलक गुणस्तरीय शिक्षा सबैलाई उपलब्ध गराउने र आजीवन सिकाइलाई प्रर्वद्धन गर्ने कुरा उल्लेख गरिएको छ । नेपालको अनिवार्य आधारभूत शिक्षा ऐन, २०७५ अनुसार वि.सं २०८५ सम्म सबै नागरिकलाई आधारभूत तह सम्मको शिक्षामा पहुँच पुर्याउने व्यवस्था उल्लेख गरिएको छ । यसै गरि स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ को दफा ११ (२) को उप दफा (ज) अनुसार स्थानीय तहलाई माध्यमिक र आधारभूत विद्यालय सम्बन्धि २३ वटा अधिकारहरू प्रदान गरिएको छ । अनिवार्य तथा निःशुल्क आधारभूत शिक्षा तथा निःशुल्क माध्यमिक शिक्षा हासिल गर्नका लागि ७५३ वटै स्थानीय तहले सङ्घीय र प्रदेश सरकारका योजनालाई आधार मानी आफ्ना आवश्यकतालाई प्राथमिकतामा राखी स्थानीय तह स्तरीय शिक्षा योजना निर्माण गर्नुपर्ने आवश्यकता रहेको सन्दर्भमा यस गैडहवा गाउँपालिकाले पनि शैक्षिक सेवा प्रभावकारी रुपमा कार्यान्वयन गरी अपेक्षित नतिजा हासिल गर्न एवं शिक्षामा पहुँच, गुणस्तर, सहभागिता र समता सुनिश्चित गर्नका लागि शिक्षा योजनाको महत्वपूर्ण भूमिका ठहर गरी दश वर्षे शिक्षा योजना कार्यान्वयनमा ल्याएको छ । नेपालको विद्यालय तहको शिक्षाको विकासका लागि विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना (२०७९–२०८८) कार्यान्वयनमा रहेको अवस्थामा यस गैडहवा गाउँपालिकाको दश वर्षीय शिक्षा योजनाले विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना कार्यान्वयनमा थप सहयोगी भूमिका निर्वाह गर्नेछ ।

शिक्षा ऐन, २०२८ र शिक्षा नियमावली, २०५९ मा शिक्षा सम्बन्धी विविध व्यवस्था गरिएको छ । संघीय सरकारले राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६ जारी गरेको छ भने लागि विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना (२०७९–२०८८) कार्यान्वयनमा रहेको छ । यी सबै नीति, योजना, व्यवस्था र घोषणाहरूको मर्मअनुसार स्थानीय तहको शिक्षालाई सु–व्यवस्थित बनाउन, गुणस्तरीय र समावेशी, समतामुलक शिक्षा सबै नागरिकलाई प्रदान गरि सम्वृद्ध नेपाल सुखि नेपालीको नारालाई साकार पार्न गैडहवा गाउँपालिकाले शिक्षा योजना २०८१ तयार गरेको छ । यसका साथै गाउँपालिका अन्तर्गतका शिक्षा सम्बन्धी समस्याहरूको पहिचान गरेर विभिन्न चरणमा कार्यशाला, गोष्ठिहरू सञ्चालन गरी शिक्षा सम्वन्धि सरोकार राख्ने सबै स्थानीय सरोकारवालाहरूको प्रत्यक्ष सहभागितामा यो योजना तयार गरिएको हो । यस योजनामा व्यवस्था गरिएका सबै कुराहरू कार्यान्वयन गर्न शिक्षा सम्बन्धी सरोकार राख्ने सबै निकायहरूको महत्वपूर्ण भूमिका रहनेछ । यसमा भएका व्यवस्थाहरूलाई आ–आफ्नो क्षेत्रमा लागू गर्नु सबै नागरिकको कर्तव्य रहनेछ । गुणस्तरीय शिक्षाको विकास गरी सिपयुक्त नागरिक तयार गर्न र समृद्ध गाउँपालिकाको रुपमा विकास गर्न यस शैक्षिक योजनाले उल्लेख्य भूमिका खेलेको छ ।

ख) **शिक्षा योजना निर्माणको आवश्यकता र औचित्यः**

नेपालको संविधान, राष्ट्रिय शिक्षा नीति, अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षा ऐन तथा नियमावली, दिगो विकास लक्ष्य, १६औ पञ्चवर्षीय योजनाको अवधारणा तथा विद्यमान विद्यालय शिक्षा सम्बन्धी ऐन कानुनले प्राथमिकतामा राखेका नीति, कार्यक्रम तथा लक्ष्यलाई संघीय संरचना अनुसार कार्यान्वयन गर्न र विद्यालय शिक्षा क्षेत्रको विकासलाई दिशानिर्देश गर्न स्थानीय तहमा विद्यालय शिक्षा योजनाको निर्माण गर्न आवश्यकता देखिएको छ । विज्ञान तथा प्रविधिमा भएको विकास तथा परिवर्तनलाई आत्मसाथ गर्न र सृजनशील, सक्रिय तथा नेपालको आर्थिक तथा सामाजिक रूपान्तरणका लागि उपयोगी नागरिक तयार गर्नका लागि र शिक्षाको योगदानलाई समय सापेक्ष बनाउन पनि विद्यालय शिक्षा क्षेत्रको योजना मार्फत समग्र शिक्षा प्रणालीमा सुधार गर्नुपर्ने देखिएको छ ।

नेपालको संविधान अनुसूची ८ मा स्थानीय तहको एकल अधिकार अन्तर्गत आधारभूत तथा माध्यमिक शिक्षा उल्लेख भएको तथा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ (११ ज) ले आधारभूत तथा माध्यमिक तहका लागि २३ वटा शिक्षाको अधिकार तोकेको छ । यस ऐनको दफा २४ (१) मा स्थानीय तहले आवधिक तथा क्षेत्रगत योजना निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्नुपर्ने नीतिगत व्यवस्था समेत गरेको छ । यी प्रावधानलाई कार्यान्वयन गर्नका लागि स्थानीय तहले शिक्षा योजना निर्माण र कार्यान्वयन गर्न अनिवार्य समेत रहेको छ ।

विद्यालय शिक्षामा रहेका आर्थिक तथा सामाजिक लगायतका कारणले सुविधाविहीन, सीमान्तकृत तथा अपाङ्गता भएका बालबालिकाको समतामूलक पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित गर्न तथा प्रत्येक बालबालिकामा न्यूनतम सिकाई उपलब्धि सुनिश्चित गर्दै समग्र विद्यालय शिक्षाको गुणस्तर तथा सान्दर्भिकता अभिवृद्धि गर्न शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयले शिक्षा क्षेत्र योजना (School Education Sector Plan २०७९-२०८८) स्वीकृत गरी कार्यान्वयनमा ल्याएको छ । यसै परिवेशमा यस गैडहवा गाउँपालिकाले पनि शिक्षा योजना निर्माण र कार्यान्वयन गर्नुपर्ने आवश्यकतालाई महसुस गरी दशवर्षीय स्थानीय शिक्षा योजना निर्माण र कार्यान्वयन गरी शिक्षा क्षेत्रमा अपेक्षित सुधार गर्नुपर्ने आवश्यकता र औचित्य देखेको छ ।

ग) गैडहवा गाउँपालिकामा शिक्षा योजना निर्माणको औचित्यः

१. तिनै तहमा बन्ने शिक्षा योजनाका बीच लम्बीय र क्षितिजय सहसम्बन्ध स्थापित गर्न

२. सङ्घ र प्रदेशबाट प्रदान गरिने स्रोतहरूलाई योजनामा आधारित बनाई व्यवस्थापन, परिचालन र उपयोग गर्न

३. कार्यक्रम र स्रोतमा देखिएको अभाव, दोहोरोपना, स्रोत परिचालनमा असक्षमता जस्ता समस्यालाई न्यूनीकरण गर्न

४. साझा विषयमा लागत साझेदारी, समन्वय र सहकार्यलाई प्रभावकारी बनाउन

५. शिक्षा सम्बन्धी राष्ट्रिय लक्ष्य तथा अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिबद्धता हासिल गर्न सहयोग पुर्याउन

६. गाउँपालिकामा देखिएका मुख्य शैक्षिक समस्या, समस्याका कारणहरुको पहिचान गरि समस्या समाधानका उपायहरु कार्यान्वयन गर्न,

घ) शिक्षा योजना निर्माणका आधारहरुः

गैडहवा गाउँपालिकाको शिक्षा योजना निर्माण गर्दा निम्नलिखित दस्तावेजलाई मूल आधार बनाइएको छ । यसका अतिरिक्त अन्य सान्दर्भिक र सन्दर्भ सामग्री प्रयोग गरी योजना निर्माण गरिएको छ ।

क) नेपालको संविधान

ख) १६ औँ आवधिक योजना

ग) स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४

घ) सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तह समन्वय तथा अन्तरसम्बन्ध ऐन २०७७

ङ) अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षा सम्बन्धी ऐन २०७५ लगायत विद्यमान विद्यालय शिक्षा सम्बन्धी ऐन नियमावली

च) विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना र सिकाई आपुरण तथा दुरत सिकाई योजना

छ) शिक्षा नीति मूलतः राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६, शिक्षाको सोचपत्र २०७९

ज) विद्यालय शिक्षामा समता रणनीति

झ) दिगो विकास लक्ष्य राष्ट्रिय कार्यढाँचा

ञ) स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन २०७८ र स्थानीय तहको विकास योजना

ट) स्थानीय तहको मध्यमकालीन खर्च संरचना

ठ) राष्ट्रिय जनगणनाको प्रतिवेदन २०७८

ड) विद्यालय सुधार योजना र अन्य सरकारी र गैरसरकारी संघसंस्थाका शिक्षा सम्बन्धी कार्यक्रम आदि

ढ) शिक्षा विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयको प्रतिवेदनहरू

ण) विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना (2079-2088)

ङ) शिक्षा योजना निर्माण प्रक्रियाः

कुनै पनि कार्य सम्पन्न गर्न गरिने परिकल्पनाको स्वरूपलाई कार्यान्वयन तहसम्म पुर्याउन प्रतिफल दिने प्रक्रियाहरूको सम्मिश्रण योजना हो । योजना आफैमा निर्मित हुने होइन, यसलाई निर्माण गर्नुपर्छ । त्यसैले योजना निर्माण गर्नु जटिल र चुनौतिपूर्ण कार्य पनि हो । विगतको अनुभव, वर्तमानको कार्यशैली र भविष्यको दृष्टिकोण नै योजना भएकाले सबै तथ्यगत वस्तुको आधारमा स्थानीय तहमा शिक्षा योजना निर्माण गर्न र यसलाई विश्लेषणात्मक रूपमा कार्यान्वयन तहसम्म पुयाई मिठो प्रतिफल दिने अपेक्षाका साथ सहभागितामूलक ढंगले योजना निर्माणकार्य गरिएको छ । गैडहवा गाउँपालिकाको शिक्षा योजना निर्माण गर्न तपसिलका चरण र प्रक्रियाहरूलाई गम्भीरतापूर्वक अवलम्बन र अनुसरण गरिएको छ ।

१. गाउँ शिक्षा समितिको मिति २०८१/०६/०१ गतेको बैठकले गाउँ शिक्षा योजना निर्माणका लागि कार्यादेश सहितको ९ सदस्यीय निर्माण कार्यदलको गठन भएको ।

२. कार्यदलको मिति२०८१/०६/०१ गते बैठक बसी शिक्षा योजनाको लागि कार्ययोजना बनाई कामको जिम्मेवारी बाँडफाँड गरिएको ।

३. योजनालाई मूर्तरूप दिन आन्तरिक छलफल तथा कार्ययोजना निर्माण गरिएको । योजनाको खाका तयार गरी योजनाले समेट्ने विषयवस्तुमाथि छलफल भएको ।

४. योजनाको लागि वर्तमान अवस्थाको मूल्याङ्कन गरी तथ्याङ्क संकलन र विश्लेषण गरिएको ।

५. सरोकारवालाहरू सँगको कार्यशालाबाट पालिकाका शैक्षिक समस्या चुनौती र अवसरका सन्दर्भमा समस्या वृक्ष, SWOT analysis तथा gap analysis गरिएको ।

६. शिक्षा योजना निर्माण कार्यदलबाट योजनाको लेखन छलफल तथा अन्तरक्रियाबाट पहिलो मस्यौदा तयार गरिएको ।

७. मुख्य सरोकारवालाहरूबाट योजनाको पहिलो मस्यौदा उपर सुझावको लागि कार्यशाला आयोजना गरिएको

८. विभिन्न प्रकारका सुझाव, खेस्रा तयारी, टिपोट र पृष्ठपोषण सङ्कलन गरिएको ।

९. सरोकारवालाहरुको सल्लाह सुझावको आधारमा शिक्षा योजना निर्माण कार्यदलबाट योजनाको लेखन छलफल तथा अन्तरक्रियाबाट अन्तिम मस्यौदा तयार गरिएको

१०. सरोकारवालाहरुबाट प्राप्त सुझावका आधारमा योजनालाई आवश्यक परिमार्जन र भाषिक सम्पादन सहित मुख्य सरोकारवालामाझ अन्तिम सुझावका लागि प्रस्तुत गरिएको।

११. गाउँ कार्यपालिकाको मिति ....गतेको बैठकबाट स्वीकृत तथा सिफारिस भई मिति............गतेको गाउँ सभाबाट प्रमाणित गरिएको

च) योजनाको दस्तावेजको स्वरुपः

योजनाले परिकल्पना गरेको शैक्षिक उपलब्धि प्राप्त गर्न सरोकारवालाहरू सँगको प्रत्यक्ष सहभागितामा पालिकाका बर्तमान अवस्था, शैक्षिक समस्या, चुनौती, अवसर र योजनामा समेट्नुपर्ने मुख्य मुख्य उद्धेश्य, रणनिति र कार्यनितिहरुका सन्दर्भमा गरिएको छलफल एवम् प्राप्त तथ्याङ्कलाई प्राथमिक स्रोतकारूपमा लिई योजनालाई बढी भरपर्दो, विश्वासिलो र यथार्थपरक बनाउने प्रयत्न गरिएको छ। गैडहवा गाउँपालिकाको आगामी १० बर्षे शिक्षाको स्पष्ट मार्गदर्शन नै शिक्षा योजनामा निहित रहने हुदा योजनामा समाबेश भएका प्रत्येक परिच्छेद र विषयवस्तुमा उल्लेख भएका क्षेत्रको परिचय वर्तमान, अवस्थाको विश्लेषण, अवसर र चुनौति, रणनीतिक क्रियाकलाप, बजेट व्यवस्था तथा कार्यान्वयनको योजनालाई जिम्मेवारीका साथ महत्वपूर्ण स्थान दिइएको छ। शिक्षा योजनाको दस्तावेजको स्वरुप यहाँ उल्लेख गरिएको छ।

योजनाको सारांश

परिच्छेद १: परिचय

परिच्छेद २: दूरदृष्टि, उद्धेश्य, रणनीति तथा लक्ष्य निर्धारण

परिच्छेद ३: विद्यालय शिक्षा क्षेत्रका मुख्य उपक्षेत्र

परिच्छेद ४: अन्तरसम्बन्धित विषय तथा क्षेत्र

परिच्छेद ५: अन्य उपक्षेत्र

परिच्छेद ६: सुशासन तथा ब्यवस्थापन

परिच्छेद ७: लगानी र स्रोत ब्यवस्थापन

परिच्छेद ८: अनुगमन तथा मूल्यांकन

परिच्छेद १

परिचय

१.१ परिचय वर्तमान अवस्था

नेपालको संविधानअनुसार राज्यको पुनर्संरचना भई एकात्मक राज्य ब्यबस्थाबाट संघीयगणतन्त्रात्मक राज्य व्यवस्थामा परिवर्तन भएको छ । जसअनुसार हाल देशमा सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तह गरी तीन तहका सरकार क्रियाशील रहेका छन् । संविधानले समग्रमा समतामूलक समावेशी समाजवाद उन्मुख राष्ट्र निर्माण गर्ने ध्येय राखेको छ ।नेपालको संविधानले समाजवादउन्मुख राज्य प्रणालीमा आधारित भई प्रत्येक नागरिकलाई राज्यबाट आधारभूत तहसम्मको शिक्षा अनिवार्य र निःशुल्क तथा माध्यमिक शिक्षा निःशुल्क पाउने हक सुनिश्चित गरेको छ । यसका अतिरिक्त अपाङ्गता भएका र आर्थिक रूपमा विपन्न नागरिकलाई कानुनबमोजिम निःशुल्क शिक्षा पाउने र मातृभाषामा शिक्षा पाउने हकसमेतको व्यवस्था गरेकोछ । राज्यको आर्थिक, समृद्धि र सामाजिक न्यायसहितको समतामूलक समाज निर्माणका लागि गुणस्तरीय शिक्षाको सुनिश्चितता र सबैका लागि जीवनपर्यन्त शिक्षाको समान अवसरले दिगो शान्ति, असल संस्कृति, सामाजिक सहिष्णुता तथा साझा मूल्यको प्रवर्धन गरी राष्ट्र निर्माणमा आवश्यक मानव संसाधनको विकासमा शिक्षाको अहम् भूमिका रहनेमा दुई मत छैन ।

संविधानले शिक्षालाई मौलिक हकको रूपमा उल्लेख गरी कार्यान्वयन गर्न कानुन निर्माणको कार्य थालनी गरेको छ । यी संवैधानिक हक तथा प्राथमिकताहरूलाई कार्यान्वयन गर्न सहयोगी हुने कानुनी आधार तयार गर्ने क्रममा निःशुल्क तथा अनिवार्य शिक्षा ऐन २०७५तथा यससम्बन्धी नियमावली २०७० कार्यान्वयनमा आएको छ । बालबालिका सम्बन्धी ऐन २०७५ ले शिक्षालगायत बालबालिकाहरूको हक र अधिकारलाई थप प्रत्याभूत गरेको छ ।नेपाल सरकारले जारी गरेको राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६ले संवैधानिक मान्यतामा आधारित भई शिक्षा क्षेत्रमा सुधार तथा परिवर्तनका लागि नीतिगत मार्गदर्शन गरेको छ ।

संघीय स्वरूपको राज्य व्यवस्थामा राज्यका सबै तहका सरकार बीचको आपसी समन्वय र सहकार्यबाट नै राज्यले परिलक्षित गरेका उद्देश्य प्राप्त गर्न सकिन्छ । मानव संसाधनको विकासबाट मुलुकको उपलब्ध प्राकृतिक स्रोतसाधन र अवसरहरूको समुचित परिचालन हुन गई नेपाल सरकारले राखेको २५ वर्षे दीर्घकालीन सोच "समृद्ध नेपाल, सुखी नेपाली" सहितको समुन्नत राष्ट्र निर्माणमा शिक्षाको माध्यमबाट योगदान पुऱ्याउन सकिन्छ । यहि वृहत्तर उद्देश्य प्राप्तिका लागि राष्ट्रिय रूपमा नै शैक्षिक कार्यक्रमहरू बीच तादाम्यता सहित तीनै तहका सरकारको आपसी समन्वय र सहकार्यमा शिक्षा योजना निर्माण हुनु सान्दर्भिक देखिन्छ । यसै सन्दर्भमा नेपालको संविधानमा भएका शिक्षा सम्बन्धी प्रावधान, २५ वर्षे राष्ट्रिय दीर्घकालीन सोच, राष्ट्रिय शिक्षा नीति र राष्ट्रिय विज्ञान प्रविधि तथा नवप्रवर्तन नीति,सामुदायिक विद्यालय सबलीकरण गर्नुपर्ने विषयहरु,१५वर्षे दिगो विकास लक्ष्य यसै सन्दर्भमा नेपालको संविधानमा भएका शिक्षा सम्बन्धी प्रावधान, २५ वर्षे राष्ट्रिय दीर्घकालीन सोच, राष्ट्रिय शिक्षा नीति र राष्ट्रिय विज्ञान प्रविधि तथा नवप्रवर्तन नीति, सामुदायिक विद्यालय सबलीकरण दशक (२०७६-२०८५) का लागि सम्बोधन गर्नुपर्ने विषयहरू, १५वर्षे दिगो विकास लक्ष्य, सोह्रौ आवधिक योजनाका लक्ष्यहरू र कोभिड १९ ले पारेको प्रभावलाई समेत सम्बोधन गर्ने गरी नेपाल सरकार, शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयले १०वर्षे (वि.सं.२०७९ देखि २०८८ सम्म) विद्यालय शिक्षा क्षेत्रको नयाँ शिक्षा योजना कार्यान्वयनमा ल्याएको छ । विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना (वि.सं.२०७९ देखि २०८८ सम्म) नेपाल सरकार, शिक्षा, विज्ञान, तथा प्रविधि मन्त्रालयद्वारा तयार गरिएको दीर्घकालीन रणनीतिक योजना हो, जसको उद्देश्य विद्यालय शिक्षा प्रणालीलाई गुणस्तरीय, समावेशी, र सुलभ बनाउनु रहेको छ । साथै दिगो विकास लक्ष्यले २०३० सम्ममा मध्यमआय भएको मुलुकको रूपमा स्तरोन्नति गर्ने तथा समृद्ध नेपाल र सुखी नेपालीको राष्ट्रिय अपेक्षा पूरागर्ने कार्यमा मुलुकको शिक्षाले माध्यमको रूपमा भूमिका खेल्ने अपेक्षा गैडहवा गाउँपालिकाले समेत स्थानीयतामा आधारित रहेर यो शिक्षा क्षेत्रको १० बर्षे योजना निर्माण गरिएको छ ।

१.२ गाउँपालिकाको परिचय

रुपन्देही जिल्लाका १६ स्थानीय तहहरूमध्ये गैडहवा गाउँपालिका एक हो । यो गाउँपालिका जिल्ला सदरमुकाम भैरहवा देखि करिव ३० कि.मि. पश्चिममा पर्दछ । वि.सं. २०४६ पछिको राजनीतिक परिवर्तनपछि बनेका साँडी, जोगडा, बिष्णुपुरा र सुर्यपुरा गा.

बि. स. मिलाएर संघीय संरचना अनुसार परिवर्तन भई स्थानीय तहको रूपमा गैडहवा गाउँपालिकाको नामबाटै परिचित छ। साविकको साँडी जोगडा बिष्णुपुरा र सुर्यपुरा गा.वि.स.मिलाएर ९ वडाहरू कायम गरिएको छ। ९६.७९ बर्ग कि.मी. क्षेत्रफल भएको यो गाउँपालिका क्षेत्रफलको हिसावले जिल्लामा नै सबैभन्दा ठुलो गाउँपालिका हो। यस गाउँपालिकामा ५६,१४९ जनसंख्या रहेको छ(स्रोत २०७८ को जनगणना) । २०७४ सालको स्थानीय तहको निर्वाचन पश्चात जननिर्बाचित पदाधिकारीहरूले स्थानीय सरकारको रूपमा कार्य गरेको अबस्था छ।

क) गाउँपालिकाको भौगोलिक अवस्थिति र सिमाना

करिव २७°३८'३९.१५"उत्तरदेखि करीव २७°४६'६.६२"उत्तरी अक्षांश र करीव ८३°१६'०७"पूर्वदेखि ८३°२३'३६.६२"पूर्वी देशान्तरमा रहेको यो गाउँपालिका समुद्री सतहको करिब६० मीटरदेखि ६१० मिटरसम्मको उचाइमा अवस्थित छ यो गाउँपालिका जिल्ला सदरमुकामबाट ३० कि.मि. दुरीमा १ घण्टाको बस यात्रामा पुग्न सकिन्छ। यस जिल्लाको कूल १३६० वर्ग कि.मी. क्षेत्रफलमध्ये यस गाउँपालिकाले करीव ९६.७९ वर्ग कि.मी. क्षेत्रफल ओगटेको छ।यस गाउँपालिकाको पूर्वमा शुद्धोधन र मायादेवी पश्चिममा कपिलवस्तुको शुद्धोधन उत्तरमा कञ्चन गा पा र सैनामैना न पा तथा दक्षिणमा लुम्बिनी साँस्कृतिक नगरपालिका पर्दछन्। यहाँको भू–वनोट समथर मैदानी छ।

ख) सामाजिक अवस्था

गाउँपालिकाको जम्मा जनसंख्या ४७५६५ छ। उक्त जनसंख्यामा महिलाको संख्या २३८३५ र पुरुषको संख्या २३७३० छ। कूल जनसंख्यामा महिलाको प्रतिशत ५०.११रपुरुषको प्रतिशत ४९.८९छ । गाउँपालिकाको औसत परिवार संख्या ५.४५ छ । गाउँपालिकामा मुख्यत मधेसी समुदायको बसोबास छ। उनीहरूमध्ये धेरैजसो आफ्नो परम्परा अनुसारका धर्म रीतिरिवाज र संस्कृति मान्दछन्। जाति र धर्म अनुसार चालचलन र संस्कृति पनि फरक फरक पाइन्छ। यहाँ बसोबास गर्ने मानिसहरूको आफ्नै भाषा र भेषभूषा रहेको पाइन्छ। छिमेकीको विवाह, भोज, व्रतवन्ध, मृत्यु जस्ता सामाजिक परम्परामा पनि यहाँका मानिसहरू रीतिथिति र परम्परा अनुसार मान्ने चलन छ। यहाँका मानिसहरू दशैं, तिहार तथा अन्य चाडहरू मान्नुका साथै धार्मिक विविधता भए तापनि एक आपासमा घुलमिल भएर बस्ने गरेका छन् । गाउँपालिकामा गैरकृषि पेशामा संलग्न हुनेहरूको संख्या न्यून छ । यस गाउँपालिकाका वहुसंख्यक मानिसहरू कृषि पेशामा संलग्न रहेको तथ्याङ्कले देखाएको छ। कृषि अन्तर्गत अन्न तथा तरकारी बाली, नगदेबाली पशुपालन आदि पर्दछन्। यहाँ उत्पादन हुने प्रमुख बालीमा धान, गहुँ,दलहन तेलहन उखुवालीर तरकारीवाली आदि हुन्। गाउँपालिकाबासीको आम्दानीमा कृषिको योगदान सबैभन्दा बढी छ भने वैदेशिक रोजगारीको योगदान दोश्रोमा र नोकरीपेन्सनको योगदान तेस्रोमा छ। गाउँपालिकावासीको औसत आयु नेपालीको सरदर आयु सरह नै देखिन्छ।

ग) **गाउँपालिकाको जनसंख्यिकिय अवस्थाः**

तालिका नं. १

विवरण	वि.सं. २०७८
जम्मा जनसंख्या	५६१४९
पुरुष	४९.६ प्रतिशत
महिला	५०.४ प्रतिशत
लैंगिक दर (प्रति १०० महिलामा पुरुषको संख्या)	९८.३९
जम्मा घरधुरी	९९४७
औषत परिवार आकार	५.६४
जनघनत्व (प्रतिवर्ग कि.मी.)	५८०
५ वर्ष र सोभन्दा माथिको साक्षरता दर (प्रतिशतमा)	७१.३

स्रोतः राष्ट्रिय जनगणना २०७८

तालिका नं. २

गाँउपालिकाका वडागत जनसंख्या विवरण

वडा नं.	पुरुष	महिला	जम्मा	पुरुष%	महिला %	जम्मा %
१	३५३८	३६७७	७२१५	१३	१३	१३
२	३२६२	३४०२	६६६४	१२	१२	१२
३	३९२९	३८६०	७७८९	१४	१४	१४
४	२४६३	२४७६	४९३९	९	९	९
५	२३२१	२३०४	४६२५	८	८	८
६	३९४०	३७८४	७७२४	१४	१३	१४
७	३४४८	३५९७	७०४५	१२	१३	१३
८	२८७७	२९६२	५८३९	१०	१०	१०
९	२०६९	२२४०	४३०९	७	८	८
जम्मा	२७८४७	२८३०२	५६१४९	१००	१००	१००

स्रोतः राष्ट्रिय जनगणना २०७८

तालिका नं. ३

जातजातीगत जनसंख्या विवरणः

जातजातीहरू	पुरूष	महिला	जम्मा	पुरूष %	महिला %	जम्मा %
क्षेत्री	४४९	५३८	९८७	२	२	२
ब्राम्हण पहाड	४९८	५२८	१०२६	२	२	२
मगर	१११५	११८५	२३००	४	४	४
थारु	१३५२	१४२५	२७७७	५	५	५
तामांग	८	५	१३	०	०	०
नेवार	३४	३८	७२	०	०	०
विश्वकर्मा	६३४	७३९	१३७३	२	३	२
मुसलमान	२५८५	२७४४	५३२९	९	१०	९
यादव	३१५२	३११५	६२६७	११	११	११
गुरुंग	५२	६९	१२१	०	०	०
परियार	११२	१२४	२३६	०	०	०
ठकुरी	४६	५४	१००	०	०	०
मिजार	८५	९५	१८०	०	०	०
तेली	९६२	९५०	१९१२	३	३	३
चमार हरिजन राम	१५७१	१५३७	३१०८	६	५	६
कोइरी कुशहवा	४९४	४७७	९७१	२	२	२
मुसहर	१९९	२१८	४१७	१	१	१
कुर्मी	११०३	११३१	२२३४	४	४	४
सन्यासी दशनामी	५	७	१२	०	०	०
दुशाद पासवान पासी	१५४९	१५२०	३०६९	६	५	५
मल्लाह	८६७	८८४	१७५१	३	३	३
केवट	१६७५	१७२४	३३९९	६	६	६
कठाबानीया	५५	५४	१०९	०	०	०
ब्राम्हण तराई	३३९	३५७	६९६	१	१	१
कलवार	३९६	३८९	७८५	१	१	१
कानु	१७	१३	३०	०	०	०
कुमाल	२९४	३१०	६०४	१	१	१
घर्ती भुजेल	७	७	१४	०	०	०
हजाम ठाकुर	२८७	२८७	५७४	१	१	१
राजबंशी	६	७	१३	०	०	०

धोबी	९२१	८८१	१८०२	३	३	३
लोहार	३११	३०५	६१६	१	१	१
सुण्डी	४५	५२	९७	०	०	०
हलुवाई	६	५	११	०	०	०
बरई	४११	३८८	७९९	१	१	१
नुनिया	२९१	२९६	५८७	१	१	१
सोनार	२६	२१	४७	०	०	०
कमहार	४९०	४६९	९५९	२	२	२
कहार	१४८३	१४१५	२८९८	५	५	५
राजपुत	४९	५७	१०६	०	०	०
ओराओन कुदुख	४८	४६	९४	०	०	०
लोध	२६०७	२५९३	५२००	९	९	९
बधाई बाधी	१२३	१२५	२४८	०	०	०
गडेरी भेडियार	१४१	१४३	२८४	१	१	१
माली	४९	५१	१००	०	०	०
धुनिया	६८	६०	१२८	०	०	०
थकाली	१३	८	२१	०	०	०
राजभर	४३४	४२०	८५४	२	१	२
पत्थरकट्टा	३६	४४	८०	०	०	०
धरिकार	८	१३	२१	०	०	०
ढाडी	५३	५५	१०८	०	०	०
रानाथारू	६	१२	१८	०	०	०
बानीया	२१५	२०८	४२३	१	१	१
अन्य	१७	१८	३५	०	०	०
विदेशी नागरिक	१४	६३	७७	०	०	०
नखुलाइएको	३४	२३	५७	०	०	०

स्रोतः राष्ट्रिय जनगणना २०७८

तालिका नं. ४

अपाङ्गताको आधारमा जनसंख्या विवरण

उमेर	ज	अपाङ्गताका प्रकार	नखु

समूह	**म्मा जन संख्या**	शारीरिक अपाङ्गता	न्यून दृष्टियुक्त	दृष्टिविहीन	बहिरोपन	न्यून श्रवणशक्ति	बहिरोपन एवं दृष्टिविहीन	बेलाइ समस्या	मानसिक वा मनोसामाजिक	बौद्धिक अपाङ्गता	अनुवंशीय रक्तश्राव हेमोफेलिया	अटिजम्	बहुअपाङ्गता	**लेको**
० देखि ०४ वर्ष	५६७९	१९	२	५	०	०	०	३	०	०	०	४	३	२
०५ देखि ०९ वर्ष	६१७९	३४	२	१३	३	३	०	७	१	३	०	२	३	२
१० देखि १४ वर्ष	६२९१	१६	२	१२	४	०	०	९	५	३	०	०	५	०
१५ देखि १९	६४४०	२७	८	६	५	१	०	४	५	०	०	०	६	४
२० देखि २४	५८७१	१९	४	२	०	०	१	५	४	२	०	०	५	१
२५ देखि २९	४७२४	२३	१	२	२	१	०	३	५	५	१	१	७	०
३० देखि ३४	३८३३	२६	१	०	१	१	२	२	८	१	०	०	६	०
३५ देखि ३९	३७२९	२१	५	२	०	२	१	३	४	२	०	२	५	०
४० देखि ४४	२८९८	२०	१	१	३	३	०	१	२	४	०	१	२	०
४५ देखि ४९	२१०२	२०	३	१	१	३	०	४	४	२	०	०	०	१
५० देखि ५४	२१३३	२१	८	५	४	१	०	४	३	३	०	०	५	१
५५ देखि ५९	१६८३	१७	६	०	४	२	१	४	०	२	१	०	२	०
६० देखि ६४	१४२३	१६	१४	१	३	१	१	०	०	१	१	०	६	०
६५ देखि ६९	१३१७	२९	१३	१	१	४	१	२	१	१	१	१	१	०
७० देखि ७४	९३७	२१	१२	०	४	३	०	१	०	३	१	०	४	०
७५ +	९१०	१५	१३	०	८	१	०	१	२	०	०	२	९	२
जम्मा	५६१४९	३४४	९५	५१	४३	२६	७	५३	४४	३२	५	१३	६९	१३

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना २०७८

तालिका नं. ५

साक्षरताको अधारमा जनसंख्याको विवरण:

उमेर समूह	जम्मा	जनसंख्या जसले			नखुलाइएको
		पढ्न र लेख्न सक्ने	पढ्न मात्र सक्ने	पढ्न र लेख्न नसक्ने	
०५ बर्ष	१३४१	१०१६	१६	२८७	२२
६ बर्ष	१२७९	१०७३	१४	१८४	८
७ बर्ष	११२२	१०१८	९	९१	४
८ बर्ष	१४५६	१३४७	९	९७	३
९ बर्ष	९८१	९२२	८	४९	२
१० बर्ष	१४८९	१४२८	५	५६	०
११ बर्ष	९२६	९०२	२	२२	०
१२ बर्ष	१४२९	१३९६	१	३१	१
१३ बर्ष	११४७	११२०	१	२५	१
१४ बर्ष	१३००	१२७२	१	२७	०
१५ बर्ष	१३०४	१२६८	१	३५	०
१६-१९ बर्ष	५१३६	४८८७	६	२४२	१
२०-२४ बर्ष	५८७१	५२७७	४	५८७	३
२५-२९ बर्ष	४७२४	३७६४	६	९५३	१
३०-३४ बर्ष	३८३३	२५३७	९	१२८७	०
३५-३९ बर्ष	३७२९	२०८५	७	१६३५	२
४०-४४ बर्ष	२८९८	१४६२	९	१४२५	२
४५-४९ बर्ष	२१०२	८९२	४	१२०६	०
५०-५४ बर्ष	२१३३	८०४	२	१३२४	३
५५-५९ बर्ष	१६८३	५६२	६	१११२	३
६०-६४ बर्ष	१४२३	३८५	५	१०३२	१
६५-६९ बर्ष	१३१७	२८०	०	१०३५	२
७०-७४ बर्ष	९३७	१५७	८	७७२	०
७५ बर्षभन्दा माथि	९१०	१३१	१	७७८	०
जम्मा	५०४७०	३५९८५	१३४	१४२९२	५९

स्रोतः राष्ट्रिय जनगणना २०७८

घ) गाउँपालिकाको शैक्षिक अवस्था

गैडहवा गाउँपालिकाको ४८ विद्यालयहरूमध्ये सामुदायिकतर्फ कक्षा १-५ सञ्चालित ४ कक्षा १-८ सचालित ७ कक्षा १-१० सञ्चालित ७ कक्षा १-१२ सञ्चालित ४ विद्यालय रहेका छन् । त्यस्तै गरी संस्थागतकतर्फ कक्षा १-५ सञ्चालित ६ कक्षा १-८ सचालित ५ कक्षा १-१० सञ्चालित २ विद्यालय रहेका छन् । मदरसातर्फ कक्षा १-५ संचालित १३ वटा मदरसा छन् । यस गाउँपालिकामा सामुदायिकतर्फ २२, संस्थागततर्फ १३ र मदरसातर्फ १३ गरी जम्मा ४८ वटा शैक्षिक संस्था रहेका छन् । सामुदायिक, धार्मिक र संस्थागत गरि बालविकास केन्द्र ५६ वटा रहेको छ भने सामुदायिक सिकाइ केन्द्र एउटा पनि रहेको छैन । उच्च शिक्षा अन्तर्गत एउटा सामुदायिक क्याम्पस रहेको छ । गैडहवा गाउँपालिकाको साक्षरता र शैक्षिक अवस्थाका सन्दर्भहरू तलका तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं. ६

साक्षरता सम्बन्धी विवरण

कूल साक्षरता दर	पुरूष साक्षरता दर	महिला साक्षरता दर
७१.३%	८२.०%	६०.९%

स्रोतः राष्ट्रिय जनगणना २०७८

माथि उल्लेख गरिएको तालिकाको आधारमा गाउँपालिकाको साक्षरता प्रतिशत हेर्दा २८.३ प्रतिशत जनसंख्या निरक्षर रहेको पाइन्छ भने पुरूषको तुलनामा महिला साक्षरता दर २१ प्रतिशतले कमि रहेको छ भने ३९.१ प्रतिशत महिलाहरू अझैपनि निरक्षर रहेका छन ।

तालिका नं. ७

शैक्षिक संस्थाहरुको विवरण

	सामुदायिक	धार्मिक	संस्थागत	जम्मा
बाल विकास केन्द्र	३०	१३	१३	५६
आधारभूत तह १-५सञ्चालित	४	१३	६	२३
आधारभूत तह १-८ सञ्चालित	७	०	५	१२
माध्यमिक तह १-१० सञ्चालित	७	०	२	९
माध्यमिक तह १-१२ सञ्चालित	४	०	०	४
सामुदायिक सिकाइ केन्द्र	०	०	०	०
क्याम्पस तथा कलेज	१	०	०	०

स्रोतः EMIS २०८१

तालिका नं. ८

वडागत सामुदायिक विद्यालय विबरण

वडा नं	आधारभूत	माध्यमिक	कक्षा १–५	कक्षा १–८	कक्षा १–१०	कक्षा १–१२	प्राविधिकधार
१	१	१	०	१	१	०	
२	२	१	१	१	०	१	
३	०	२	०	०	१	१	

वडा नं	आधारभूत	माध्यमिक	कक्षा १–५	कक्षा १–८	कक्षा १–१०	कक्षा १–१२	प्राविधिकधार
४	१	२	०	१	२	०	
५	२	०	०	२	०	०	
६.	२	१	२	०	०	१	
७.	१	२	१	०	२	०	
८.	२	१	०	२	०	१	
९.	०	१	०	०	१	०	
जम्मा	११	११	४	७	७	४	

स्रोतः EMIS २०८१

तालिका नं. ९

वडागत संस्थागत विद्यालय विबरण

वडा नं	आधारभूत	माध्यमिक	कक्षा १–५	कक्षा १–८	कक्षा १–१०	कक्षा १–१२	प्राविधिकधार
१	०	०	०	०	०	०	
२	०	०	२	०	०	०	
३	०	१	०	१	१	०	
४	०	०	०	०	०	०	
५	०	०	०	०	०	०	
६	०	१	२	१	१	०	
७	०	१	२	१	१	०	
८	०	०	०	१	०	०	
९	०	०	०	०	०	०	
जम्मा	१०	३	६	४	३	०	

स्रोतः EMIS २०८१

तालिका नं. १०

वडागत धार्मिक विद्यालय विबरण

वडा नं	आधारभूत	माध्यमिक	कक्षा १–५	कक्षा १–८	कक्षा १–१०	कक्षा १–१२	प्राविधिकधार
१	२	०	२	०	०	०	०
२	४	०	४	०	०	०	०
३	२	०	२	०	०	०	०
४	०	०	०	०	०	०	०
५	२	०	२	०	०	०	०
६	१	०	१	०	०	०	०
७	२	०	२	०	०	०	०
८	०	०	०	०	०	०	०
जम्मा	१३	०	१३	०	०	०	०

स्रोतः EMIS २०८१

गैडहवा गाउँपालिकाको ४८ विद्यालयहरूमध्ये सामुदायिकतर्फ कक्षा १-५ सञ्चालित ४ कक्षा १-८ सचालित ७ कक्षा १-१० सञ्चालित ७ र कक्षा १-१२ सञ्चालित ४ विद्यालय रहेका छन् । त्यस्तै गरी संस्थागतकतर्फ कक्षा १-५ सञ्चालित ६ कक्षा १-८

सचालित ५ कक्षा १-१० सञ्चालित २ विद्यालय रहेका छन् । मदरसातर्फ कक्षा १-५ संचालित १३ वटा मदरसा छन् । यस गाउँपालिकामा सामुदायिकतर्फ २२, संस्थागततर्फ १३ र मदरसातर्फ १३ गरी जम्मा ४८ वटा शैक्षिक संस्था रहेका छन्।

तालिका नं. ११

कक्षागत रूपमा विद्यालय गइरहेका वालवालिकाहरूको संख्या २०८१

कक्षागत विद्यार्थी विवरण	सामुदायिक		धार्मिक		संस्थागत	
	छात्रा	छात्र	छात्रा	छात्र	छात्रा	छात्र
बालविकास	५०९	४५९	३३५	३३४	६९०	११६९
कक्षा १	४४४	३६०	१६७	१४४	२३९	५२६
कक्षा २	४२७	३३०	१७६	१०२	१९२	३४६
कक्षा ३	४१३	३१२	१०३	५७	१७४	२६६
कक्षा ४	४४७	३६२	७१	४२	१५०	२७३
कक्षा ५	४५०	३६७	४९	३०	१३३	२१३
कक्षा ६	३६७	३३७	०	०	८०	१४१
कक्षा ७	४०५	३३२	०	०	५९	११८
कक्षा ८	४२९	३८१	०	०	७१	११०
कक्षा ९	३४०	३२२	०	०	१६	४४
कक्षा १०	३८५	३२५	०	०	१६	४४
कक्षा ११	१०१	९२	०	०	०	०
कक्षा १२	१२०	७८	०	०	०	०
जम्मा	४८२९	४०५७	९०१	७०९	१८२०	३२५०

स्रोतः IEMIS २०८१

२०८१ को इमिसको तथ्याङ्कको आधारमा विद्यालय गइरहेका बालबालिकाहरूको सङ्ख्यामध्ये सामुदायिकतर्फ इसीडीमा जम्मा छात्रा ५०९ र छात्र ४५९ जना रहेका छन् भने धार्मिक विद्यालयतर्फ इसीडीमा जम्मा छात्रा ३३५ र छात्र ३३४ जना रहेका छन् त्यस्तै संस्थागत तर्फ इसीडीमा जम्मा छात्रा ६९० र छात्र ११६९ जना रहेका छन् । आधारभूत तह कक्षा १-५ मा सामुदायिकतर्फ छात्रा २१८१ र छात्र १७३१ जना, धार्मिकतर्फ छात्रा ५६६ र छात्र ३७५ जना, संस्थागततर्फ छात्रा ८८८ र छात्र १६२४ जना रहेका छन् । आधारभूत तह कक्षा ६-८ मा सामुदायिकतर्फ छात्रा १२०१ र छात्र १०५० जना, संस्थागततर्फ छात्रा २१० र छात्र ३६९ जना रहेका छन् । माध्यमिक तह कक्षा ९-१० मा सामुदायिकतर्फ छात्रा ७२५ र छात्र ६४७ जना, संस्थागततर्फ छात्रा ३२ र छात्र ८८ जना रहेका छन् । माध्यमिक तह कक्षा ११-१२ मा सामुदायिकतर्फ छात्रा २२१ र छात्र १७० जना रहेका छन् ।

तालिका नं. १२

विश्वविद्यालय तथा कलेजहरु

क्र.सं.	उ.मा.वि., कलेजका नाम	ठेगाना	सञ्चालित कार्यक्रम तथा तह	विद्यार्थी संख्या

१	सूर्यपुरा बहुमुखी क्याम्पस	सूर्यपुरा	ब्याचलर	

स्रोतः सूर्यपुरा बहुमुखी क्याम्पस

तालिका नं. १३

तहगत शिक्षक दरवन्दी विवरण

किसिम	विद्यालय संख्या	सहजकर्ता	दरवन्दी	राहत	गाँउपालिका अनुदान	संघीय अनुदान	जम्मा
बालविकास	४३	४३	०	०	०	०	४३
मदरसा	१३	७	०	०	०	०	७
प्रावि	४	०	८०	३४	४	०	११८
निमावि	८	०	१०	१०	२१	२	४३
मावि	६	०	८	८	५	१०	३१
उमावि	४	०	०	२	०	०	२
कुल जम्मा	३५	५०	९८	५४	३०	१२	२५०

स्रोतः तलवि प्रतिवेदन प्रथम त्रैमासिक

१.३ गैडहवा गाउँपालिकाको शिक्षा क्षेत्रका सबल पक्ष, कमजोर पक्ष वा मुख्य समस्या, तिनका कारण, चुनौती र अवसरको विश्लेषणः

गैडहवा गाउँपालिकाको वर्तमान अवस्थाको विश्लेषणबाट शिक्षा क्षेत्रमा रहेका मुख्यमुख्य समस्या, ती समस्याको समाधानमा देखिएका चुनौती र अवसरको पहिचान गरिएका समस्याहरुलाई विश्लेषण गरिएको छ । सरोकारवालाहरूको सहभागितामा समस्याको विश्लेषण गर्न समस्या वृक्ष र SWOT analysis र Gap analysis प्रक्रिया अवलम्बन गरिएको छ । सरोकारवालाहरूबाट प्राप्त विश्लेषणबाट समस्याका कारणलाई नै योजनाको रणनीति तथा कार्यनीतिको रुपमा ल्याइएको छ । जसले गर्दा निर्माण भएको शिक्षा योजना प्रभावकारी ढंगबाट कार्यान्वयन गर्न सकिने भएकाले विशेषगरी शिक्षा योजनामा समावेश गरिएका शैक्षिक समस्याहरु उल्लेख गर्दा समतामूलक पहुँच, निरन्तरता, गुणस्तर, सक्षमता विकास, सहभागिता व्यवस्थापन आदि क्षेत्रगत पक्षसँग सम्बन्धित रहेर विश्लेषण गरिएको छ । गाउँपालिका क्षेत्रको तथ्याङ्क, अवस्थाहरूको विश्लेषणका आधारमा शिक्षा क्षेत्रका सबल पक्षहरू, समस्याहरू, समस्याका कारणहरू, चुनौतीहरू र अवसरहरुलाई प्रस्तुत गरिएको छ ।

क) शिक्षा क्षेत्रका सबल पक्षहरूः

गैडहवा गाउँपालिकाको वर्तमान अवस्थाको विश्लेषणबाट शिक्षा क्षेत्रमा रहेका सबल पक्षहरू यसप्रकार रहेको पाइएको छ ।

१. गाउँपालिकाले शिक्षामा आफ्नै बजेट विनियोजन गरी योजना बनाउने र कार्यान्वयन गर्ने कार्य गरिरहेको छ। यसले स्थानीय आवश्यकता अनुसार शिक्षा प्रणालीलाई परिमार्जन र सुधार गर्न सहज बनाएको छ।

२. पछिल्ला वर्षहरूमा गैडहवा गाउँपालिकाले शिक्षामा ठोस बजेट छुट्याउने गरेको छ । यसले विद्यालयहरूलाई आधारभूत पूर्वाधार सुधार, पाठ्यपुस्तक र अन्य शैक्षिक सामग्री उपलब्ध गराउन सघाउ पुऱ्याएको छ।

३. विद्यार्थीहरूका लागि निःशुल्क पाठ्यपुस्तक र छात्रवृत्तिको व्यवस्था गरिएको छ । निःशुल्क र अनिवार्य अधारभूत शिक्षा र निःशुल्क माध्यमिक शिक्षाको अवसरका लागि पालिकाका सेवा क्षेत्रमा रहेका विद्यार्थीहरूले उपभोग गरेका छन ।

४. न्यून आय भएका परिवार, दलित, जनजाति, र महिला विद्यार्थीहरूलाई छात्रवृत्ति र निःशुल्क पाठ्यपुस्तक वितरण गरिदै आइएको छ। यसले यी समुदायका विद्यार्थीहरूलाई शिक्षामा आकर्षित गरिरहेको छ।

५. प्राविधिक शिक्षा र व्यावसायिक तालिमको प्रवर्द्धन अन्तर्गत माध्यमिक तहमा प्राविधिक शिक्षा र व्यावसायिक तालिमको व्यवस्था गर्न थालिएको छ, जसले विद्यार्थीहरूलाई रोजगारमुखी बनाउने र उनीहरूको क्षमता विकासमा टेवा पुऱ्याइरहेको छ।

६. समुदाय र अभिभावकहरूको बढ्दो संलग्नताले विद्यालयहरूको शैक्षिक, भौतिक र शुसासनको सुधारमा मद्दत पुर्याएको छ। विद्यालय व्यवस्थापन समितिहरूमा अभिभावक प्रतिनिधिको सहभागिताले विद्यार्थीहरूलाई अध्ययनमा ध्यान दिन प्रोत्साहित गरिरहेको छ।

७.पालिकाले बालविवाह र बालश्रम विरुद्ध जनचेतना कार्यक्रम सञ्चालन गरेको छ जसले विद्यार्थीहरूको विद्यालय उपस्थि ती बढाएको छ र शिक्षा निरन्तरतामा योगदान पुऱ्याएको छ।

८. पालिकाले विद्यार्थीहरूको नियमित उपस्थिति सुनिश्चित गर्न प्रोत्साहन कार्यक्रमहरू, जस्तै दिवा खाजा कार्यक्रम, खेलकुद कार्यक्रम, र अन्य प्रतियोगिता आयोजना गर्दै आएको छ । यसले विद्यार्थीहरूको मनोबल उच्च बनाउने र विद्यालयमा रमाउने वातावरण सिर्जना गरेको छ।

९. प्राविधिक र डिजिटल शिक्षामा वृद्धि गर्नका लागि पालिकाले कम्प्युटर, इन्टरनेट र डिजिटल तालिमका कार्यक्रमहरू बढाइरहेको छ। यस्ता कार्यक्रमले विद्यार्थीहरूलाई नयाँ सीप सिक्न र भविष्यका लागि तयार बनाउन सहयोग पुर्याइरहेका छन्।

१०. शिक्षकहरूको क्षमता विकास का लागि समय समयमा शिक्षकहरूका लागि तालिम, कार्यशाला र सेमिनार आयोजना गरिएको छ । यसले शिक्षकहरूको शिक्षण क्षमतालाई सुधार्न सहयोग पुर्याएको छ र विद्यार्थीहरूको सिकाइ स्तरमा सकारात्मक प्रभाव पारेको छ।

११. गाउँपालिकाको शिक्षा शाखाबाट समय समयमा विद्यालय अनुगमन, सहयोग र पृष्ठपोषणका कारणले शैक्षिक शुसासनमा विद्यालयहरूलाइ सहयोग पुगेको छ ।

ख) गाउँपालिकाका शैक्षिक समस्याहरू वा कमजोर पक्षहरू

गैडहवा गाउँपालिकाको माथि विश्लेषण गरिएको शैक्षिक अवस्था र गाउँपालिकाले अनुभूति र भोगेका समस्याहरू वा कमजोर पक्षहरू निम्न अनुसार रहेका छन्-:

१. आधारभूत विद्यालय उमेर समूहका सबै बालबालिकाहरू विशेषत सुविधाविहीन समूहका बालबालिकाहरू विद्यालय बाहिर रहिरहनु ।
२. विद्यालय भर्ना भएकामध्ये सबै विद्यार्थी अध्ययनमा निरन्तर नहुनु।
३. माध्यमिक शिक्षा पूर्णरूपमा निःशुल्क हुन नसक्नु ।
४. शैक्षिक सुशासन कायम हुन नसक्नु उच्चशिक्षा प्रतिस्पर्धी उत्पादनमुखी र अनुसन्धानमूलक हुननसक्नु ।
५. संघीय सरकारबाट शिक्षामा पर्याप्त लगानी नहुनु ।
६. सार्वजनिक शिक्षामा स्थानीय समुदायको अपनत्व सिर्जना हुन नसक्नु ।
७. निजीक्षेत्रबाट सञ्चालित विद्यालयहरू सेवाभन्दा नाफामुखी बढी हुनु ।
८. सामुदायिक विद्यालयमा विद्यार्थी संख्या घट्दो क्रममा हुनु ।

९. सामुदायिक विद्यालयभन्दा संस्थागत विद्यालय विद्यार्थी र अभिभावकको रोजाइमा पर्नु ।
१०. सामुदायिक विद्यालयका शिक्षकहरूको पेशाप्रतिको लगनशीलता उत्तरदायित्व र उत्प्रेरणा कमी ।
११. शिक्षण पेशा रोजाइको पेशा हुन सकेको छैन शिक्षकहरूको मानमर्यादा समाजमा अन्य कर्मचारी वर्गको भन्दा तल हुनु ।
१२. विद्यालयको भौतिक अबस्था सन्तोषजनक छैनतथा विद्यालयहरू पनि विद्यालयको शैक्षिक गुणस्तर भन्दा भौतिक विस्तार तिर बढी ध्यान दिनु ।
१३. विद्यालयको शैक्षिक गुणस्तर कमजोर छ। विद्यालयमा दण्डहीनता मौलाईरहेको छ । शिक्षकले कक्षा कोठामा बिताउने समय झन्डै आधा मात्र रहेको छ । राम्रो शिक्षकलाई पुरस्कृत र अनुशासनहीन तथा आचारसंहिता विपरीत कार्य गर्ने शिक्षकलाई दण्ड हुन नसक्नु ।
१४. शिक्षकको कार्य सम्पादनमा विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धिलाई जोड्न नसकिनु । शिक्षकको वृत्ती विकास अबैज्ञानिक र अपारदर्शी हुनु ।
१५. विज्ञान र गणित जस्ता विषयका शिक्षकहरूको अझैपनि गाउँपालिकामा अभाव रहनु ।
१६. विद्यार्थी सँख्याको आधारमा शिक्षक दरवन्दी नहुनु ।
१७. शिक्षकहरूको पेशागत विकास तालिम प्रसस्त भएर पनि तालिमबाट प्राप्त गरेको ज्ञान र सीप कक्षाकोठामा शिक्षणमा कम प्रयोग हुनु।
१८. कोभिड -१९ जस्तो महामारीमा शिक्षण र सिकाइलाई निरन्तरता दिन आन्तरिक तथा बाह्य दुबै पक्षले गर्दा ज्यादै कठिन हुनु ।
१९. विद्यालयहरूमा सिकाइ सामग्रीहरू पर्याप्त छैन भइरहेका विद्यालयमा समेत उपलब्ध श्रोत सामग्रीको अधिकतम प्रयोग हुन नसक्नु ।
२०. सिकाइमा सूचना तथा संचार प्रविधि प्रयोग गर्न विद्यालय शिक्षक र विद्यार्थी इच्छुक भएर पनि विद्यालयमा त्यस किसिमको वातावरण नहुनु ।
२१. विद्यालय व्यवस्थापन समितिको विद्यालयप्रतिको समग्र जिम्मेवारी हुनुपर्ने हो तर सो हुन नसक्नु ।
२२. कतिपय माध्यमिक तथा निम्न माध्यमिक विद्यालयहरूमा विषयगत दरबन्दीको अभाव भई न्यून वेतनमातालिम अप्राप्त र लाईसेन्स समेत नभएका व्यक्तिलाई शिक्षकको रूपमा भर्ना गरी पठनपाठन गराइनु ।
२३. विद्यालय अनुगमन निरीक्षणसुपरिवेक्षण तथा शिक्षक सहायताका कार्य र आवश्यक संयन्त्रको विकास हुन नसक्नु ।
२४. कतिपय विद्यालयहरूमा विद्यार्थी संख्या ज्यादै न्यून रहेको छ, विद्यालय समायोजन र तह घटाउने कार्य हुन नसक्नु ।
२५. वर्तमान परिवर्तित पाठ्यक्रमलाई शिक्षक सामु यथोचित तवरले प्रबोधीकरण गर्ने कार्य हुन सकेको छैन जसले गर्दा परिवर्तित पाठ्यक्रम र पाठ्यपुस्तक कक्षाकोठामा सही ढंगले प्रयोग हुन नसक्नु ।
२६. पाठ्यक्रम अध्ययन गरी पठनपाठन हुनुपर्नेमा विद्यार्थीको पाठ्य पुस्तकलाई नै मुख्य आधारभ मानी शिक्षण भएको पाइन्छ ।पाठ्यक्रम र शिक्षक निर्देशिकाको कम प्रयोग हुनु ।
२७. दक्ष जनशक्ति स्रोत साधनको अभाव शिक्षकको अनिच्छा आदिले स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण र प्रयोग हुन नसक्नु ।
२८. विद्यार्थीको मूल्याङ्कनका लागि पाठ्यक्रमले तोकेबमोजिम आधारभूत तहको कक्षा ७सम्म निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन गर्नुपर्नेमा निरन्तर मूल्याङ्कन नाम मात्रको हुनु र उपचारात्मक शिक्षण शुन्य प्राय हुनु ।
२९. एउटै मात्र विद्यार्थी मूल्याङ्कनको साधन लिखित परीक्षालाई मात्र प्रयोग गरीनु ।
३०. विद्यार्थीहरूको सिकाइ उपलब्धि सन्तोषजनक नहुनु ।
३१. योग्यता पुगेको र बर्तमान शिक्षा नियमावलीले तोके अनुसारको प्रधानाध्यापक नियुक्त नहुन
३२. प्रधानाध्यापकले प्रशासनिक कार्य र शिक्षण समेत गर्नु पर्ने भएकोले विद्यालय ब्यबस्थापन र शैक्षिक प्रशासन फितलो र निस्प्रभावी हुनु ।

३३. संघीय शिक्षा ऐन जारी नभएको कारणले गर्दा कतिपय कुराहरूमा नितीगत र कानुनी अन्योलतामा कायम भई कार्यमा अन्यौलता र अप्रभावकारीता हुनु ।

३४. दरवन्दी मिलान कार्यमा सरोकारवालाहरुको साथ सहयोगको अभावले कार्य सम्पन्न हुन नसकेको ।

ग) चुनौतिहरू

१. न्युन विद्यार्थी र न्युन शिक्षक बाट विद्यालय सञ्चालन गर्नु ,

२. उपयुक्त पूर्वाधारको विकास, समन्यायिकता गुणस्तरको सुनिश्चितता सहित सार्वजनिक शिक्षाप्रतिको आकर्षण अभिवृद्धि गर्नु,

३. विद्यार्थी संख्याको अनुपातमा शिक्षक दरबन्दी मिलान तथा पुनर्वितरण गर्नु ,

४. शैक्षिक सुशासन र उत्तरदायित्व अभिवृद्धि गर्नु सबै प्रकारका विद्यालयमा भौतिक पूर्वाधार सहितको आकर्षक सिकाइ वातावरण विकास गर्नु,

५. शिक्षण सिकाइ पद्धतिलाई व्यवहारिक बालमैत्री एवं प्रविधिमा आधारित बनाउनु,

६. विद्यालय बाहिर रहेका सबै बालबालिकालाई विद्यालय भर्ना गर्नु,

७. कक्षा छाड्ने दर शुन्यमा झार्नु अपेक्षित सिकाइ उपलब्धि प्राप्ती,शिक्षा क्षेत्रमा सुशासन र उत्तरदायित्व अभिवृद्धि गर्नु

८. सूचना तथा सञ्चार प्रविधिले ल्याएका विविध अवसरहरूको सदुपयोग गर्नु

९. सार्वजनिक शिक्षामा गुणस्तर अभिवृद्धि गर्नु, शैक्षिक सुधारका लागि सरोकारवाला हरूबिच अपनत्व सिर्जना गर्नु ,

१०. सबै तहको शिक्षामा गुणस्तर अभिवृद्धि गर्नु,

११. शिक्षक तथा शिक्षाक्षेत्रको जनशक्तिमा पेशागत जवाफदेहिता सुनिश्चित गर्नु ,

१२. शिक्षा प्रणालीमा शैक्षिक सुशासन कायम गर्नु विद्यालय नेतृत्वको भूमिका सबलीकरण गर्नु ,

१३. सार्वजनिक शिक्षामा सबै नागरिकको विश्वास जगाउने वातावरण सिर्जना गर्नु

१४. नक्साङ्कनको आधारमा विद्यालय स्थापना समायोजन तथा पुनर्वितरण गरी सबै विद्यालय शिक्षामा बालबालिकाको पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित गर्ने,

१५. सबै विद्यालयको भौतिक तथा शैक्षिक वातावरणमा सुधार ल्याई विद्यालयलाई बालमैत्री बनाउने,

१६. आधारभूत तहको शिक्षालाई अनिवार्य तथा नि:शुल्क एवं माध्यमिक तहको शिक्षालाई निःशुल्क र गुणस्तरीय शिक्षा प्रदान गर्न क्षमता विकास गर्ने ,

१७. सञ्चार लगायतका प्रविधिमा शिक्षक तथा विद्यार्थीको पहुँच विस्तार र प्रभावकारी ढंगले प्रयोग गर्न,

१८. विद्यालय शिक्षालाई प्रकोप शंकट तथा महामारी लगायतका प्रस्थिति प्रति उत्थानशील बनाउन,

१९. बालबालिकाको पोषण अवस्था तथा स्वास्थ्यमा सुधार गर्नबालबालिकाशरूको पोषण विद्यालय दिवा खाजा,लगायत सरसफाई तथा स्वच्छता आधारभ ूत स्वास्थ्य तथा पोषण सेवा तथाविद्यालय मार्फत प्रदान गर्न,

२०. गरिब तथा सुविधाविहीन बालबालिकाहरूलाई छात्रवृत्ति लगायत अन्य सहायता सहित सिकाइमा सहभागी बनाउन

२१. विद्यालयमा हुने सबैप्रकारका विभेदहरूको अन्त्य गरि समावेशी र समतामूलक वातावरण सिर्जना गर्न,

२२. साक्षरता निरन्तर शिक्षा र जीवन पर्यन्त सिकाइ को अवसरमा वृद्धि गर्न र विद्यालयमा नियमित उपस्थित भई शिक्षा प्राप्त गर्न नसक्ने तथा बढी उमेर भएका व्यक्तिका लागि वैकल्पिक सिकाइको प्रबन्ध गर्ने

घ) अवसरहरू

१. शिक्षालाई मौलिक हकको रूपमा स्थापित भई निःशुल्क र अनिवार्य भएकोआधारभूत र माध्यमिक शिक्षा स्थानीय तहको एकल अधिकारभित्र रहनु

२. विद्यालय तहको शिक्षामा खुद भर्ना दर र लैंगिक समता सूचकाङ्कहरूमा पर्याप्त सुधार हुनु,

३. समावेशी सहभागिता मा वृद्धि हुनु सार्वजनिक विद्यालयप्रति जनअपेक्षा र चासो बढ्दै जानु

४. प्राविधिक शिक्षा तथा व्यवसायिक तालिम स्थानीय तह सम्म सर्वसुलभ हुनु

५. माध्यमिक र आधारभूत शिक्षा स्थानीय तहको एकल अधिकार भएतापनि प्रादेशिक सरकार र संघीय सरकार समेतको उत्तिकै चासो हुनु,

६. तीनै तहका सरकारको आपसी सहयोग र साझेदारीमा लगानी वृद्धि हुनु
७. शैक्षिक व्यवस्थापन र सुधारमा तीनै तहका सरकारबाट शैक्षिक सेवा प्रवाह हुने अवसर प्राप्त हुनु
८. शैक्षिक व्यवस्थापन योजना निर्माण कार्यान्वयन अनुगमन र व्यवस्थापन जस्ता कार्य स्थानीय तहबाटै हुने व्यवस्था हुनु

परिच्छेद २

दूरदृष्टि, उद्धेश्य, रणनीति तथा लक्ष्य निर्धारण

२.१ गैडहवा गाउँपालिकामा शिक्षा क्षेत्र योजना निर्माणका आधारहरुः

नेपालको संविधानबमोजिम तीनतहको शासकीय स्वरूप कार्यान्वयनमा रहेको छ। संविधानले तीन तह बिच समन्वय सहकार्य र सहअस्तित्वको सिद्धान्तमा कार्य गर्न मार्गदर्शन गरेको सन्दर्भमा स्थानीयशिक्षा सम्बन्धि एकल तथा साझा अधिकार लगायतका व्यवस्थाहरूलाई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वियन गर्ने गरी शिक्षालाई जीवनोपयोगी प्रतिस्पर्धी एवं संस्थागत बनाउँदै गुणस्तरीय शिक्षामा सबैको समतामुलक पहुँच का लागि नीति तथा योजनाको आवश्यकता पर्दछ। शिक्षालाई मौलिक हकको रूपमा प्रत्याभूत गरी तीन तहका सरकारको एकल र साझा अधिकारको रूपमा कार्यक्षेत्र समेत निर्धारण गरिएको अवस्थामा स्थानीय तहको आगामी शैक्षिक कार्यक्रमहरूलाई योजनावद्ध रूपमा सञ्चालन गर्नका लागि स्थानीय तहको शिक्षा क्षेत्र योजनाको आवश्यकता रहेको छ।

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ले प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा, अभिभावक शिक्षा, अनौपचारिक शिक्षा ,खुला शिक्षा तथा वैकल्पिक निरन्तर सिकाइ, सामुदायिक सिकाइ र विशेष शिक्षा सम्बन्धी नीतिनिर्माण मापदण्ड योजना तर्जुमा कार्यान्वयन अनुगमन मूल्यांकन गर्ने काम स्थानीय तहको अधिकार क्षेत्र भित्र रहेको उल्लेख गरेको छ। सामुदायिक, संस्थागत गुठी र सहकारीका विद्यालय स्थापना अनुमति सञ्चालन व्यवस्थापन र नियमन, प्राविधिक शिक्षा तथा व्यवसायिक तालिमको योजना तर्जुमा सञ्चालन अनुमति, अनुगमन मूल्याङ्कन र नियमन, मातृभाषामा शिक्षा दिने विद्यालयको अनुमति अनुगमन तथा नियमन गर्ने कार्य पनि स्थानीय तहको रहेको छ। गाभिएका, बन्द गरिएका विद्यालयहरूको सम्पती व्यवस्थापन गाउँ तथा गाउँ शिक्षा समिति गठन तथा व्यवस्थापन विद्यालय व्यवस्थापन समिति गठन तथा व्यवस्थापन विद्यालयको नामाकरण, सामुदायिक विद्यालयको जग्गाको स्वामित्व, सम्पति अभिलेख, संरक्षण र व्यवस्थापन विद्यालयको गुणस्तर अभिबृद्धि तथा सामग्री पाठ्य सामग्रीको वितरण सामुदायिक विद्यालयका शिक्षक तथा कर्मचारीको दरबन्दी मिलान सम्बन्धी कार्य स्थानीय तहको रहेकोछ। त्यसैगरी विद्यालयको नक्साङ्कन अनुमति स्वीकृति समायोजन तथा नियमन सामुदायिक विद्यालयको शैक्षिक पूर्वाधार निर्माण ,मर्मत सम्भार सञ्चालन र व्यवस्थापन आधारभूत तहको परीक्षा सञ्चालन अनुगमन तथा व्यवस्थापन ,विद्यार्थी सिकाइ उपलब्धि परीक्षण र व्यवस्थापन मिसिनका शिक्षा विद्यार्थी प्रोत्साहन तथा छात्रवृद्धि व्यवस्थापन र ट्युसन कोचिङ जस्ता विद्यालयबाहिर हुने अध्यापन सेवा अनुमति र नियमनका कार्यहरू समेत स्थानीय तहको कार्य क्षेत्र भित्र रहेको छ। यसैगरी स्थानीय स्तरको शैक्षिक ज्ञान सीप र प्रविधिको संरक्षण प्रवर्द्धन र स्तरीकरण स्थानीय पुस्तकालय र वाचनालयको सञ्चालन तथा ब्यबस्थापन माध्यमिक तहसम्म शैक्षिक कार्यक्रम समन्वय र नियमन सामुदायिक विद्यालयलाई दिने अनुदान तथा सोको बजेट व्यवस्थापन आय ब्ययको लेखा अनुशासन कायम अनुगमन र नियमन शिक्षण सिकाइ शिक्षक र कर्मचारीको तालिम तथा क्षमता विकास र अतिरिक्त शैक्षिक क्रियाकलापको सञ्चालन कार्यहरू स्थानीय तहको रहेको देखिन्छ।
नेपाल सरकारले राष्ट्रिय र अन्तर्राष्ट्रियस्तरमा गरेका शिक्षा सम्बन्धि प्रतिवद्धता, दिगो बिकासका लक्ष्य सन् २०३०सम्म मध्यम आए भएको राष्ट्रको रूपमा स्तरोन्नती हुने लक्ष्य लिएको छ। ५बर्षे विद्यालय क्षेत्र विकास योजना (SSDP2073-78) समाप्त भईसकेको छ। यस सन्दर्भमा शिक्षा विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयले विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना (SESP 2079-2088) कार्यान्वयनमा ल्याएके छ।

मुलकु संघीय संरचनामा गईसके पछि बदलिँदो राजनीतिक परिवेश ,नेपालको संविधानले प्रत्यभुत गरेका नागरिकका मौलिक हकको कार्यान्वयन राष्ट्रले लिएका शिक्षाका लक्ष्य एवं प्रतिवद्धताहरू, प्रदेश सरकारले लिएका शैक्षिक लक्ष्य तथा उद्धेश्यहरू समेतको

प्राप्तिकाका लागि योजना अपरीहार्य हुने भएकोले नेपाल सरकारको राष्ट्रिय शिक्षा नीतिमा भएका मूलभुत पक्ष स्थानिय सरकार सन्चालन ऐन २०७४ले तोकेका स्थानीय तहका काम कर्तव्य र अधिकार हरू समेतको प्रभावकारी कार्यान्वयनका गर्न आवश्यक भएकोले यो शिक्षा क्षेत्र योजनाको आवश्यकता अपरिहार्यता र सान्दर्भिकता र औचित्यता रहेको पुष्टि हुन्छ। यस अवस्थामा प्रदेश तथा स्थानीय तहले समेत सोही प्रकृतिका शैक्षिक योजना निर्माण गर्ने जिम्मेवारी प्राप्त गरेका छन् त्यसैले गैडहवा गाउँपालिकाकाले पनि संघीय सरकारको प्राप्त जिम्मेवारी बमोजिम तपशिलमा उल्लेख गरे अनुसारका अधारमा पाँच वर्षे शिक्षा क्षेत्र योजना निर्माण गरेको छ।

१. स्थानीय आवश्यकताहरूको पहिचानः समुदायका बालबालिका, शिक्षक, र अभिभावकहरूको आवश्यकता तथा समावेशी समानताका आधारमा सबैलाई शिक्षा क्षेत्रमा समेट्नका लागि स्थानीय सरोकारवालाहरुसँग छलफल गरियो। यसबाट शिक्षा क्षेत्रको प्राथमिकता र चुनौतिहरू पहिचान गर्न सहज भएको छ।

२. स्रोत र पूर्वाधारको मूल्याङ्कनः विद्यालयको भौतिक पूर्वाधार, जनशक्ति, सिकाइ सामग्री, र वित्तीय स्रोतको उपलब्धता र अवस्था अध्ययन गरिएको छ।

३. समावेशी शिक्षाः महिला, दलित, जनजाति, अपांगता भएका व्यक्ति, र अन्य पिछडिएको समुदायको शिक्षामा पहुँचलाई प्राथमिकतामा राखिएको छ।

४. नीतिगत निर्देशनः नेपाल सरकारको शिक्षा नीति, संविधानमा व्यवस्था भएका शिक्षा अधिकारहरू, स्थानीय सरकार संचालन ऐन २०७४, संघ, प्रदेश र स्थानीय तह समन्वय तथा अन्तरसम्बन्ध ऐन २०७७ (योजना निर्माण सम्बन्धी), अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षा ऐन २०७५ र नियमावली २०७७, १६औं योजना, विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना (२०७९–२०८८), गैडहवा गाउँपालिकाको आवधिक योजना, सिकाई आपूरण तथा द्रुत सिकाई योजना र अन्तर्राष्ट्रिय शिक्षा मानकहरूको अध्ययन गरी तिनलाई योजना निर्माणमा समावेश गरियो।

५. गुणस्तरीय शिक्षा प्रवर्धन ः गुणस्तरीय शिक्षाको सुनिश्चितता गर्न पाठ्यक्रम, शिक्षक तालिम, प्रविधिमैत्री सिकाई, बालमैत्री शिक्षण सिकाई विधि र सिकाइको अनुगमन तथा मूल्याङ्कनलाई आधार बनाईयो।

६. सहकार्य र साझेदारीः तीनवटै तहका सरकार (संघ, प्रदेश र स्थानीय) का विचमा आपसी समन्वय, शिक्षामा सुधार गर्न स्थानीय संघसंस्था, गैरसरकारी संस्था, र समुदायसँगको सहकार्य र साझेदारीलाई ध्यानमा राखीएको।

७. दिगो विकास लक्ष्यहरू (SDGs): विशेष गरी चौथो लक्ष्य (गुणस्तरीय शिक्षा) लाई ध्यानमा राखिएको, जसले समग्र शिक्षा प्रणालीमा सुधार ल्याउने उद्देश्य राख्दछ।

८. पूर्व अनुभव र उपलब्धिः गाउँपालिकाको विगतका शिक्षासम्बन्धि क्रियाकलापहरुको समीक्षा गरी तिनबाट सिकेका पाठहरूलाई योजनामा समावेश गरिएको।

२.२ गाउँपालिकाको दीर्घकालीन सोच (Vision), ध्येय, उद्देश्य र रणनीतिहरू

२.२.१ परिचय

दीर्घकालीन सोंच सामान्यतः आवधिक योजना अवधिभित्र प्राप्त हुने अवस्था मात्र नभई दुई तीन दशक अवधिसम्मको आदर्श कल्पनाका रुपमा उल्लेख गरिएका हुन्छन। नेपाल सरकारले दीर्घकालीन सोचको रुपमा "समृद्ध नेपाल, सुखी नेपाली" निर्धारण गरेको छ। सोहौँ योजनामा समुन्नत, स्वाधीन र समाजवाद उन्मुख अर्थतन्त्र सहितको समान अवसर प्राप्त, स्वस्थ, शिक्षित, मर्यादित र उच्च जीवनस्तर भएका सुखी नागरिक बसोबास गर्ने मुलुकका रूपमा दीर्घकालीन सोच उल्लेख रहेको छ भने शिक्षा नीति २०७६ मा शिक्षित, सभ्य, स्वस्थ र सक्षम जनशक्ति, सामाजिक न्याय, रूपान्तरण र समृद्धि" उल्लेख छ। विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजनामा

दीर्घकालीन सोचलाई "**आर्थिक तथा सामाजिक रुपान्तरणको माध्यमबाट न्यायपूर्ण समाजको विकास सहित नेपाललाई समृद्ध र नेपालीलाई सुखी बनाउन योगदान गर्ने"** तय गरिएको छ । गैडहवा गाउँपालिकाको आवधिक योजनामा समेत " **समतामुलक अनिवार्य एवं गुणस्तरिय शिक्षाका माध्यमबाट सामाजिक रुपान्तरण, बिकासर सदभावपूर्ण समाज निर्माणका लागि योगदान दिनसक्ने स्वरोजगार उन्मुख तथा राष्ट्रिय नागरिक तयार गर्ने "** भनी गैडहवा गाउँपालिकाको दीर्घकालीन सोच निर्धारण भएको छ।

माथि उल्लेखित दीर्घकालिक सोच (Vision) विभिन्न तह र क्षेत्रले तय गरेका दीर्घकालीन सोचलाई पालिका स्तरको शिक्षा क्षेत्रको योजना निर्माणमा परिच्छेद १ मा उल्लेख गरिएका गाउँपालिका भित्रको शैक्षिक परिवेशको समीक्षा सहित उठान गरिएका मुख्य चुनौति तथा अवसर र सम्भावनाहरूलाई समेत मध्य नजर गरी गैडहवा गाउँपालिकाको यस १० बर्षीय शिक्षा क्षेत्र योजनाले समेत निम्न अनुसारको दीर्घकालिन सोच र गन्तव्य तय गरेको छ।

२.२.२.दीर्घकालीन सोच

समतामुलक अनिवार्य एवं गुणस्तरिय शिक्षाका माध्यमबाट सामाजिक रुपान्तरण, बिकासर सदभावपूर्ण समाज निर्माणका लागी योगदान दिनसक्ने स्वरोजगार उन्मुख नागरिक तयार गर्ने।

२.२.३ ध्येय

वर्तमान समयको आवश्यकतालाई सम्बोधन तथा प्राप्त अवसरलाई उपयोग गर्न सक्ने नेपाली मूल्य मान्यताप्रति सचेत, तथा समता र समावेशितालाई आत्मसात गर्ने आफ्नो गाउँपालिका प्रति गौरव गर्न सक्ने नागरिक तयार गर्ने,

२.२.४ प्रमुख उद्देश्यहरू

यस गाउँपालिकाको शिक्षा क्षेत्र योजनाका उद्देश्य निर्धारण गर्दा गाउँपालिकाले सामना गर्नु परेका समस्या तथा चुनौतिहरूलाई सम्बोधन हुने गरि तयार गरिएको छ। सामान्य तया शिक्षा क्षेत्रका अधिकाँस समस्या तथा चुनौतिहरू एक अर्को गाउँपालिका, प्रदेश र राष्ट्रिय स्तर र संघीय सरकारका एकै प्रकारका हुन सक्छन। त्यस कारण शैक्षिक परिवर्तन ल्याउन तयार गरिएका शिक्षाका उद्देश्य समेत संघीय सरकार प्रदेश सरकार र स्थानीय तहका समेत मिल्दा जुल्दा हुने भएकोले यस गैडहवा गाउँपालिकाको १० बर्षीय शिक्षा योजनाको उद्देश्य निम्न अनुसार निर्धारण गरिएको छ।

१. गैडहवा गाउँपालिका भित्रका सबै बालबालिकाहरूका लागि गुणस्तरीय प्रारम्भिक बालविकास शिक्षाको अवसर सुनिश्चित गर्नु,
२. गैडहवा गाउँपालिका भित्र अनिवार्य तथा निःशुल्क आधारभूत शिक्षामा पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित गरी गुणस्तर अभिवृद्धि गर्नु,
३. यस पालिकाभित्र माध्यमिक शिक्षामा सबैको पहुँच सुनिश्चित गरी गुणस्तरमा सुधार गर्नु,
४. यस पालिकाभित्र सञ्चालित प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षामा सबै वर्गका बालबालिकाहरूको पहुँच सुनिश्चित गरी प्राविधिक शिक्षाको सहज अवसर उपलब्ध गराउनु,
५. गा.पा.भित्र कार्यरत शिक्षक तथा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूलाई प्रविधि मैत्री बनाई गुणस्तरीय र प्रविधियुक्त शिक्षा प्राप्त गर्ने अवसर प्रदान गर्नु,
६. सबै बालबालिकाहरूलाई बालमैत्री वातावरणमा शिक्षण सिकाइमा सहभागी गराउनु,
७. राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारुप ले तोके बमोजमि पालिकास्तरमा स्थानीय पाठ्यक्रमको कायान्वयन मार्फत स्थानीय मूल्य मान्यता प्रविधि र सीप समेतको प्रबर्धन गर्नु,
८. सबै विद्यालयहरूमा शैक्षिक सुशासनको प्रवर्द्धन गरी बालबालिकाको सिकाइप्रति उत्तरदायी प्रणालीको विकास गर्नु,
९. गा.पा.भित्रका सबै विद्यालय तहमा विद्यालय शिक्षाको समतामूलक पहुँच र समावेशी सहभागितामा सबैका लागि प्रविधियुक्त र गुणस्तरीय शिक्षा सुनिश्चित गर्नु,

१०. गाउँपालिकाभित्र सबै विद्यालयहरूमा आपत्कालीन तथा सङ्कटपूर्ण परिस्थितिमा पनि बालबालिकाको शिक्षा प्राप्त गर्ने अधिकारलाई सुनिश्चित गर्नु,

२.२.५ दीर्घकालीन रणनीतिहरू

उल्लेखित उद्देश्यहरू प्राप्त गर्नका लागि यस योजनाका केही रणनीतिक प्राथमिकताहरू रहेका छन्:

१. सबै बालबालिकाहरूलाई गुणस्तरीय प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको पहुँच र अवसर सुनिश्चित गर्न समुदायमा आधारित कार्यक्रमहरू स्थापना गर्ने।
२. सबै बर्ग र क्षेत्रका बालबालिकाहरूका लागि समतामूलक तथा गुणस्तरीय आधारभूत र निःशुल्क शिक्षामा पहुँच सुनिश्चित गर्ने।
३. माध्यमिक शिक्षालाई अनिवार्य गर्न सबै बालबालिकाहरुको पहुँचलाई प्राथमिकतामा राखी सान्दर्भिकता र गुणस्तरमा सुधार गर्दै विद्यालयहरूको भौतिक तथा शैक्षिक वातावरण बालमैत्री, समावेशी, र सुरक्षित बनाउने
४. उच्च शिक्षाका लागि गाउँपालिका भित्रका सामुदायिक तथा संस्थागत शिक्षण संस्थाहरुमा पहुँचको शुनिश्चित गर्ने।
५. प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षा र तालिममा विपन्न तथा पिछडिएका क्षेत्र र समुदायका विद्यार्थीहरुलाई समेट्ने।
६. परिवर्तित पाठ्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयनबाट पाठ्यक्रमले निर्दिष्ट गरेका उद्धेश्यहरु पुरा गर्ने।
७. संघिय कानुन र मापदण्ड बमोजिम नक्साङ्कनको आधारमा विद्यालयको समायोजन तथा दरबन्दी पुनर्वितरण गरी सबै बालवालिकाको पहुँच तथा सहभागिताको सुनिश्चित गर्ने।
८. स्थानीय परिवेश, आवश्यकता, सामाजिक सँस्कृति अनुरुप निर्माण भएको स्थानीय पाठ्यक्रमलाई सबै सामुदायिक, मदरसा तथा संस्थागत विद्यालयमा लागु गर्ने,
९. सबै निरक्षरहरूलाइ औपचारीक÷अनौपचारिक माध्यमबाट पूर्ण साक्षर बनाई नागरिकको जीवनस्तरमा सुधार गर्ने,
१०. विद्यालयको नेतृत्व विकास, पारदर्शिता, जवाफदेहिता कायम गर्न विद्यालयका सरोकारवालाको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने।
११. आपतकालिन तथा संकटपुर्ण अवस्थामा वैकल्पिक सिकाई विधि र माध्यमहरुको प्रयोग गर्ने, सिकाई आपूरण तथा दुरत सिकाई योजना च्भब्ी उबिल कार्यान्वयन गर्ने,
१२. शिक्षकको शैक्षिक क्षमता अभिवृदी गर्न समय समयमा शिक्षक तथा विद्यालय कर्मचारी हरुलाई तालिम कार्यशाला हरु संचालन गर्ने।
१३. शिक्षकको पेशागत सहयोग र विद्यालय सुपरिवेक्षण कार्यका लागि पालिकास्तरमा विज्ञ समुह, साथी समुह, रोस्टर समुह गठन गरि परिचालन गर्ने।
१४. विशेष शिक्षा आवश्यकता भएका वालवालिकाहरुका लागी विशेष कक्षा संचालनका लागि स्रोत कक्षा तथा विशेष विद्यालयको ब्यवस्था गर्ने।
१५. पढाई वातावरण, विद्यार्थी नियमितता, अभिभावक शिक्षाका सन्दर्भमा समुदाय परिचालनको लागि अभिभावक तथा समुदायको सहभागितालाई शुनिश्चित गर्ने।
१६. गुणस्तरीय शिक्षाका लागि योग्य, पेसागत रूपमा दक्ष, पेसाप्रति उत्प्रेरित, समर्पित, प्रतिबद्ध र विद्यार्थीको सिकाइप्रति जवाफदेही शिक्षकलाई कार्य सम्पादनका आधारमा प्रत्येक वर्ष उत्कृष्ट शिक्षक छनौट गरि पुरस्कृत गर्ने।
१७. शिक्षामा सुशासन प्रवद्र्धन गर्न विद्यालयको नेतृत्व प्रणालीमा सुधार गर्ने निति अवलम्बन गर्ने
१८. विद्यार्थी उपलब्धिको परीक्षण तथा विद्यालयको कार्यसम्पादन परीक्षण गर्ने सुदृढ पद्धति अवलम्बन गर्ने,
१९. शैक्षिक सूचना तथा तथ्याङ्क प्रणालीमा सुधार गर्ने, शिक्षणमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको व्यवस्था गर्ने
२०. विपदको समयमा बैकल्पिक सिकाईका अवसर प्रदान गर्नका लागि बैकल्पिक सिकाइका माध्यमहरुको खोजी, शिक्षक र विद्यार्थीहरुको प्रविधिको प्रयोगमा सिप विकास गरि सिकाइका क्रियाकलापहरुलाई निरन्तरता दिने।

२.२.६ कार्यनीतिहरूः

उल्लेखित उद्देश्य प्राप्त गर्नका लागि अपनाइएका रणनीति अनुसारका कार्यनितहरू यसप्रकार रहेका छन्:

१. सबै बालबालिकाहरूलाई गुणस्तरीय प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको अवसर सुनिश्चित गर्न समुदायमा आधारित सचेतनाका कार्यक्रमहरू, शिक्षकहरूको क्षमता विकास, शैक्षिक सामग्रीको पहुँच, परिवार तथा समुदायको संलग्नताका साथै, सबै बालबालिकाको समान पहुँच सुनिश्चित गर्दै स्थानीय अनुकूलतासहितका नीतिहरू कार्यान्वयन गरिनेछ। (रणनीति नं. १)

२. शिक्षण स्रोतहरूको समान वितरण, तालिम प्राप्त शिक्षकहरूको उपलब्धता, र विविधता अनुकूलको सिकाई वातावरण सिर्जना, प्रविधिमैत्री शिक्षण, अपांगता, जातजाती, लिङ्ग, र आर्थिक अवस्थाका आधारमा सबै बालबालिकालाई समान अवसर प्रदान गरिनेछ। (रणनीति नं. २)

३. माध्यमिक शिक्षामा सबैको पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित गर्न विद्यालयहरूको भौतिक पूर्वाधार सुधार गर्दै बालमैत्री, समावेशी, र सुरक्षित वातावरणको निर्माण, गुणस्तर सुधारका लागि शिक्षक तालिम, आधुनिक शिक्षण विधिहरू, शैक्षिक सामाग्रीको प्रयोगका साथै, लैंगिक समानता, अपांगता मैत्री सुविधा, नियमित अनुगमन र समुदायको सक्रिय सहभागितालाई प्रोत्साहित गरिनेछ। (रणनीति नं. ३)

४. उच्च शिक्षाका लागि पालिका स्तरिय छात्रवृत्ति कार्यक्रमहरू, प्राविधिक शिक्षाको प्रवद्र्धन, विज्ञान र प्रविधिमा अभिप्रेरित शिक्षा दिन प्रविधिमैत्री शिक्षकहरू र अत्याधुनिक स्रोतहरूको व्यवस्थापन गरिनेछ। (रणनीति नं. ४)

५. प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षा र तालिममा विपन्न तथा पिछडिएका क्षेत्र र समुदायका विद्यार्थीलाई समेट्ने गरि विशेष सहुलियत दिने नितिको ब्यवस्था, गाउँपालिका भित्र प्राविधिक धारका पढाई हुने सामुदायिक विद्यालयहरुमा प्रशिक्षक, स्रोत, अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको उचित ब्यवस्थापन गरिनेछ। (रणनीति नं. ५)

६. पाठ्यक्रम अनुसारको परियोजनामुखी शिक्षण विधिहरुको प्रयोग, नयाँ पाठ्यक्रमका आधारमा शिक्षक तालिम, प्रविधिमैत्री शैक्षिक साधनहरुको प्रयोग, शिक्षणका क्रममा सृजनशीलता र उद्यमशीलताका गतिविधिहरुलाई समावेश गरिनेछ। (रणनीति नं. ६)

७. संघिय कानुन र मापदण्ड बमोजिम नक्साङ्कनको आधारमा विद्यालयको समायोजन तथा दरबन्दी पुनर्वितरण गरी सबै बालवालिकाको पहुँच तथा सहभागताको सुनिश्चित गर्न विद्यालयमा आधारभूत भौतिक तथा शैक्षणिक स्रोत तथा साधनको सुनिश्चितता गरिनेछ। (रणनीति नं. ७)

८. स्थानीय परिवेश, आवश्यकता, सामाजिक सँस्कृति अनुरुप निर्माण भएको स्थानीय पाठ्यक्रमलाई सबै सामुदायिक, मदरसा तथा संस्थागत विद्यालयमा लागु गरिनेछ। (रणनीति नं. ८)

९. सबै निरक्षरहरूलाई औपचारिक र अनौपचारिक माध्यमबाट पूर्ण साक्षर बनाउन, स्थानीय साक्षरता कक्षा सञ्चालन, प्रविधिको प्रयोग, र व्यावहारिक साक्षरता कार्यक्रमहरूलाई प्राथमिकता दिइनेछ। (रणनीति नं. ९)

१०. साक्षरता कार्यक्रमलाई सीप विकाससँग एकीकृत गरी रोजगारीका अवसरहरू सिर्जना गर्न स्थानीय सरकार र समुदायको सक्रिय सहभागितालाई प्राथमिकता दिइनेछ। (रणनीति नं. ९)

११. विद्यालयको नेतृत्व विकास, पारदर्शिता, र जवाफदेहिता सुनिश्चित गर्न, नेतृत्व तालिम कार्यक्रम र पारदर्शी निर्णय प्रक्रियामा सरोकारवालाहरूको सहभागिता शुनिश्चित गरिनेछ साथै सामाजिक लेखापरिक्षणका आधारमा प्राप्त सुझावहरु कार्यान्वयनमा विद्यालय नेतृत्वलाई जिम्मेवार बनाइनेछ। (रणनीति नं. १०)

१२. आपतकालिन तथा संकटपुर्ण अवस्थामा वैकल्पिक सिकाई विधि र माध्यमहरुको प्रयोग, सिकाई आपूरण तथा दुरत सिकाई योजना ReAL Plan कार्यान्वयनका साथै विद्यार्थीको सिकाई क्षतिको मूल्यांकन गरि उपचारात्मक शिक्षण विधिलाई कार्यान्वयन गरिनेछ। (रणनीति नं. ११)

१३. शिक्षक तथा विद्यालय कर्मचारीहरूको शैक्षिक क्षमता अभिवृद्धि गर्न नियमित रूपमा आवश्यकता आधारित तालिम तथा कार्यशालाहरू आयोजना गरिनेछ जसले आधुनिक शिक्षण विधि, पाठ्यक्रम कार्यान्वयन, र प्रविधिको प्रयोगमा केन्द्रित भई विशेषज्ञहरूसँग सहकार्य गर्दै तालिमहरूको प्रभावकारिता मूल्याङ्कन गरी निरन्तर पेसागत विकास सुनिश्चित गरिनेछ। (रणनीति नं. १२)

१४. शिक्षकको पेशागत सहयोग र विद्यालय सुपरिवेक्षण कार्यका लागि पालिकास्तरमा विज्ञ समुह, साथी समुह, रोस्टर समुह गठन गरि सिकाई आदानप्रदानका साथै शिक्षण सिकाई प्रक्रियालाई सरलिकृत र सहज बनाउन कक्षाकोठा अवलोकन गरि पृष्ठपोषण प्रदान गर्ने ब्यवस्था मिलाइनेछ। (रणनीति नं. १३)

१५. विशेष शिक्षाको अवसरबाट बञ्चित भएका बालबालिकाहरुको पहिचान गरि आवश्यकताका आधारमा वालवालिकाहरुका लागी विशेष कक्षा संचालनका लागि स्रोत कक्षा तथा विशेष विद्यालयमा पहुँच शुनिश्चित गरिनेछ। (रणनीति नं. १३)

१६. पढाइको वातावरण सुधार्न, विद्यार्थी नियमितता बढाउन, र अभिभावक शिक्षामा समुदाय परिचालन गर्न, अभिभावक(शिक्षक बैठकहरू नियमित रूपमा आयोजना गरिनेछ। (रणनीति नं. १५)

१७. शिक्षण प्रक्रियामा अभिभावकहरूको सक्रिय सहभागिता सुनिश्चित गर्नुका साथै, समुदायमा जनचेतना कार्यक्रम सञ्चालन गरी शिक्षाको महत्त्वबारे जानकारी दिने र समुदायको सहकार्यलाई प्रोत्साहित गरिनेछ। (रणनीति नं. १५)

१८. गुणस्तरीय शिक्षाका लागि योग्य, पेसागत रूपमा दक्ष, पेसाप्रति उत्प्रेरित, समर्पित, प्रतिबद्ध र विद्यार्थीको सिकाइप्रति जवाफदेही शिक्षकलाई कार्य सम्पादनका आधारमा प्रत्येक वर्ष उत्कृष्ट शिक्षक छनौट गरि पुरस्कृत गरिनेछ । (रणनीति नं. १६)

१९. शिक्षामा सुशासन प्रवद्र्धन गर्न विद्यालयको नेतृत्व प्रणालीमा सुधार, सूचना प्रविधिमा आधारित व्यवस्थापन, नतिजामा आधारित उत्तरदायित्व प्रणालीको विकास, सबै बालबालिकाको विद्यालयमा समतामूलक पहुँच शुनिश्चित गर्नका लागि प्रभावकारी अनुगमन तथा मूल्याङ्कन संयन्त्रको विकास गरिनेछ। (रणनीति नं. १७)

२०. विद्यार्थी उपलब्धिको परीक्षण तथा विद्यालयको कार्यसम्पादन परीक्षण गर्ने सुदृढ पद्धति अवलम्बन गर्न बार्षिक शैक्षिक कार्यक्रम निर्माण, कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन पद्धतिलाई सुदृढ गरिनेछ। (रणनीति नं. १८)

२१. शैक्षिक सूचना तथा तथ्याङ्क प्रणालीमा सुधार गर्नका लागि भ्ःक्ष्क् तालिमलाई निरन्तरताका साथै शिक्षणमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको व्यवस्था गर्न शिक्षकको सिप विकासका कार्यक्रमहरुलाई निरन्तरता दिइनेछ। (रणनीति नं. १९)

२२. विपदको समयमा बैकल्पिक सिकाईका अवसर प्रदान गर्नका लागि बैकल्पिक सिकाइका माध्यमहरुको खोजी, शिक्षक र विद्यार्थीहरुको प्रविधिको प्रयोगमा सिप विकास गरि सिकाइका क्रियाकलापहरुलाई निरन्तरता दिइनेछ। (रणनीति नं. २०)

२.२.७ अपेक्षित मुख्य उपलब्धि

योजनाको अन्त्य वि.स. २०९० सम्ममा निम्नानुसारको उपलब्धि प्राप्त हुने अपेक्षा गरिएको छ :

१) गैडहवा गाउँपालिका भरिका सबै बालबालिकाहरूलाई सुविधा सम्पन्न कक्षाकोठामा गुणस्तरीय प्रारम्भिक बालविकास शिक्षाको अवसर सुनिश्चित हुने,

२) गाउँपालिकाभरि अनिवार्य तथा निःशुल्क आधारभूत शिक्षा माध्यमिक शिक्षा र प्राविधिक शिक्षामा पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित भई गुणस्तर अभिवृद्धि हुने,

३) गैडहवा गाउँपालिका भरि अधारभूत तथा माध्यमिक शिक्षामा सूचना प्रविधिसहितको शिक्षण हुने र सबैको पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित भई गुणस्तरीय शिक्षामा सुधार आउने,

४) गाउँपालिकाभरि पछि परेका गरिबीको रेखामुनि रहेका परिवारका बालबालिकाहरूको निमित्त अभिभावक आय आर्जन कार्यक्रम सञ्चालन गरी सार्वजनिक शिक्षामा सबैको पहुँच सुनिश्चित हुने,

५) गाउँपालिका शिक्षा शाखा लगायत गाउँपालिकाभरिका विद्यालयहरूमा शैक्षिक सुशासन कायम भई बालबालिकाको सिकाइप्रति उत्तरदायी प्रणालीको विकास हुने,

६) योग्य, सक्षम, प्रविधिमा निपुणतामा राख्ने स्वउत्प्रेरित शिक्षकको व्यवस्थापन भई विद्यार्थीको सिकाइमा सुधार हुने,

७) गाउँपालिकाभित्र सबै तहका शिक्षामा समतामूलक पहुँच र समावेशी सहभागिता सहित सबैका लागि गुणस्तरीय शिक्षा सुनिश्चित हुने,

८) विद्यालय तहको पाठ्यक्रम साथै स्थानीय पाठ्यक्रमको निर्माण भई सिर्जनशील सकारात्मक सोच भएको, निरन्तर सिकाइप्रति प्रतिबद्ध र रोजगार उन्मुख नागरिक तयार गर्न सहयोग हुने,

९) सबै बालबालिकाहरूको स्वास्थ्य तथा पोषणको अवस्थामा सुधार भई सिकाइ अभिवृद्धिमा सहयोग हुने,

१०) सहज र अप्ठ्यारो तथा सङ्कटपूर्ण अवस्थामा पनि बालबालिकाको शिक्षा प्राप्त गर्ने अधिकारको सुनिश्चित हुने,

११) गाउँपालिकाभरिका विद्यार्थीहरूलाई सुरक्षित, उच्च व्यवस्थापनयुक्त उपयुक्त र बालमैत्री भौतिक अवस्था सहितको विद्यालयमा अध्ययन गर्ने अवसर हुने,

१२) सबै विद्यालयहरूमा सूचना सञ्चार प्रविधिको विस्तार भई सिकारूलाई प्रविधियुक्त समयानुकूल, गुणस्तरीय बनाउन सहयोग पुग्ने,

१३) गाउँपालिका भरिका विद्यालयहरूमा खेलकुद, स्वास्थ्य शिक्षकको प्रबन्ध, ल्याब, लाईब्रेरी लगायतका संरचना स्थापना भई गुणस्तरीय शिक्षा प्रदान गर्नमा सहयोग पुग्ने,

२.३ मुख्य कार्यसम्पादन सूचक तथा परिमाणात्मक लक्ष्य

यस योजनाका मुख्य कार्यसम्पादन सूचक तथा परिमाणात्मक लक्ष्य अधारबर्ष २०८१ लाइ मानेर निम्न बमोजिम निर्धारण गरिएको छ

तालिका नं. १४

क्र.सं.	सूचक	राष्ट्रिय स्तरको आधार बर्ष २०८१	लम्विनी प्रदेशको आधार बर्ष २०८१	रूपन्देही जिल्लाको आधार बर्ष २०८१	गैडहवा गा.पाको आधार बर्ष २०८१	गैडहवा गा.पा को लक्ष्य		
						२०८३	२०८७	२०९०
१	प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षामा कुल भर्ना दर	९९.९	१०६.८	१२०.२	९७.०	९७.५	९८.०	९९.०
२	प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षामा खुद भर्ना दर	७०.६	७२.६	७१.४	५२.५	६०.०	७०.०	८०.०
३	प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको अनुभव लिएर कक्षा एकमा भर्ना	७६.९	८४.३	८६.८	९८.४	९८.७	९९.०	९९.५
४	प्रारम्भिक बालविकास तहको लैङ्गिक समता सूचकाङ्क	०.८२	०.८१	०.७९	०.८४	०.८७	०.९०	०.९५
५	कक्षा १ मा भर्ना भएका विद्यार्थीको खुद प्रवेशदर	९५.७	९५.८	९५.७	९६.०	९७.०	९८.०	९९.०
६	कक्षा १ मा भर्ना भएका विद्यार्थीको कुल	११५.९	११९.५	११७.९	१२२.१	११५.०	११०.०	१०५.०

क्र.सं.	सूचक	राष्ट्रिय स्तरको आधार बर्ष २०८१	लम्बिनी प्रदेशको आधार बर्ष २०८१	रूपन्देही जिल्लाको आधार बर्ष २०८१	गैडहवा गा.पाको आधार बर्ष २०८१	गैडहवा गा.पा को लक्ष्य		
						२०८३	२०८७	२०९०
	प्रवेशदर							
७	आधारभूत तह कक्षा १ देखि ५ को खुद भर्ना दर	९५.६	९५.५	९५.५	९४.५	९५.०	९७.०	९९.०
८	आधारभूत तह कक्षा १ देखि ५ को कुल भर्ना दर	१२४.८	१२८.४	१२८.२	१०८.७	१०६.०	१०४.०	१०२.०
९	आधारभूत तह कक्षा १–५ मा कुल भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचकाङ्क	०.९२	०.९१	०.८९	०.९९	१.०	१.०	१.०
१०	आधारभूत तह कक्षा १ देखि ८ को खुद भर्ना दर	९५.२	९५.१	९५.२	९४.५	९६.०	९७.०	९८.०
११	आधारभूत तह कक्षा १ देखि ८ को कुल भर्ना दर	१२१.६	१२३.९	१२५.१	१०८.७	१०७.०	१०५.०	१०३.०
१२	आधारभूत तह कक्षा १ देखि ८ को टिकाउ दर	८६.३	८६.२	८५.९	८०.६	८४.०	८८.०	९२.०
१३	आधारभूत तह (कक्षा १–८) मा कुल भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचक	०.९३	०.९१	०.८७	०.९९	१.०	१.०	१.०
१४	माध्यमिक तह कक्षा ९ देखि १० को खुद भर्ना दर	७६.५	७५.७	७६.२	७१.५	७५.०	७९.०	८५.०
१५	माध्यमिक तहको कक्षा ९ देखि १० को कुल भर्ना दर	९८.७	९६.८	१०६.९	८७.१	८८.५	९०.०	९१.५
१६	माध्यमिक तह (कक्षा ९–१०) मा कुल भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचक	०.९६	०.९७	०.८७	०.९९	१.०	१.०	१.०
१७	माध्यमिक तह कक्षा ११ देखि १२ को खुद भर्ना दर	३७.१	३५.९	३७.८	२५.३	३०.०	३५.०	४०.०
१८	माध्यमिक तहको कक्षा ११ देखि १२ को कुल भर्ना दर	६७.७	६६.०	८२.७	४२.४	४५.०	४८.०	५१.०
१९	माध्यमिक तह (कक्षा ११–१२) मा कुल भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचक	१.०२	१.०६	०.८४	१.२३	१.१५	१.१०	१.०५
२०	माध्यमिक तह कक्षा ९ देखि १२ को खुद भर्ना दर	५६.८	५५.२	५६.१	४८.३	५१.३	५४.३	५७.३

क्र.सं.	सूचक	राष्ट्रिय स्तरको आधार बर्ष २०८१	लम्बिनी प्रदेशको आधार बर्ष २०८१	रूपन्देही जिल्लाको आधार बर्ष २०८१	गैडहवा गा.पाको आधार बर्ष २०८१	गैडहवा गा.पा को लक्ष्य		
						२०८३	२०८७	२०९०
२१	माध्यमिक तहको कक्षा ९ देखि १२ को कुल भर्ना दर	८३.२	८०.९	९४.२	६४.७	६८.०	७२.०	७६.०
२२	माध्यमिक तहको कक्षा ९–१२ मा कुल भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचकाङ्क	०.९९	१.०१	०.८५	१.०६	१.०	१.०	१.०
२३	कक्षा चढ्ने दर १ देखि ५	८३.८	८२.९	७६.०	८२.६	८४.०	८६.०	८८.०
२४	कक्षा चढ्ने दर ६ देखि ८	८८.२	८७.३	८७.०	८५.०	८७.०	८९.०	९१.०
२५	कक्षा चढ्ने दर ९ देखि १०	९३.४	९३.१	८९.९	९०.९	९३.०	९५.०	९७.०
२६	कक्षा चढ्ने दर ११ देखि १२	९१.३	९१.२	९१.१	९३.८	९५.०	९६.०	९७.०
२७	कक्षा दोहोर्याउने दर कक्षा १ देखि ५	८.७	९.५	१४.०	९.३	७.८	६.३	४.८
२८	कक्षा दोहोर्याउने दर कक्षा ६ देखि ८	५.२	६.३	५.१	५.५	४.५	३.५	२.५
२९	कक्षा दोहोर्याउने दर कक्षा ९ देखि १०	२.२	२.३	३.८	३.४	२.९	२.४	१.९
३०	कक्षा दोहोर्याउने दर कक्षा ११ देखि १२	०.८	०.५	२.५	०.१	०.०	०.०	०.०
३१	कक्षा छाड्ने दर कक्षा १ देखि ५	३.२	३.३	५.०	४.८	४.०	३.०	२.०
३२	कक्षा छाड्ने दर कक्षा ६ देखि ८	२.८	२.९	३.७	६.१	५.०	४.०	३.०
३३	कक्षा छाड्ने दर कक्षा ९ देखि १०	१.९	२.१	३.०	२.९	२.४	१.९	१.४
३४	कक्षा छाड्ने दर कक्षा ११ देखि १२	०.९	१.०	१.३	०.९	०.७	०.५	०.३
३५	नयाँ भर्ना दर कक्षा १ देखि ५	४.३	४.३	४.९	३.३	३.८	४.५	५.०
३६	नयाँ भर्ना दर कक्षा ६ देखि ८	३.८	३.६	४.३	३.४	३.८	४.५	५.०
३७	नयाँ भर्ना दर कक्षा ९ देखि १०	२.५	२.५	३.३	२.८	३.८	४.५	५.०
३८	नयाँ भर्ना दर कक्षा ११ देखि १२	७.८	७.९	७.६	५.३	६.०	७.०	८.०

Source: CEHRD Flash report 2080

परिच्छेद ३ : शिक्षाका मुख्य उपक्षेत्र

३.१ प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा

३.१.१ परिचय

बालबालिकाको संवेगात्मक, शारिरीक, मानसिक विकास गरी सृजशनशील बनाउन तथा बालबालिकाको औपचारीक शिक्षा सुरुवात गर्न प्रारम्भिक बालविकासको निकै महत्व छ। प्रारम्भिक कक्षामा बालबालिका लाई पढाउने भन्दापनि औपचारिक शिक्षा

लिन तयार गर्ने गरिन्छ । बालबालिको मानसिक, संवेगात्मक, सामाजिक संस्कार तथा सृजशनील बनाउनका लागि बालमैत्री बिधिबाट बालबालिकालाई सिकाउने गरिन्छ जस्तै चित्र कोर्ने, खेल खेल्ने, सामाजिक रितिरिवाज तथा जीवन उपयोगी सीपको बिकास गरी कक्षा १ मा भर्ना गर्न बालबालिकालाई तयार गर्ने। विशेष गरी ५ बर्षमुनिका बालबालिकाई लक्षित गरी प्रारम्भिक कक्षामा पठाउने गरिन्छ । अहिले नेपालमा विद्यालयमा आधारित तथा समुदायमा आधारित दुई किसिमका बालविकास केन्द्रहरु संचालन भईरहेका छन। निजी क्षेत्रका विद्यालयले बिभिन्न नाम दिई प्रारम्भिक बालविकास कार्यक्रम संचालन गर्दै आईहेको छन। प्रारम्भिक बालविकास तथा बाल शिक्षाकले बालवालिकाको औपचारिक शिक्षा लिन तथा कक्षा १ मा भर्ना गर्न बालवालिकाहरुलाई तयार गरेको विभिन्न तथ्याङक तथा प्रतिवेदन देखाईएको छ। नेपालको निःशुल्क तथा अनिवार्य शिक्षा ऐन २०७५, तथा राष्ट्रिय शिक्षा नीति तथा पन्ध्रौ योजनामा चार वर्ष उमेर पुगका बालवालिकाका लागि १ वर्षे प्रारम्भिक बालविकास शिक्षा सञ्चालन गर्नुपर्ने कानुनी व्यवस्था गरेको छ।

३.१.२ वर्तमान अवस्था

देश संघीय संरचनामा गए पश्चात् माध्यमिक तह सम्मको शिक्षाको संचालन र व्यवस्थापनको अधिकार स्थानीय तहलाई प्रदान गरिएको छ। सोही अधिकार अन्तर्गत रहि गैडहवा गाउँपालिकाले माध्यमिक तह सम्मको शिक्षाको संचालन एवं व्यवस्थापन गर्दै आएको छ। जस अन्तर्गत प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा पनि पर्दछ। ४ वर्ष पूरा गरेका बालबालिकाहरुका लागि १ वर्षको कक्षा संचालन गरी कक्षा १ मा प्रारम्भिक बालविकासको अनुभव सहितको विद्यार्थी भर्ना गर्ने व्यवस्था रहेको छ। सामुदायिक विद्यालय तर्फ ३० वटा, मदरसामा १३ वटा र संस्थागततर्फ १३ गरी जम्मा ५६ वटा प्रारम्भिक बालशिक्षा कक्षाहरु संचालनमा रहेका छन्।
यस गाउँपालिका अन्तर्गत ४ वर्ष उमेर समूहका बालबालिकाको संख्या ११३२ रहेको र शैक्षिक सत्र २०८० को फ्लास रिपोर्ट तथ्यांकको आधारमा प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षामा कुल भर्नादर ९७.० प्रतिशत रहेको छ भने खुद भर्नादर जम्मा ५२.५ प्रतिशत मात्र रहेको छ । संख्यात्मक आधारमा सामुदायिकतर्फ इसीडीमा जम्मा छात्रा ५०९ र छात्र ४५९ जना रहेका छन् भने धार्मिक विद्यालयतर्फ इसीडीमा जम्मा छात्रा ३३५ र छात्र ३३४ जना रहेका छन् त्यस्तै संस्थागत तर्फ इसीडीमा जम्मा छात्रा ६९० र छात्र ११६९ जना रहेका छन्। यसरी सामुदायिक धार्मिक र संस्थागत विद्यालयमा जम्मा ३४८८ जना विद्यार्थी यस शैक्षिक बर्ष २०८१ मा अध्ययनरत रहेका छन्। लैङ्गिक आधारमा १५२६ जना छात्रा र १९६२ जना छात्र रहेका छन्। कक्षा १ मा भर्ना हुने विद्यार्थी मध्ये ९८.४ प्रतिशत प्रारम्भिक बालविकास कक्षाको अनुभव सहित भर्ना हुन आउने रहेका छन् । यस पालिकामा सामुदायिक वालबिकास तर्फ महिला शिक्षक संख्या ४३ जना रहेकोमा प्रतिशतका आधारमा १०० प्रतिशत र शैक्षिक योग्यताको आधारमा सबैजना १२ कक्षा भन्दा माथि अध्ययन पुरा गरेको देखिन्छ।
प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षाको शिक्षकहरुमध्ये करिब ५० प्रतिशत शिक्षकहरु तालिम प्राप्त छन् भने करिब ५० प्रतिशत तालिमबाट वञ्चित रहेका छन् । अभिभावकको आर्थिक अवस्था कमजोर हुनुका साथै शिक्षित अभिभावकको संख्या न्यून रहेकोले विद्यार्थीको सिकाइ र नियमित उपस्थितिमा समेत समस्या देखिने गरेको छ। विगतमा खोलिएका बालविकास केन्द्रहरु देश संघीय संरचनामा गए पश्चात् केही सुधारका संकेतहरु देखिएका छन्। प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा सञ्चालनहुने विद्यालय र लाभान्वित बालबालिकाको वडागत अवस्था तपशिल बमोजिम रहेको छ।

तालिका नं. १५

शैक्षिक सत्र २०८१ अनुसार जम्मा बालबालिकाको संख्या		
छात्रा	छात्र	जम्मा
१५८६	२०५३	३६३९
सामुदायिक विद्यालयका बालविकास केन्द्रमा रहेका जम्मा बालबालिकाको संख्या		
८३६	७९३	१६२९
बालविकास केन्द्रमा रहेका जम्मा दलित बालबालिकाको संख्या		
२०२	२६९	४७१
बालविकास केन्द्रमा रहेका जम्मा अपांग बालबालिकाको संख्या		
३	१	४

बालविकास केन्द्रमा रहेका जम्मा जनजाती बालबालिकाको संख्या		
६७७	७८८	१४६५

स्रोत EMIS 2081

प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षामा संघीय सरकारको अनुदान शिक्षकको पारिश्रमिकमा खर्च हुन्छ भने गाउँपालिकाको आन्तरिक स्रोतबाट शिक्षकहरुलाई प्रोत्साहन भत्ता मात्र उपलब्ध गराइएको छ। यसलाई हेर्दा प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षाको भौतिक र कक्षाकोठाको सिकाइ व्यवस्थापनमा बजेटको अभाव देखिएको छ।

३.१.३ समस्या र चुनौती

प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षालाई व्यवस्थित, पूर्वाधारयुक्त बनाई वालविकास केन्द्रलाइ बालबालिकाको सहज पहुँचमा ल्याई गुणस्तरयुक्त शिक्षा प्रदान गर्नु पर्नेमा सो हुन सकेको छैन। जसमा निम्न प्रकारका समस्या र चुनौतीहरु रहेका छन्।

१. बालमैत्री, सिकाइ कर्नरसहितको कक्षाकोठाको व्यवस्थापन नहुनु।

२. पुर्ण तालिम प्राप्त शिक्षकहरुको व्यवस्थापन हुन नसकेको।

३. खुद भर्नादरमा उल्लेख्य सुधार हुन नसक्नु।

४. विद्यार्थीको नियमित उपस्थितिमा सुधार हुन नसक्नु।

५. अभिभावकलाई बालबालिका प्रति जिम्मेवारी बनाउन नसक्नु।

६. साना बालबालिकाको लागि वालवालिकामैत्री शौचालयको व्यवस्था नहुनु।

३.१.४ उद्धेश्य

१. चार वर्ष उमेरका सबै बालबालिकाहरुको सर्वाङ्गीण विकास र आधारभूत शिक्षाको तयारीका लागि प्रारम्भिक बालविकास सेवामा पहुँच बढाउनु।

२ प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाका सेवाहरुमा गुणस्तर सुनिश्चितता गर्नु।

३. सबै बालबालिकाहरुलाई प्रारम्भिक बालशिक्षाको अनुभवसहित कक्षा १ मा भर्ना गराउनु।

३.१.५ रणनीतिहरु

१. प्रारम्भिक बालविकास शिक्षामा सबै बालबालिकाको पहुँचका लागि सरकारले निर्धारण गरेको मापदण्ड, नर्म्स र ढाँचाअनुसार प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा सञ्चालन गर्ने।

२. प्रारम्भिक बालविकास शिक्षकको न्यूनतम शैक्षिक योग्यता र तालिम अवधिको पुनरावलोकन गरी योग्य शिक्षकबाट सेवाप्रवाह हुने व्यवस्थागर्ने।

३. प्रत्येक कक्षामा कम्तिमा २० जनाबालबालिका बराबर १ जना प्रारम्भिक बालविकास शिक्षक हुने गरी व्यवस्था मिलाउने।

४. विभिन्न कारणले प्रारम्भिक बालविकास शिक्षामा प्रवेश गर्नबाट वञ्चित बालबालिकाहरुलाई भर्ना हुने व्यवस्था मिलाउने।

५. कार्यक्रमको प्रभावकारिता वृद्धिका लागि परिवार, समुदाय, गैरसरकारी संघ संस्था, निजी क्षेत्र र विद्यालयहरुलाई जिम्मेवार बनाउने।

६. लागत सहभागिता र साझेदारी अभिवृद्धि गर्ने।

७. कार्यक्रमको नक्सांकन, पुनर्वितरण र आवश्यकताअनुसार नयाँ बालविकास केन्द्र स्थापना गर्ने।

३.१.६ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा

उपलब्धी

१. सबै बालबालिकाहरुलाई गुणस्तरीय प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको अवसर सुनिश्चित भएको हुने।
२. प्रारम्भिक बालविकासमा खुदभर्नादर शतप्रतिशत पुगेको हुने।

प्रमुख नतिजाः
१. प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा उमेरका सबै बालबालिकाहरुलाई एक वर्षको प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षामा सहज पहुँच पुगेको हुने।
२. प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा उमेरका सबै बालबालिकाहरुलाई प्रारम्भिक शिक्षाको अनुभवसहित कक्षा १ मा प्रवेश गर्ने अवसर हुने।
३. सबै प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रहरुमा बालमैत्री बसाई व्यवस्था, न्यूनतम योग्यता र तालिमप्राप्त शिक्षक, बालबालिकाको हेरचाह तथा सहयोगका लागि सहायक कर्मचारी र विभिन्न सिकाइ क्षेत्र जस्तो भाषा क्षेत्र, गणित क्षेत्र, अभिनय क्षेत्र, सिर्जनात्मक क्षेत्र, स्वावलम्बन सिकाइ क्षेत्र र विज्ञान क्षेत्र सहित वालविकास केन्द्रले न्यूनतम मापदण्ड पुरा गरेको हुने।
४. बालबालिकाहरुको विकासात्मक तथा सिकाइ आवश्यकता सम्बोधन हुने ।
५. भौगोलिक दुरी रहेका र अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरुलाई समेट्न आवश्यकतामा आधारित जस्तै टोलमा आधारित, समुदायमा आधारित, तथा घुम्ती बालविकास तथा शिक्षा कार्यक्रमका नमूना विकास हुने।
६. प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको कार्यान्वयनमा परिवार, समुदाय, गैर सरकारी संघ संस्था, धार्मिक संस्था र विद्यालयहरु जिम्मेवार भएको हुने।

३.१.७ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र.सं.	कार्यक्रम	एकाइ	कार्यान्वयन वर्ष					भौतिक लक्ष्य १० वर्ष	कैफियत
			पहिलो	दोस्रो	तेस्रो	चौथो	**पाँचौ**		
१	प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाका न्यूनतम मापदण्ड प्रबोधीकरण (मन्टेसरी ढाँचा)	पटक	०	१	०	१	०	४	
२	सामुदायिक विद्यालयमा संचालित बालविकास केन्द्रका लागि शैक्षिक सत्रको सुरूको महिनामा अभिभावक शिक्षा कार्यक्रम संचालन	बा.वि.के	०	२८	२८	२८	२८	२८	
३	अपाङ्गता पहिचान गरी थप सेवा उपलब्ध गराउने	पटक	१	१	१	१	१	१०	
४	सुरक्षित तथा अपाङ्गमैत्री शौचालयको व्यवस्था	बा.वि.के	०	३	२	४	१	२०	
५	बालबालिकाको अभिलेखीकरण	बा.वि.के	०	२८	२८	२८	२८	२८	

६	बालविकासका बालबालिकाहरुलाई पोषणयुक्त दिवा खाजाको व्यवस्था	जना	६७६	६९०	७०३	७१७	७३२	७०३६	
७	सहजकर्ताहरुका लागि पाठ्यक्रम प्रबोधीकरण	पटक	०	१	०	०	०	२	
८	पूर्वाधार, सिकाइ क्षेत्र, केन्द्रको भित्री तथा बाहिरी सिकाइ तथा खेल सामग्री व्यवस्थापन	बा.वि.के	२८	२८	२८	२८	२८	२८	
९	बर्षको २ पटक नजिकको स्वास्थ्य कार्यालबाट बालबालिकाको स्वास्थ्य जाँच, खोप तथा स्वास्थ्य परिक्षण गरि अभिलेख व्यवस्थापन	बा.वि.के	२८	२८	२८	२८	२८	२८	
१०	स्थानीय भाषालाई प्राथमिकता दिई आवश्यकताअनुसार स्थानीय भाषाको प्रयोग	बा.वि.के	२८	२८	२८	२८	२८	२८	
११	परिवार, समुदाय, निजी क्षेत्र तथा गैरसरकारी सङ्घसंस्थाहरूको सहभागिता, संलग्नता र जिम्मेवारी वृद्धि	बा.बि.के	५	५	५	५	८	२८	
१२	प्रारम्भिक बालविकास सहजकर्ता ब्यवस्थापन	बा.बि.के	२८	२८	२८	२८	२८	२८	

३.२आधारभूत शिक्षा

३.२.१ परिचय

मानव जीवन यापन गर्ने महत्व पुर्ण पक्षको रुपमा शिक्षालाई लिइएको छ ।जसमा बिद्यमान एन तथा नितीले प्रारम्भिक बाल बिकास देखि कक्षा ८ सम्मको शिक्षालाई आधारभुत तहको शिक्षा भनिन्छ ।आधारभुत शिक्षाले ब्यक्तिलाई जीवनयापन गर्न सिकाउनुको साथै अन्तरनिहित क्षमतालाई प्रष्फुटन गर्ने कार्यमा सहयोग पु¥याउछ । आधार तह शिक्षाको मुख्य उद्देश्य राष्ट्रप्रेमी र लोकतन्त्रमा बिश्वाश गरी राष्ट्रियताको सम्रक्षण तथा सम्ब्रध्दन गर्ने अधिकार र कर्तब्यको पालना सहित स्वतन्त्रताको सम्मान गर्ने सामाजिक तथा प्राकृतिक वातावरण प्रति सचेत हुने मानवीय मूल्य मान्यता अनुकुल ब्यवहार गर्ने कर्तब्यनिष्ट नागरिक उत्पादन गर्ने हो ।आधारभुत तह शिक्षा नेपालको संबिधानले अनिवार्य तथा निशुल्क गरेकोले प्रत्येक नेपाली नागरिकले आधारभुत तहको शिक्षा हासिल गरेको हुनु पर्दछ।

नेपालको संबिधान अनुसार प्रत्येक नागरिकले आधारभुत तहको शिक्षा हासिल गर्न अनिवार्य हुने ब्यवस्था गरेको छ ।यसै गरी अनिवार्य तथा निशुल्क शिक्षा सम्बन्धी ऐन २०७५ ले आधारभुत तहको शिक्षा प्रदान गर्ने सम्बन्धी ब्यवस्था मिलाउन राज्यको दायित्व हुने ब्यवस्था गरेको छ। साथै स्थानिय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ को दफा ११को ज मा आधारभुत तथा माध्यमिक तहको २३ वटा अधिकारलाई स्थानिय सरकारको अधिकारको क्षेत्र भित्र रहेको उल्लेख गरेको छ।

३.२.२ वर्तमान अवस्था

यस गैडहवा गाँउपालिकामा सामुदायिक विद्यालय २२ वटा धार्मिक मदरसा १३ वटा र संस्थागत विद्यालय १३ वटा गरी जम्मा ४८ वटा विद्यालयहरु सञ्चालनमा रहेका छन्। यस गा.पा. भित्र कक्षा १–५ सञ्चालित सामुदायिक बिद्यालय ४ वटा कक्षा ६–८ सञ्चालित ७ वटा मदरसा बिद्यालय कक्षा १–५ सञ्चालित १३ वटा कक्षा ६–८ सञ्चालित ० वटा संस्थागत बिद्यालय कक्षा १–

५ सञ्चालित ६ वटा कक्षा ६–८ सञ्चालित ४ वटा गरि जम्मा अधारभूत विद्यालय संख्या ३४ वटा रहेका छन् । जसमा अध्ययनरत जम्मा बिद्यार्थी संख्या तल उल्लेख गरे बमोजिम रहेको छ।

स्थानीय तहको आधारभूत तहमा सेवा प्रवाहको अवस्था:

तालिका नं. १६

सामुदायिक				मदरसा			संस्थागत		
क्र.स	आधारभूत	कक्षा १–५	कक्षा ६–८	आधारभूत	कक्षा १–५	कक्षा ६–८	आधारभूत	कक्षा १–५	कक्षा ६–८
१	११	४	७	१३	१३	०	१०	६	४

अधारभूत तहमा विद्यार्थी विवरण २०८१

तालिका नं. १७

विद्यालयको प्रकार	तह १-५			तह ६-८		
	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा
सामुदायिक	२१८१	१७३१	३९१२	१२०१	१०५०	२२५१
धार्मिक	५६६	३७५	९४१	०	०	०
संस्थागत	८८८	१६२४	२५१२	२१०	३६९	५७९
जम्मा	**३६३५**	**३७३०**	**७३६५**	**१४११**	**१४१९**	**२८३०**

शैक्षिक वर्ष २०८१ को अधारभूत तहमा दलित, जनजाती, ब्राम्हण क्षेत्री र अपाङ्गता भएका विद्यार्थी संख्या (सामुदायिक, मदरसा र संस्थागत समेत)

तालिका नं. १८

कक्षा	दलित		जनजाति		ब्राम्हण क्षेत्री		अपाङ्गता	
	छात्रा	छात्र	छात्रा	छात्र	छात्रा	छात्र	छात्रा	छात्र
१	१८३	१९९	४२४	४६९	२४	३२	४	१
२	१४३	१४१	४१७	३७२	२७	६९	०	२
३	१३९	१२६	३६८	३३४	१२	१६	१	०
४	१५४	१५१	३८१	३४२	२३	३६	१	०
५	१२४	१२६	३९९	३५०	१९	३७	०	१
६	१०६	११६	२७९	२६७	१५	१३	१	०

७	१२०	९२	२९२	२७५	९	११	०	१
८	९८	१०४	३२८	२९१	११	११	१	०
जम्मा	**१०६७**	**१०५५**	**२८८८**	**२७००**	**१४०**	**२२५**	**८**	**५**

स्रोतः EMIS २०८१

ग) बिद्यमान चुनौती

यस गैडहवा गाँउ पालिकामा प्रायः किसान, पिछडावर्ग,दलित जातियहरुको बस्ती बढी रहेकोले शिक्षा प्रतिको लगाव अलि कम देखिन्छ । बिद्यालयमा भर्ना दर बढी भएता पनि बालबालिकाहरुलाई बिद्यालयमा टिकाई राख्न ठुलो चुनौतीको रुपमा रहेको देखिन्छ । अभिभावकमा जागरुकताको कमीले सिकाई उपलब्त्री बढाउन र त्यसलाई कायम राख्न अति नै चुनौती पूर्ण रहेको छ । बिद्यालयहरु पुर्ण रुपमा बालबालिका मैत्री पुर्ण हुन नसक्नुले शैक्षिक गुणस्तर घटाउनु र बिद्यार्थीलाई बिद्यालयमा टिकाई राख्न न सक्नु मुख्य समस्या रहेको छ ।

३.२.३उद्धेश्य

१) आधारभुत तहको शिक्षालाई निःशुल्क अनिवार्य समाबेशी र बालमैत्री गर्ने ।

२) उमेर समुह ६ देखि १३ बर्षका सबै बालबालिकाहरुलाई आधारभुत तहको शिक्षा सुनिश्चतता गर्ने ।

३) कक्षा १ मा भर्ना हुने बिद्यार्थीहरुलाई आधारभुत तहको शिक्षा अनिवार्य पू ूरा गराउने ।

४) आधारभुत तहको शिक्षालाई ब्यवहारिक अनुसन्धानात्मक शिक्षण प्रक्रिया बालबालिका मैत्री तथा दण्ड र भय रहित वातावरण निर्माण गरी गुणस्तरिय शिक्षा प्रदान गर्ने ।

५)शैक्षिक गुणस्तर सुधार गरी बालबालिकाको न्यू ून रहेको सिकाई उपलब्धि बृद्धि गर्न सुनिश्चित गर्ने ।

६) शिक्षकको पेशागत क्षमता अभिबृद्धि गरी शैक्षिक क्रियाकलापमा सुधार गर्ने ।

७) आधारभुत तहका सबै बिद्यालयमा सुचना प्रबिधि तथा सञ्चारको पहुँच गराउने ।

३.२.४ रणनीति

१)आधारभुत तहको शिक्षालाई अनिवार्यतथा निशुल्क गराउने ।

२) आधारभुत तहको बिद्यालयहरु बढाई सबै बालबालिकाहरुको बिद्यालयमा पहुँचको सुनिश्चित गराउने

३)कक्षा १मा भर्ना भएका बिद्यार्थीहरुलाई आधारभुत तहको शिक्षा हासिल गराउने रणनिति बनाउने ।

४) एक वडामा एक नमुना आधारभुत बिद्यालय बनाउने अवधारणा ल्याई कार्यान्वयन गर्ने ।

५)बिद्यालय भन्दा बाहिर रहेका बिद्यार्थीहरलाई बिद्यालयमा ल्याई अनिवायृ शिक्षा ब्यवस्था मिलाउने ।

६) गरिब जोखिममा रहेका जेहेन्दार विद्यार्थीहरुलाई छात्रवृत्तिको व्यवस्था गर्ने ।

७) कक्षा ३ देखि ८ सम्मका बालबलिकाहरुलाई जीवन उपयोगी सीप शिक्षा प्रदान गरिने छ ।

८) बाबालिकाहरुको शैक्षिक उपलब्धिका बारेमा छलफल गर्न घरदैलो अभियान, अभिभावक शिक्षा संचालन गरिने छ ।

९) सबै विद्यालयमा कमजोर र विशेष क्षमताकाा बालबालिकाका लागि उपचारात्मक कक्षा संचालन गर्ने ।

१०) अभिभावक विहिन बालबालिकालाई अनुदानको व्यवस्था गर्ने ।

११) आधारभुत तहमा राम्रो सिकाई उपलब्धि हासिल गर्ने विद्यालय पुरस्कृत गरिने ।

१२) अपाङ्गता भएका विद्यार्थीको लागि अपाङ्गमैत्री विद्यालय बनाउने।

१३) आधारभूत तह पुरा गरेका छात्रा, दलित,. एवं अपाङ्ग विद्यार्थीहरुलाई सहयोगको व्यवस्था गर्ने।

च) उपलब्धि

१) सबै बालबालिकालाई आधारभूत तह सम्मको शिक्षा लिने अवसर सृजना भएको।

२) सम्पूर्ण बालबालिका आधारभूत तहको शिक्षा पूरा भएको।

३) गुणस्तरीय तथा जीवन उपयोगी शिक्षा प्रदान भएको।

४) सबै विद्यालयमा सूचना प्रविधि तथा संचारको पहुँच भएको हुने।

५) आधारभूत तहको नयूनतम सिकाई उपलब्धिमा वृद्धि हुने।

६) आधारभूत तहको बालबालिकाको कक्षा उत्तिर्ण दरमा बृद्धि भएको हुने।

७) बालबालिकाको विद्यालय छोड्ने तथा दोहो¥यउने दरमा कमी भएको हुने।

८) शिक्षकको पेशागत क्षमता अभिवुद्धि तथा शैक्षिक क्रियाकलापमा सुधार हुने।

३.२.५ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा

क) उपलब्धि (Outcomes)

अनिवार्य तथा निःशुल्क आधारभूत शिक्षामा पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित भई गुणस्तर अभिवृद्धि हुने।

ख) प्रमुख नतिजाहरू

१. सबै बालबालिका आधारभूत शिक्षाको पहुँचमा भई सहभागी हुने।

२. सबै विद्यालयले प्राथमिकता प्राप्त सक्षमता (PMEC) पूरा हुने,

३.न्यूनतम भौतिक पूर्वाधार तथा सिकाइ सामग्रीको उपलब्धता र आवश्यक सङ्ख्यामा योग्य, सक्रिय तथा उत्प्रेरितशिक्षकको व्यवस्था भई बालमैत्री र समावेशी वातावरणमा सिकाइ हुने।

३.विद्यालय पोषण तथा स्वास्थ्य कार्यक्रम सञ्चालन र पौष्टिक तथा स्वस्थकर दिवा खाजाको प्रबन्धबाट बालबालिकाको स्वास्थ्य तथा पोषणको अवस्थामा सुधार हुने।

४. आधारभूत शिक्षा पूरा गर्ने बालबालिकाले न्यूनतम सिकाइ उपलब्धि हासिल गरेको हुने।

५. आधारभूत शिक्षाको भर्ना सहभागिता तथा सिकाइ उपलब्धिमा लैङ्गिक समता सूचकमा सुधार हुने।

६. विद्यालय शिक्षा प्रणाली प्रकोप, संकट तथा महामारीलगायतका परिस्थितिप्रति उत्थानशीलहुने।

७. विद्यालय शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिलगायतका प्रविधिको प्रयोगमा विस्तार तथा सहज उपयोग भई सिकाइलाई सहयोग हुने।

८. शैक्षिक निकायमा कार्यरत जनशक्तिको क्षमता विकास भई आधारभूत तहमा गुणस्तरीय शिक्षा प्रवाह तथा शैक्षिक सुशासन कायम हुने।

३.२.६प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य:

कार्यक्रम	एकाइ	कार्यक्रम कार्यान्वयन वर्ष					भौतिक लक्ष्य १० बर्ष	कैफियत
		पहिलो	दोस्रो	तेस्रो	चौथो	पाँचौ		

विद्यालय नक्शाङ्कन, पुनर्वितरण तथा समायोजन	विद्यालय	०	१	०	१	०	४	
सबै बालबालिकालाई विद्यालय भर्ना	पटक	१	१	१	१	१	१०	
विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धि परीक्षण	पटक	०	१	१	१	१	८	
कक्षा अवलोकन तथा शिक्षण सिकाई क्रियाकलापका सम्बन्धमा शिक्षकहरुसँग प्राविधिक छलफल	विद्यालय	४	५	९	९	९	२४	
अपाङ्गता भएका विद्यार्थीलाई शिक्षण सिकाइमा आवश्यक आधारभूत सहयोग	संख्या	०	१८	२०	२२	२४	१६८	
सिकाइ सामग्री तथा विद्यालय व्यवस्थापन	विद्यालय	०	२४	२४	२४	२४	२४	सबै आधारभूत सामुदायिक र धार्मिक समेत
कक्षाकोठामा आधारित विद्यार्थी मूल्याङ्कन	विद्यालय	२४	२४	२४	२४	२४	२४	सबै आधारभूत सामुदायिक र धार्मिक समेत
व्यवस्थित परीक्षा प्रणालीको कार्यान्वयन	विद्यालय	३९	३९	३९	३९	३९	३९	सबै आधारभूत सामुदायिक र धार्मिक र संस्थागत समेत
वि.व्य.स, शि.अ.सं का पदाधिकारीहरूको क्षमता विकास	विद्यालय	०	२४	२४	२४	२४	२४	सबै आधारभूत सामुदायिक र धार्मिक समेत
विद्यालयमा शैक्षिक गुणस्तर सुदृढीकरण एवं कार्यसम्पादनमा आधारित प्रोत्साहन अनुदान	विद्यालय	२४	२४	२४	२४	२४	२४	
अभिभावक शिक्षा तथा अभिमुखीकरण	विद्यालय	२४	२४	२४	२४	२४	२४	
प्रारम्भिक कक्षा (१-३) मा पढाउने शिक्षकलाइ एकिकृत पाठ्यक्रमको तालिम	संख्या	२०	२०	०	०	०	८०	
विद्यालयगत स्मार्ट कक्षाकोठा ब्यवस्थापन	विद्यालय	२	२	२	२	२	२४	
आधारभूत तहमा शुद्द पठन द्रुतपठनका लागि शिक्षक तालिम संचालन	संख्या	०	०	२५	२५	२५	१००	
आधारभूत तहमा उत्कृष्ट	संख्या	०	२५	२५	२५	२५	१००	

विद्यार्थी, शिक्षक, अभिभावक र विद्यालय सम्मान								
विद्यार्थीहरूको अपाङ्गताको प्रारम्भिक पहिचान	संख्या	१८००	१८०९	१८१८	१८२७	१८३६	१८१८१	
शैक्षिक सुधार कार्यक्रम (विद्यालय जाउँ ज्ञान पाउँ)	वडा	०	१	१	१	१	८	

३.३ माध्यमिक शिक्षा

३.३.१ परिचय

विद्यालयको पुनर्संरचन भएसंगै हाल कक्षा ९ देखि १२ सम्मको कक्षा लाई माध्यमिक शिक्षा भनिएको छ। माध्यमिक शिक्षाको सिकाई उपलब्धी मापन तथा परीक्षा सम्बन्धी काम गर्नका लागि राष्ट्रिय परीक्षा बोर्ड गठन भएको छ । यस तहको शिक्षाले मानवीय मुल्यका साथै कला, संस्कृति, विज्ञान र प्रविधि क्षेत्रका आधारभुत मुल्य मान्यताको ज्ञान, सिप, दृष्टिकोण तथा व्यवहारहरु आर्जन गरेका सक्षम जनशतिm उत्पादन गर्ने लक्ष्य राखेको छ। यसका साथै माध्यमिक तहको शिक्षाले उच्च शिक्षा प्राप्त गर्न तयार गर्नु हो। नेपालको संविधानले तीनै तहको सरकारको शिक्षाको अधिकारलाई साझा सुचीमा राखेको छ। भने माध्यमिक तहको शिक्षाको सञ्चालन तथा व्यवस्थापनका लागि स्थानीय सरकारको अधिकारको सुचीमा राखेको छ ।

३.३.२ वर्तमान अवस्था

संस्थागत विद्यालयः–

यस गाउँपालिकामा ९–१० सम्मा सञ्चालित संस्थागत विद्यालय ४ वटा मात्र छन् र संस्थागत विद्यालयमा अध्ययन गर्ने छात्र ६६ र छात्रा ४१ गरी जम्मा १०७६ जना विद्यार्थीहरु छन् ।

सामुदायिक विद्यालयः–

यस गाउँपालिकामा सामुदायीक विद्यालयहरु मध्ये माध्यमिक तह(९—१०) सम्म कक्षा संचालन भएका विद्यालय ७ वटा र कक्षा (११—१२) संचालन भएका ४ वटा गरी जम्मा ११ वटा माध्यमिक विद्यालय हरु रहेका छन । शैक्षिक सत्र २०८१ अनुसार माध्यमिक तहको विद्यार्थी विवरण निम्न अनुसार छ ।

तालिका नं. १९

कक्षा	छात्र	छात्रा	जम्मा	कैफियत
९-१०	७३५	७५७	१४९२	
११-१२	१७०	२२१	३९१	
९-१२	९०५	९७८	१८८३	

यस गाउँपालिका अन्तरगत माध्यमिक तह (११—१२) जम्मा २ जना शिक्षक करार सेवामा, माध्यमिक तह (९— १०) मा स्थायी ८ जना र राहत ०८ जना गरी जम्मा १८ जना शिक्षक ९–१२ मा कार्यरत रहेका छन । माध्यमिक तहको सुचकहरू निम्नअनुसार रहेको छ ।

तालिका नं. २०

क्र.सं.	सूचक	राष्ट्रिय स्तरको आधार बर्ष २०८१	लम्विनी प्रदेशको आधार बर्ष २०८१	रूपन्देही जिल्लाको आधार बर्ष २०८१	गैडहवा गा.पाको आधार बर्ष २०८१
१.	माध्यमिक तह कक्षा ९ देखि १० को खुद भर्ना दर	७६.५	७५.७	७६.२	७१.५
२.	माध्यमिक तहको कक्षा ९ देखि १० को कुल भर्ना दर	९८.७	९६.८	१०६.९	८७.१
३.	माध्यमिक तह (कक्षा ९–१०) मा कुल भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचक	०.९६	०.९७	०.८७	०.९९
४.	माध्यमिक तह कक्षा ११ देखि १२ को खुद भर्ना दर	३७.१	३५.९	३७.८	२५.३
५.	माध्यमिक तहको कक्षा ११ देखि १२ को कुल भर्ना दर	६७.७	६६.०	८२.७	४२.४
६.	माध्यमिक तह (कक्षा ११–१२) मा कुल भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचक	१.०२	१.०६	०.८४	१.२३
७.	माध्यमिक तह कक्षा ९ देखि १२ को खुद भर्ना दर	५६.८	५५.२	५६.१	४८.३
८.	माध्यमिक तहको कक्षा ९ देखि १२ को कुल भर्ना दर	८३.२	८०.९	९४.२	६४.७
९.	माध्यमिक तहको कक्षा ९–१२ मा कुल भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचकाङ्क	०.९९	१.०१	०.८५	१.०६
१०.	कक्षा चढ्ने दर ९ देखि १०	९३.४	९३.१	८९.९	९०.९
११.	कक्षा चढ्ने दर ११ देखि १२	९१.३	९१.२	९१.१	९३.८
१२.	कक्षा दोहोर्याउने दर कक्षा १ देखि ५	८.७	९.५	१४.०	९.३
१३.	कक्षा दोहोर्याउने दर कक्षा ९ देखि १०	२.२	२.३	३.८	३.४
१४.	कक्षा दोहोर्याउने दर कक्षा ११ देखि १२	०.८	०.५	२.५	०.१
१५.	कक्षा छाड्ने दर कक्षा ९ देखि १०	१.९	२.१	३.०	२.९
१६.	कक्षा छाड्ने दर कक्षा ११ देखि १२	०.९	१.०	१.३	०.९
१७.	नयाँ भर्ना दर कक्षा ९ देखि १०	२.५	२.५	३.३	२.८
१८.	नयाँ भर्ना दर कक्षा ११ देखि १२	७.८	७.९	७.६	५.३

अवसरहरु

१. माध्यमिक तहका दलित,जेहेन्दार,छात्रा,अपांग विद्यार्थी हरुकालागी छात्रवृतिको व्यवस्था हुनु।
२. माध्यमिक तहका शिक्षकहरुका लागी ICT तालिमको व्यावस्था हुनु।
३. गाउँपालिकाले शिक्षक अनुदान कोटाको व्यवस्था गरेको।
४. अनिवार्य शिक्षाको सुनिश्चितता भएको।
५. SEE मा उत्कृष्ट नतिजा ल्याउने विद्यार्थीहरुका लागी उच्च शिक्षामा सहुलियत प्रदान गर्ने प्रस्तावित कार्यक्रम राखेको।
६. यसगाँउपालिका बाटEngineering and Medical studies का लागी सहुलियत छात्रवृत्ति कार्यक्रम संचालन गर्न कार्यविधि निर्माण गरेको।

चुनौतिहरु

१. माध्यमिक तहको तहपूरा गर्ने दर न्युन हुनु।
२. बाल वालिकाको सिकाई उपलब्धी न्युन हुनु।
३. बाल विवाहको कारण विद्यालय छोड्ने दर उच्च हुनु
४. माध्यमिक तहमा विषयगत शिक्षकको अभाव हुनु।
५. विज्ञान प्रयोगशालाको अभाव हुनु।
६. विद्यार्थी संख्या अनुसार शिक्षक दरवन्दि नहुनु।
७. विद्यार्थी उपस्थिति दरमा अनियमितता हुन।
८. विशेष बालवालिका तथा अपांगता भएका वालवालिका विद्यालयको पहुँचमा नहुनु।
९. शिक्षकहरु लाई समयानुकुल तालिम वा पेशागत सहयोग नहुनु।
१०. अभिभावकहरु आफ्नो वालवालिकाको शिकाई प्रति उत्तरदायि नहुनु।
११. समय समयमा अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण नहुनु।
१२. अझै पनि माध्यमिक विद्यालयमा क्ष्ऋत् को पहुँचमा कमी हुनु।
१३. कक्षा कोठा,शौचालय,खानेपानी,खेलमैदानको अभाव हुनु।

३.३.३ उद्धेश्यहरु

१. माध्यमिक तहका विद्यार्थीहरुको पहुँच अभिवृद्धि गरि नैतिकवान,व्यावहारिक,सिपयुक्त र प्रतिस्पर्धी जनशक्ती उत्पादन गर्नु।

२. माध्यमिक तहको शिक्षा अनिवार्य तथा प्रभावकारी कार्यान्यन गरी सबै बालबालिकाको गुणात्मक शिक्षामा पहुँचको सुनिश्चित गर्नु।

३. माध्यामिक तहको खुद भर्नादर तथा टिकाउमा वृद्धि गर्नु।

४. सबै बालबालिकाहरुले माध्यमिक तह पूरा गर्ने दर सुनिश्चित गर्नु।

५. बालबालिकाको न्युनतम सिकाई उपलब्धी वृद्धिको सुनिश्चित गर्नु।

६. विद्यालयको भौतिक संरचना तथा शैक्षिक वातावरण बालमैत्री, समावेशी तथा सुरक्षित गर्नु।

७. माध्यमिक तह सम्मका सबै विद्यालयमा विज्ञान तथा ICT प्रयोगशालाको स्थापना गर्ने।

८. गुणस्तरीय,प्राविधिक,व्यावसायिक तथा वैज्ञानिक र सान्दर्भिक शिक्षाको सुनिश्चित गर्नु।

३.३.४ रणनीति

१. माध्यमिक तहको शिक्षालाई अनिवार्य गरी सबै बालवालिकाको शिक्षामा पहुँच भएको सुनिश्चित गरिने छ ।

२. दुर्गम तथा अपाङ्गता भएका बालवालिकाहरुको लागि आवासीय विद्यालयको व्यवस्थापन गरी उनीहको पहुँच सुनिश्चित गर्नु ।

३. आश्यकता रहेका विद्यालयमा बालमैत्री तथा समावेशी भौतिक संरचना निर्माण गरिने छ ।

४.बालवालिकाको टिकाउ दरमा वृद्धि गर्न अभिभावक शिक्षा, जीवन उपयोगी सीप,आवश्यक छात्रवृत्ति तथा शैक्षिक सामग्री सहयोग गरिने छ ।

५. बालबालिकाको सिकाई उपलब्धी वृद्धि गर्नका लागि थप ट्यूसन कक्षा संचालन गरिने छ ।

६. शिक्षकको पेशागत क्षमता अभिवृद्धि गरी कक्षा कोठा भित्रको शिक्षणमा सुधार गरिनेछ ।

७.प्राविधिक धारको शिक्षाको विस्तार तथा सुदृढ गरिने छ ।

३.३.५ प्रमुख उपलब्धी तथा नतिजा

क) उपलब्धि

माध्यमिक शिक्षामा सबैको पहुँच सुनिश्चित भई सान्दर्भिकता र गुणस्तरमा सुधार भएको हुने ।

ख) नतिजाः

१. सबै बालबालिकाहरूलाई निःशुल्क माध्यमिक शिक्षाको पहुँच सुनिश्चत भई खुद भर्ना तथा टिकाउ दरमा वृद्धि हुने ।

२. सबै माध्यमिक विद्यालयले आधारभूत मापदण्ड पुरा गरेको हुने ।

३. माध्यमिक शिक्षाको सान्दर्भिकता र गुणस्तरमा अभिवृद्धि हुने ।

४. पाठ्यक्रम तथा पाठ्यसामग्रीको उपलब्धता, उत्प्रेरित शिक्षकको व्यवस्थापन, प्रविधिको समुचित प्रयोग र उचित सिकाइ वातावरणको निर्माण भएको हुने ।

५. माध्यमिक शिक्षा पूरा गर्ने बालबालिकाले न्यूनतम सिकाइ उपलब्धि हासिल गरेको हुने ।

६. माध्यमिक शिक्षाको भर्ना, सहभागिता र सिकाइ उपलब्धिमा लैङ्गिक, भौगोलिक, सामाजिक तथा आर्थिक लगायतका समता सूचकमा सुधार हुने ।

७. माध्यमिक विद्यालयहरू प्रकोप, सङ्कट तथा महामारीलगायतका परिस्थितिप्रति उत्थानशील हुने ।

८. सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको उपयोग भई विद्यार्थीको सिकाइमा सहयोग पुगेको हुने ।

९. माध्यमिक तहको शिक्षामा सुशासन कायम हुने ।

१०. माध्यमिक तहमा गुणस्तरीय शिक्षा प्रवाह हुने ।

३.३.६ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य

कार्यक्रम	एकाई	**कार्यक्रम कार्यान्वयन वर्ष**					**भौतिक लक्ष्य १० बर्ष**	**कैफियत**
		पहिलो	दोस्रो	तेस्रो	चौथो	पाँचौ		
निःशुल्क माध्यमिक शिक्षाका लागि आवश्यक कानुन, कार्यविधि र निर्देशिका तयारी	पटक	०	१	०	१	०	४	
विद्यालय नक्साङ्कन, पुनर्वितरण तथा समायोजन घरधुरी सर्वेक्षण र अद्यावधिक गर्ने	पटक	०	१	०	१	०	४	

सबै बालबालिकाको पहुँच सुनिश्चित गर्नका लागि सघन भर्ना कार्यक्रम संचालन	पटक	०	१	१	१	१	८	
आवश्यकताअनुसार खुला तथा दूर शिक्षा लगायतका वैकल्पिक सिकाईको प्रबन्ध मिलाउने	पटक	०	१	१	१	१	८	
उत्कृष्ट नतिजा ल्याउने विद्यार्थी, शिक्षक, अभिभावक र विद्यालय सम्मान	पटक	०	१	१	१	१	८	
सिकाइका लागि न्यूनतम वातावरणका लागि विद्यालय सुधार योजनामा आधारित सहयोग कार्यक्रम	पटक	०	१	१	१	१	८	
कक्षाकोठामा आधारित मूल्याङ्कन	विद्यालय	१३	१३	१३	१३	१३	१३	
वि.व्य.स, शि.अ.सं का पदाधिकारीहरूको क्षमता विकास	विद्यालय	१३	१३	१३	१३	१३	१३	
बार्षिक एस.इ.इ नतिजा सुधार योजना निर्माण र कार्यान्वयन	पटक	१	१	१	१	१	१०	
शैक्षिक शुसासन तथा सिकाइ उपलब्धि वृद्धिका लागि अभिभावक तथा सरोकारवालासँग छलफल तथा अन्तरक्रिया	पटक	१	१	१	१	१	१०	
सिकाइका लागि उपचारात्मक तथा सुधारात्मक कक्षा सञ्चालन	विद्यालय	०	१३	१३	१३	१३	१३	
नमुना माध्यमिक विद्यालय निर्माण कार्यक्रम	विद्यालय	०	१	०	०	०	२	
विद्यालय स्तरमा बाल समूह, स्काउट, रेड्क्रस क्लब गठन क्षमता विकास र परिचालन गर्ने	विद्यालय	०	१३	१३	१३	१३	१३	
सिकाइ सामग्री तथा विद्यालय व्यवस्थापन	विद्यालय	०	१३	१३	१३	१३	१३	
विद्यालयमा शैक्षिक गुणस्तर सुदृढीकरण एवं कार्यसम्पादनमा आधारित प्रोत्साहन अनुदान	विद्यालय	१३	१३	१३	१३	१३	१३	

३.४ प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम

३.४.१ परिचय र बर्तमान अवस्था

कामसँग शिक्षालाई जोड्नु र दक्ष जनशक्तिलाई राष्ट्र निर्माणमा प्रयोग गर्न प्राविधिक शिक्षा आवश्यक छ । शिक्षालाई सीपसँग, सीपलाई श्रमसँग, श्रमलाई रोजगारीसँग, रोजगारीलाई उत्पादनसँग र उत्पादनलाई समृद्धिसँग जोड्ने गरी शिक्षा प्रणालीलाई अग्रगामी दिशामा निर्देशित गर्ने शिक्षा नै प्राविधिक शिक्षा हो । जुन सम्बृद्धिको आधार पनि हो । प्राविधिक तथा व्यवसायिक सीप विकास गरी गा.पा.मा हरेक प्राविधिक क्षेत्रमा सुनिश्चित हुने जनशत्तिउत्पादन हुन सकेमा गा.पा. समृद्ध बन्ने कुरामा कुनै दुई मत रहन्न ।

नेपालमा सीप र व्यवसायको विकास, हस्तकला, मुर्तिकला र वस्तुकला तथा चित्रकलाहरुको उत्पादन लिच्छविकालदेखि नै भएको पाइन्छ । औपचारिक रुपमा प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षाको सुरुवात वि.स.१९९१ सालमा स्थापित प्राविधिक तालिम

शिक्षालय(हालको पुलचोक इन्जिनियरिङ कलेज) बाट भएको हो। सघन रुपमा प्रविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षाको विस्तार गर्न वि.स.२०६८–०६९ देखि भएको हो। हाल नेपाल सरकार शिक्षा विभाग र प्राविधिक तथा व्यवसायिक धारका विद्यालयहरु सञ्चालन भईरहेको छ। नेपाल सरकारको एक स्थानीय तह एक प्राविधिक विद्यालय नीति समेत रहेको छ।
रुपन्देही जिल्ला अन्तरगत गैडहवा गाउँपालिका कृषि तथा पशू पालनको क्षेत्रमा उपयुक्त मानिन्छ र यो क्षेत्र तरकारी खेतिको लागि पाकेट क्षेत्रको रुपमा चिनीएको छ। विगतदेखि नै यस क्षेत्रमा कृषि र भेटेनरी अन्तर्गत प्राविधिक शिक्षालय स्थनपना गर्न यहाँका जनताहरुको उच्च आकाङक्षाहरु बाट श्री जनकल्याण मा.वि ठकुरापुर गैडहवा–७ मा CTVT बाट २०७७ साल देखि कृषि तर्फ JTA को पठन–पाठन भैरहेको छ। यस विद्यालयमा JTA पढ्नेहरुको संख्या निश्चित कोटाको आधारमा ४० जना विधार्थी मात्र छन् ।

३.४.२ चुनौति तथा अवसरहरु

लुम्बिनी प्रदेश अन्तर्गत गैडहवा गाउँपालिकाको भौगोलिक बनावट विशेषता, मावन वस्तीको अवस्था, हावापानी उपलब्ध प्राकृतिक स्रोत साधन सबैको सूक्ष्म विश्लेषण गर्दा यस क्षेत्रमा कृषि प्राविधिक विद्यालय नै उपयुक्त रहेको र उक्त प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षाको माध्यमबाट यस क्षेत्रका गरी विपन्न पिछडिएको वर्ग र सीमान्तकृत समुदायको उक्त शिक्षाको पहुँचमा विस्तार गर्नु, शिक्षालाई सीप, सीपलाई रोजगारी, रोजगारीलाई उत्पादन र उत्पादनलाई बजार प्रणालीसम्म आवद्ध गर्ने दीर्घकालीन नीतिको आवश्यक छ। व्यवसायिक तथा प्राविधिक शिक्षाको प्रणालीगत विकास, विस्तार, उद्यमशीलताको विकास गर्नका लागि व्यवसायिक शिक्षामा सार्वजनिक क्षेत्रको लगानी वृद्धि, लागत साझेदारीको सिद्धान्तमा स्रोत परिचालन, प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षाको भौतिक पूर्वाधार र ल्याव लगायतका कार्यक्रमको लागि जनशक्तिको व्यवस्थापन गर्नु, प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षाको अध्ययन अनुसन्धान गर्नु, आवश्यक बजेटको व्यवस्था गर्नु, राजनीतिक र नागरिक इच्छाशक्ति र प्रतिबद्धता सहितको ठोस योजना कार्यान्वयनको लागि व्यवस्थापन गर्नु, प्राविधिक शिक्षाको नाममा सञ्चालनमा रहेका परम्परागत प्राविधिक शिक्षाको सट्टा वैज्ञानिक र स्रोत साधनमा आधारित उद्यम र व्यवसायी उत्पादन गरी आर्थिक उपार्जन सहित शैक्षिक समृद्धि हासिल गर्नु प्राविधिक शिक्षाको योजना र नीति कार्यान्वयन गर्नु यस क्षेत्रका प्रमुख चुनौति हुन्।
यस गाउँपालिकामा स्थापित प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षा अन्तर्गत कृषि विज्ञान विषय सञ्चालन प्रति सरोकारवालाहरूको चासो बढ्दै जानु, प्रदेश सरकारसमेतको नीति तथा कार्यक्रममा प्राविधिक शिक्षा उच्च प्राथमिकतामा पर्नु, गैडहवा गाउँपालिकाभित्र उपलब्ध प्राकृतिक स्रोत साधनहरू उर्वरायुक्त जमिन, जैविक विविधता, पर्यटकीय क्षेत्रहरूका आधारमा यस क्षेत्रको प्राविधिक शिक्षासँग उचित मेल खाने गैडहवा गाउँपालिका जिल्लाकै यातायात, विद्युत, सुगमताको हिसाबले केन्द्रविन्दुमा रहेका]ले अन्य क्षेत्रहरूबाट समेत अध्ययनका लागि सहज बन्न सक्नु, शैक्षिक विकासका हिसाबले गुणस्तरीय शिक्षा र प्राविधिक शिक्षाका हिसाबले शैक्षिक हवका रुपमा विकास गर्ने सम्भावना हुनु, प्राविधिक शिक्षामार्फत विद्यालय तहबाटै सिकाइसँगै कमाई गर्ने कार्यक्रम सीपमूलक र उद्यमशीलतामा आधारित व्यवसायिक र रोजगारमूलक प्रकृतिका बहुप्राविधिक विषय र कार्यक्रमलाई व्यवस्थित बनाउन सकिने आधार हुनु, प्राविधिक क्याम्पससमेतको स्थापना गर्न सकिने सम्भावना हुनु यस क्षेत्रका प्रमुख अवसरका रुपमा रहेका छन्।

३.४.३ उद्धेश्यहरु

गैडहवागाउँपालिका लगायत यस क्षेत्रमा प्राविधिक र व्यवसायिक शिक्षा मार्फत सीपयुक्त, स्वरोजगार र आत्मनिर्भर जनशक्ति उत्पादन गर्नु।

१. प्राविधिक, व्यवसायिक र सीपमूलक शिक्षामार्फत, शैक्षिक बेरोजगारी न्युनीकरण गर्नु,
२. गाउँपालिका र यस क्षेत्रभित्र उपलब्ध स्रोत साधनमा आधारित रोजगार, व्यवसाय, उद्योगमार्फतत आर्थिक विकास र समृद्धिमा योगदान पुऱ्याउने,
३. प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षाको अवसरलाई थप सहज र व्यापक विस्तार गरी समावेशी, समतामूलक पहुँचका आधारमा विकासका लागि उद्यमशील, सक्षम, सीपयुक्त जनशक्ति तयार गर्ने,

३.४.४ रणनीतिहरु

१.कृषि क्षेत्र उद्योग, बजारको आवश्यकताको आधारमा योग्यता र क्षमता अनुसार सान्दर्भिक, उपयोगी, गुणस्तर, प्राविधिक जनशक्ति विकास गर्न इच्छक सबैलाई अवसर प्रदान गर्ने,

२. प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षाका लागि सरोकारवालाहरूको सहभागिता र स्थानीय सरकारको अपनत्व र लगानीमा वृद्धि गर्ने,

३. शिक्षामा पिछडिएको वर्ग क्षेत्र र समुदायलाई समेट्न विशेष सहुलियत दिने नीति अवलम्बन गर्ने,

४. प्रयोगात्मकतर्फविशेष प्राथमिक दिन प्रयोगात्मक फिल्डका लागि जग्गा खरिद एवम् व्यवस्थापन गर्ने,

५. घर अपायक पर्ने क्षेत्रका विद्यार्थीहरूलाई प्राविधिक शिक्षामा पहुँच विस्तार गर्न आवासीय सुविधा दिने कार्यका लागि छात्रावास व्यवस्थापन गर्ने,

६. प्राविधिक विद्यालय, स्थानीय सरकार र समुदायबीच खेती प्रणालीको सम्भाव्यता र अनुसन्धान कार्यका लागि समवन्यात्मक कार्यक्रम तय गरी अगाडि बढाउने,

७. प्राविधिक विद्यालयमा अध्ययन गर्न इच्छुक लक्षित वर्गका बालबालिकाहरूलाई वडा कार्यालयमार्फतत स्तर पहिचान गरी आर्थिक सुविधासहित अध्ययनका लागि सिफारिस गर्ने

८. प्राविधिक धारमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूका लागि) On the job Training) र शैक्षिक सहुलियतका लागि छात्रवृत्ति लगायत अनुदान उपलब्ध गराउने,

९. प्राविधिक शिक्षा विकासको लागि उक्त धारमा कार्यरत शिक्षकहरूको क्षमता अभिवृद्धि र प्रविधि सम्बन्धी तालिम सञ्चालन गर्नुका साथै आइसिटी कम्प्युटर ल्याबको स्थापना गर्ने,

१०. प्राविधिक शिक्षामा अध्ययरत विद्यार्थीहरूको श्रमबजार खोजीका लागि सो विषयसँग सम्बन्धित सरकारी तथा गैर सरकारी सङ्घसंस्था उद्योग, व्यापार, व्यवसायमा संलग्न व्यक्तिहरूसँग अन्तरक्रिया र आवश्यकता अनुसार श्रम सम्झौता गर्ने,

११. गाउँपालिकाको सहयोगमा प्राविधिक तथा व्यवसायिक धारको विद्यालयमा व्यवसायिक तथा सीपमूलक विषयगत प्रयोगशाला स्थापना गरी अनुसन्धान कार्य अगाडि बढाउने,

३.४.५ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा

क)उपलब्धि

उपलब्ध प्राकृतिक स्रोत र साधनहरूको प्रयोग र परिचालन गर्दै, आर्थिक उपार्जन र समृद्धिमा योगदान गर्न सक्ने निम्न र मध्यम स्तरको प्राविधिक, व्यवसायिक र उद्यमी जनशक्ति उत्पादन हुने

ख) नतिजा

गैडहवा गाउँपालिकामा स्थापित कृषि विज्ञान पठनपाठन हुने गैडहवा प्राविधिक तथा व्यवसायिक विद्यालय धारतर्फको उत्कृष्ट विद्यालय भएको हुनेछ । यस धारमा अध्ययरनत विद्यार्थीहरू स्वरोजगारमूलक, स्वउत्प्रेरित, व्यवसायिक, उद्योगी र रोजगार प्राप्त भएको हुनेछ । यस विद्यालयबाट प्राप्त गरेका विद्यार्थीहरूगैडहवा गाउँपालिका क्षेत्रको स्थानीय स्रोत साधन उपयोग गरी समृद्ध गाउँपालिका निर्माणमा योगदान दिन सक्ने जनशक्ति हुनेछन् । प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षामा पिछडिएको वर्ग, क्षेत्र र समुदायको सहभागिता अभिवृद्धि हुनेछ । प्रयोगात्मक सिकाइका लागि उपयुक्त फिल्ड व्यवस्था हुनेछ । प्राविधिक शिक्षाप्रति आमसरोकारवाला, स्थानीय सरकार, प्रदेश र सङ्घीय सरकारको अपनत्व वृद्धि भई थप लगानीमैत्री वातावरण निर्माण हुनेछ ।

३.४.६ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्यः

कार्यक्रम	एकाई	कार्यक्रम कार्यान्वयन वर्ष					भौतिक लक्ष्य १० बर्ष	कैफियत
		पहिलो	दोस्रो	तेस्रो	चौथो	पाँचौ		

प्राविधिक धारका माध्यमिक विद्यालयहरू स्थापना र सञ्चालन	विद्यालय	०	०	१	०	०	२	
बहुप्राविधिक शिक्षालय स्थापना, सञ्चालन तथा नियमन	विद्यालय	०	०	०	०	१	१	
छोटो अवधिका सीपमूलक तालिम सञ्चालन	पटक	०	१	१	१	१	८	
स्थानीय स्तरमा रहेका परम्परागत सीपहरूको पहिचान, प्रमाणीकरण तथा प्रवद्र्धन कार्यक्रम	पटक	०	१	१	१	१	८	
आर्थिकरूपमा पिछडिएका प्रतिभावान् तथा सीमान्तकृत, दलित, अपाङ्ग, लोपोन्मुख जाति, महिला विद्यार्थीका लागि उच्च शिक्षामा सहज पहुँचको अवसर सृचना गर्न आवश्यक स्रोतको व्यवस्था	पटक	०	५०	५०	५०	५०	४००	
माध्यमिक तहमा प्राविधिक शिक्षा तथा ब्यवसायिक तालिममा भर्ना हुन चाहने विद्यार्थीको तथ्यांक संकलन तथा खण्डीकृत डाटाबेस तयारी	पटक	०	०	१	१	०	४	
प्राविधिक शिक्षा तथा ब्यवसायिक तालिम संचालन	पटक	०	१	१	१	१	८	

३.५ अनौपचारिक शिक्षा र आजीवन सिकाई

३.५.१ परिचय र वर्तमान अवस्था

औपचारिक शिक्षा प्रणालीको संरचना भन्दा वाहिर मानव जीवनका लागि आवश्यक ज्ञान, सीप र प्रक्रियाको प्रशोधन गर्ने जीवनपर्यन्त अर्थात आजीवन सिकाइ प्रणालि अनौपचारिक शिक्षा हो । औपचारिक पद्धति भन्दा वाहिर लचिलो ढँगवाट दिइने शिक्षा नै अनौपचारिक शिक्षा हो । अनौपचारिक शिक्षा त्यस्तो सांस्कृतिक केन्द्र हो जहाँ सहभागिहरु आप्mनो जीवनमा आइपर्ने समस्याहरुका वारेमा छलफल र समाधानका उपायहरु खोजी निर्णय कार्यान्वयन गर्छन । संवैधानिक सुनिश्चिततामा शिक्षा पाउने हक राष्ट्रिय शिक्षा नीतिको सिद्धान्त दिगो विकासको लक्ष्य नं ४ लुम्विनी प्रदेशको आवधिक योजना मा समेत नागरिकले शिक्षा पाउने हकको कार्यान्वयन गर्न औपचारिक शिक्षा संगै अनौपचारिक शिक्षा प्रणालिले समेत योगदान गर्दछ । यस खण्डमा स्थानीय तहको अनौपचारिक शिक्षा र आजीवन सिकाइको वर्तमान अवस्था विश्लेषणका आधारमा समस्या एवं चुनौतिहरुको पहिचान गर्दै चुनौतिहरुको सामना गर्न यसको उद्धेश्य र नीतिहरु कार्यक्रम कार्यान्वयन वाट प्राप्त हुने प्रमुख नतिजा र प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्यहरु यसमा समावेश गरिएको छ ।

गैडहवा गाउँपालिकालाइ साक्षर गाउँपालिका घोषणा भइसकेको सन्दर्भमा १५ देखि ६० वर्ष उमेर समुहका निरक्षरहरुलाइ साक्षर वनाउने कार्यमा योगदान गरेको देखिन्छ । २०७२ सालमा रुपन्देही जिल्ला साक्षर घोषणा हुनुपुर्व साविकका गाविसहरुमा अनौपचारिक शिक्षा तर्फका विभिन्न कार्यक्रमहरु सञ्चालनमा आए । साक्षरता र साक्षरोत्तर कार्यक्रमवाट लाभान्वित महिला समुहलाई १० हजार को विउपुजि उपलव्ध गराइ वचत तथा ऋणका कार्यक्रमहरु सञ्चालन गरिए । नेपाल सरकारले सामुदायिक सिकाइ केन्द्रहरु को स्थापना गरी सो मार्फत समेत अनौपचारिक शिक्षाका कार्यक्रमहरु सञ्चालन गरेको पाइएता पनि यस पालिकामा कुनै पनि सामुदायिक सिकाइ केन्द्र हरु हाल सञ्चालनमा छैनन । हाल आएर पालिका अन्तर्गत शिक्षा, युवा तथा खेलकुद शाखाको स्थापना भएकोमा साक्षरता सम्वन्धी एकिन तथ्यांक उपलव्ध छैन । यसको लागि जनगणनाको नतिजामा भर पर्नुपर्ने अवस्था छ ।

३.५.२ समस्या तथा चुनौतिहरु

माथि उल्लेखित सन्दर्भ र विश्लेषणका आधारमा अनौपचारिक शिक्षाका समस्या एवं चुनौतिहरु निम्न अनुसार पहिचान गरिएको छ।

१. साक्षर गाउँपालिका घोषणा गरिएको भएतापनि निरक्षरहरुको संख्या सहि रहनु।

२. नवसाक्षरहरुलाइ साक्षरोत्तर र निरन्तर शिक्षा एवं आय आर्जनका कार्यक्रममा लगाउन नसकिनु।

३. औपचारिक शिक्षा र अनौपचारिक शिक्षाका कार्यक्रमहरुमा सहसम्वन्ध कायम गर्न नसकिनु

४. युवा तथा प्रौढ हरुमा कार्यमुलक साक्षरता, पढ्ने वानीको कमी र डिजिटल साक्षरताको कमी ।

५. अनौपचारिक शिक्षा , खुला तथा वैकल्पिक सिकाइको अवसरलाइ एकिकृत सिकाइ प्रणालीका रुपमा संस्थागत विकास हुन नसक्नु।

६. साक्षरता , निरन्तर सिकाइ , आयमुलक सिप , समयसापेक्ष सुचना प्रविधियुक्त कार्यमुलक सिकाइ तथा समकक्षताको व्यवस्था हुन नसक्नु।

३.५.३ उद्धेश्यहरू

यस योजनाले अनौपचारिक शिक्षा तथा आजिवन सिकाइ सम्बन्धी निम्न लिखित उद्धेश्यहरु राखेको छ।

१. सामुदायिक सिकाइ केन्द्रको आवश्यकताअनुसार स्थापना गरि अनौपचारिक शिक्षा र निरन्तर शिक्षाका कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्ने।

२. अनौपचारिक तथा निरन्तर एवं जीवनपर्यन्त शिक्षाको विकास तथा विस्तार गरि डिजिटल साक्षरता र आयआर्जनमा सहयोग गर्ने।

३.आयआर्जनका कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्दै समाजमा पछाडि परेको वर्गलाई मुलधारमा ल्याउने।

३.५.४ रणनीतिहरु

१. सामुदायिक सिकाइकेन्द्रको आवश्यकताअनुसार स्थापना गरि अनौपचारिक शिक्षाका कार्यक्रम सञ्चालन गर्न प्रोत्साहन गरिने छ।

२. गाउँपालिकाभित्र पुन घरधुरी सर्वेक्षण गरी साक्षर निरक्षरको अवस्था पहिचान र अभिलेखिकरण गरिनेछ।

३. साक्षरता तथा निरन्तर शिक्षाका कार्यक्रम सञ्चालन गर्न संघीय सरकार , प्रदेश सरकार र अन्य संघ संस्थासंग सहकार्य र साझेदारिमा कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ।

४. नवसाक्षर,प्रौढ महिला तथा पुरुषहरुलाइ आयआर्जनका कार्यक्रमसंग जोडी आत्म निर्भर र व्यवसायिक वनाउन सहयोग गरिने छ।

३.५.५ प्रमुख उपलब्धी तथा नतिजा

क) उपलब्धी

सबै नागरिकलाई साक्षर निरन्तर शिक्षा र जिवन पर्यन्त सिकाइको अवसर प्राप्त हुने।

ख) प्रमुख नतिजा

१. साक्षर निरक्षर लगायत अनौपचारिक शिक्षा तथा वैकल्पिक सिकाइसंग सम्वन्धित तथ्यांक संकलन भइ अद्यावधिक हुने।

२. सामुदायिक सिकाइ केन्द्र स्थापना भइ निरन्तर शिक्षा तथा आयआर्जन कार्यक्रम सञ्चालन हुने।

३. निरक्षर साक्षर हुने , साक्षरले निरन्तर शिक्षा र जीवनोपयोगी सीप प्राप्त गर्ने ।
४. महिला तथा प्रौढहरु आय आर्जन गरि जीवन निर्वाह र स्वावलम्वी आत्मनिर्भर हुने ।

३.५.६ प्रमुख क्रियाकलापहरु तथा परिमाणात्मक लक्ष्यहरु

कार्यक्रम		लक्ष्य	कार्यक्रम कार्यान्वयन वर्ष					भौतिक लक्ष्य १० बर्ष	कैफियत
	एकाइ		पहिलो	दोस्रो	तेस्रो	चौथो	पाँचौं		
घरधुरी सर्वेक्षण गरेर निरक्षरहरूको तथ्याङ्क सङ्कलन तथा खण्डीकृत डाटाबेस तयारी	पटक	१	०	०	१	०	०	२	
साक्षरता तथा साक्षरोत्तर शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालन गर्न थप सामुदायिक सिकाइ केन्द्रको स्थापना	पटक	२	०	१	१	०	०	४	
हाल सञ्चालनमा रहेको सामुदायिक सिकाइ केन्द्रलाई क्रियाशील गराउने	वटा	१	१	१	१	१	१	१०	
अनौपचारिक शिक्षा शिक्षण सिकाइ सहयोग	पटक	५	१	१	१	१	१	१०	
सामुदायिक सिकाइ केन्द्रको सुदृढीकरण (व्यवस्थापन तालिम दिने)	वटा	३	०	१	१	१	०	६	
महिला तथा प्रौढहरुलाइ आधारभूत वित्तिय साक्षरता तथा आधारभूत अंकगणितिय सिप सिकाइ कार्यक्रम सञ्चालन	पटक	५	१	१	१	१	१	१०	
प्रौढहरुलाइ सिप विकास तालिम र आय आर्जनका कार्यक्रम सञ्चालन	पटक	५	१	१	१	१	१	१०	
लक्षित वर्गका लागि क्षमता विकास तालिम र जीवन उपयोगी सिप तालिम	पटक	५	१	१	१	१	१	१०	
शैक्षिक पहूँच सुनिश्चितता, अनौपचारिक तथा वैकल्पिक शिक्षा कार्यक्रम संचालन	पटक	५	१	१	१	१	१	१०	

परिच्छेद ४ : अन्तरसम्बन्धित विषय तथा क्षेत्र

४.१ पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक, सिकाइ सामग्री तथा मूल्यांकन

४.१.१ परिचय

शिक्षा पद्धतिलाई मार्गदर्शन गर्ने महत्वपूर्ण आधार पाठ्यक्रम हो। यो एउटा गतिशील र लचिलो प्रक्रिया हो ।पाठ्यक्रमको माध्यमबाट प्राप्त हुने ज्ञान, सीप तथा अभिवृत्तिबाट व्यक्तिलाई समाज तथा विश्वपरिवेश अनुकुल समयोजन हुन, रोजगारी प्राप्त गर्न, पेसाव्यवसाय छनौट तथा सञ्चालन गर्न र आर्थिक कियाकलापमा संलग्न हुन सहयोग पुग्दछ र पुग्नुपर्दछ। पाठ्यक्रम सान्दर्भिक, विभेदरहित, समतामूलक, समावेशी, प्रविधिमैत्री, सिकारु केन्द्रित सिक्नु र तथ्यपरक हुनुपर्दछ।वास्तवमा मानवीय आवश्यकता, बालबालिकाको रुचि, सामाजिक मूल्य-मान्यता र समाज तथा विश्व परिवेशमा विकास भएका ज्ञान, सीप तथा परिबेसअनुकूल पाठ्यक्रम एउटा गतिशील र लचिलो प्रक्रिया हो

विद्यालय पाठ्यक्रमको दस्तावेजीकरण विकास वि.स. २०२८ को राष्ट्रिय शिक्षा पद्धतिको योजना देखि प्रारम्भ भएको पाइन्छ। विद्यालय तहको शिक्षाको मार्गदर्शक दस्तावेजको रूपमा वि.स. २०६३ मा राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप तयार गरी सोहीअनुसार पाठ्यक्रम विकास र कार्यान्वयन गर्ने परिपाटी सुरु गरिएको छ। यसैक्रममा विद्यालय शिक्षाको राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप२०७६ तयार भई वि.स. २०८० सम्म विद्यालय तहका सबै कक्षाहरूमा कार्यान्वयन हुने क्रममा रहेको छ। आधारभूत तह १-३,४-५ र ६-८लागि अलगअलग पाठ्यक्रम निर्माण गरी कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ। यसैगरी माध्यमिक तह कक्षा ९-१०र कक्षा ११-१२ मा पनि छुट्टाछुट्टै पाठ्यक्रम तयार गरी कार्यान्वयनको प्रक्रिया अगाडि बढाइएको छ।विद्यालयको पाठ्यक्रमलाई सान्दर्भिकबनाउन कक्षा १-३ मा अन्तरसम्बन्धित विषयवस्तुलाई स्वीकृत गरिएको, व्यवहारकुशल तथा जीवन उपयोगी सीपसमावेश हुने गरी सिकाइ क्रियाकलाप रणनीति बनाइएको, आधारभूत तहमा स्थानीय कला, संस्कृति, भाषा ,इतिहास, परम्परा, सीप तथा ज्ञानमा आधारित स्थानीय पाठ्यक्रम स्थानीय तहले विकास गरी कार्यान्वयन गर्नुपर्ने र सबै कक्षाका विषयलाई यथासम्भव स्थानीय परिवेश तथा दैनिक जीवनसँग सम्बन्धित गराई सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ। पाठ्यक्रममासान्दर्भिक र व्यवहारिक बनाउन प्रयोगात्मक कार्य, परियोजना कार्यवा सामुदायिकलगायतका व्यवहारिक अभ्यासमा यथेष्ट जोड दिइएको छ। पाठ्यक्रमको गहन उद्देश्यलाई पूरा गर्न तथा सैद्धान्तिक ज्ञानलाई व्यवहारिक र प्रयोगात्मक सीपमारुपान्तरण गर्न सह क्रियाकलाप/अतिरिक्तक्रियाकलापमा जोड दिइएको छ। आदर्श मनुष्य तयार पार्ने उद्देश्यले पूर्वी दर्शनका वेद, योग, संस्कृत भाषा, सस्कृत व्याकरण जस्ता विषयहरू समावेश गरिएका छन् भने स्थानीय परिवेशमा अनुसार आयुर्वेद, जडिबुटी जस्ता विषयहरू स्थानीय पाठ्यक्रममा समावेश गर्नुपर्ने देखिन्छ। व्यावसायिक शिक्षा, स्वास्थ्य शरीरिक र वातावरण शिक्षा, सिर्जनसिल तथा अभिव्यक्तशील कला जस्ता परम्परागत विषयलाई निरन्तरता दिँदै हस्तकला, वास्तुकला, चित्रकला, नृत्य,संगीत, धर्म तथा संस्कृति जस्ता मौलिक विषयहरू संलग्न गरी पाठ्यक्रमलाई सन्दर्भिक र व्यावहारिक बनाउनु न्यायोचित देखिन्छ। विद्यालय तहको पाठ्क्रमलाई प्रभावकारी बनाउन आवश्यकता अनुसार मातृभाषा स्थानीय भाषा वा बहुभाषाप्रयोग गरी सिकाइ सहजीकरण गर्ने, सूचना तथा सञ्चार प्रविधिलाई जीवन उपयोगी तथा व्यवहारकुशल सिपका रूपमा एकीकृत गर्ने प्रयास भएको छ। विद्यार्थी मूल्याङ्कनलाई शिक्षण सिकाई क्रियाकलापको अभिन्न अंगको रूपमा लिएको छ। माध्यमिक तहको पाठ्यक्रममा प्राविधिक धारको पनि व्यवस्था गरिएको छ। पाठ्यक्रमका विषयवस्तुहरू सहज ढंगले शिक्षणगर्न विभिन्न सन्दर्भ सामग्रीहरू तथा शिक्षक निर्देशिकातयार गरिएका छन्। मातृभाषाका पाठ्य सामग्रीहरू पनि तयार गरिएका छन्।पछिल्लो चरणमा सिकाइलाई कामको संसारसँग जोड्न स्टेम शिक्षाको अवधारणालाई पाठ्यक्रममा समावेश गरिएकोछ। स्टेम भनेको बिज्ञान,प्रबिधि, इन्जिनियरिङ र गणित विषयका ४ विशिष्ट विद्यामा विद्यार्थीहरूलाई शिक्षा प्रदान गर्ने अवधारणामा आधारित एउटा पाठ्यक्रमहो। जसले विद्यार्थीलाई अनुसन्धानमुखी बनाई विविध प्रकारका समस्याहरू समाधान गर्न सहयोग पुऱ्याउँदछ। साथै उनीहरूमा रचनात्मकता, तार्किक सोच, विश्लेषणात्मक सिप, नवप्रवर्तन गर्ने क्षमता र समस्या समाधान गर्ने क्षमताको विकास हुनजान्छ। तसर्थ विद्यालय तहको पाठ्यक्रममा विज्ञान, प्रविधि, इन्जिनियरिङ र गणित जस्ता विषयहरूलाई एकीकृत रूपमा अगाडि बढाइएको छ। स्टेमले मूलतः अनुसन्धानमा आधारित मानिसको दैनिक जीवनसँग जोडिएको विषय सिकाउँछ। जसले गर्दा सिकारु कामको वास्तविक संसारसँग जोडिन्छ र प्रतिस्पर्धात्मक बजारमा खरो रूपमा उत्रिन सक्दछ। विद्यालय तहको नयाँ पाठ्यक्रममा थुप्रै कुराहरू सकरात्मक हुँदाहुँदै पनि कार्यान्वयनको पाटोमा थुप्रै चुनौतीहरू रहेका छन्। नयाँ पाठ्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि शिक्षक तयारी, विकास र विषयगत शिक्षकको व्यवस्था र विद्यालयमा आधारित पेशागतसहयोग पद्धति स्थापना र सञ्चालन, स्थानीय पाठ्यक्रम र पाठ्यसामग्रीविकासका लागि क्षमता विकास, पाठ्यक्रम विकास र परिमार्जनमा सरोकारवालाको अर्थपुर्ण सहभागिताको सुनिश्चितता, पाठ्यक्रम विकास तथा अध्याबधिक कार्यलाई अनुसन्धानमा आधारित बनाउने, प्रारम्भिक कक्षाहरूमा आवश्यकताअनुसार मातृभाषा स्थानीय भाषा, बहुभाषा प्रयोग, विद्यालय तहको प्राविधिक धारको पाठ्यक्रममा सुधार, परिमार्जन र समायोजन, अपाङ्गताको प्रकृतिअनुसार पाठ्यक्रममा लचकता प्रदान गर्ने, पाठ्यपुस्तकको गुणस्तर सुधार तथा बहुपाठ्यपुस्तकनीतिको कार्यान्वयन, मूल्याङ्कन पद्धतिलाई शिक्षण सिकाइसँग जोड्ने, सिकाइ सहजीकरण र मूल्यांकनमा सूचना प्रविधिको उपयोग सहितको वैकल्पिक विधिको प्रयोग वर्तमान नयाँ पाठ्यक्रममारहेका चुनौतीहरू हुन्।

४.१.२ वर्तमान अवस्था

शिक्षा पद्धतिलाई मार्गदर्शन गर्ने महत्वपूर्ण आधार पाठ्यक्रम हो । नेपालमा विक्रम सम्म २०२८को राष्ट्रिय शिक्षा पद्धतिको योजनामा पहिलोपटक पाठ्यक्रमलाई दस्तावेजीकरण गरिएको थियो । विद्यालय तहको शिक्षाको मार्गदर्शक दस्तावेजका रूपमा वि.सं २०६३मा राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप तयार गरी सोहीअनुसार पाठ्यक्रम विकास तथा कार्यान्वयन कारण गर्ने परिपाटी सुरु भएको थियो । समयको मागसँगै वि.सं. २०७६सालमा विद्यालय शिक्षाको नयाँ पाठ्यक्रम प्रारूप तयार गरी सोही वर्ष लागु गरियो ।

विद्यालय शिक्षाको राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप २०७६अनुरूपको पाठ्यक्रममा कक्षा १-३सम्म अन्तरसम्बन्धित विषयहरूलाई एकीकृत गरिएको छ । विद्यालय तहको पाठ्यक्रम निर्माण गर्ने जिम्मेवारी राष्ट्रिय पाठ्यक्रम विकास तथा मूल्याङ्कन परिषद्लाई प्रदान गरिएतापनि कक्षा १-३ सम्म ५कार्य घण्टा र ४८ कार्यघण्टा बराबरको मातृभाषा स्थानीय विषय वा संस्कृत विषयको पाठ्यक्रम विद्यालय वा स्थानीय तहले निर्माण गरी कारण गर्ने व्यवस्था गरिएको छ । यस गैडहवा गाउँपालिकामा विगत २०७७ सालमा स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण गरी हमार भाषा नामक पाठ्यपुस्तक तयार गरी सबै बिद्यालयको कक्षा १ मा शैक्षिक सत्र २०७८ देखि लागुगरिएको छ ।

मूल्याङ्कन सम्बन्धि नीतिगत व्यवस्थालाई हेर्दा कक्षा १-३ सम्म सबै निरन्तर मूल्याङ्कनका आधारमा कक्षोन्नति गर्ने व्यवस्था रहेको छ । कक्षा ४-५ मा ५०% निरन्तर र ५०% आवधिक परीक्षाबाट हुने र कक्षा ६-७ मा ४०प्रतिशत निरन्तर मूल्याङ्कन र ६०प्रतिशत आवधिक परीक्षा गर्ने व्यवस्था छ । कक्षा ८ मा आवधिक परीक्षामार्फत विद्यार्थीको मूल्याङ्कन गर्नुपर्ने व्यवस्था रहेको छ ।

४.१.३ उद्देश्य

यस योजनाले पाठ्यक्रम र पाठ्यसामाग्री सम्बन्धी निम्नलिखित उदेश्यहरू राखेको छ ।

१. राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप २०७६ बमोजिमको संशोधित पाठ्यक्रमको कार्यान्वयन गर्नु ।
२. कक्षा १ देखि ८ सम्मको स्थानीय पाठ्यक्रम र पाठ्य सामग्री निर्माण गरी समय सापेक्ष सान्दर्भिक, गुणस्तरीय र प्रभावकारी बनाई कार्यान्वयन गर्नु ।
३. सिकाइ दैनिक जीवनसँग सम्वन्धित गराउने र विषयवस्तुलाई अन्तर सम्बन्धित गराई सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन गर्नु ।
४. पाठ्यक्रममा आधारित शिक्षण सिकाइद्वारा स्थानीय र आधुनिक परिवेश अनुसार सिकारूमा ज्ञान सिप र व्यवहार विकासमा सहजीकरण गर्नु ।
५. सिकारूको सिकाइलाई निरन्तर, आवधिक तथा स्तरीकृत साथै प्रमाणमा आधारित मूल्याङ्कनको व्यवस्था गर्नु ।
६. सामुदायिक विद्यालयहरूमा विज्ञान तथा प्राविधिक शिक्षाको समयानुकल विकासको लागि आवश्यक पूर्वाधारजन्य क्षमताको विकास गर्ने ।
७. सामुदायिक विद्यालयहरूमा स्टेमका माध्यमबाट गणित तथा विज्ञान विषयको नतिजा सुधार गर्ने ।
८. विद्यार्थीहरूलाई अतिरिक्त तथा सहक्रियाकलापमा संलग्न गराइ थप क्षमता अभिवृद्धि गर्नु ।
९. पूर्वीय दर्शनमा आधारितयोगा, ध्यान, व्यायम,प्राकृतिक चिकित्सा, बुद्ध उपदेशका विषयमा विद्यार्थीहरूलाई अभ्यस्त गराउनु ।

४.१.४ रणनीति

उद्देश्यहरू हासिल गर्न निम्न लिखित रणनीतिहरू अवलम्बन गरिनेछः

१. प्रत्येक विद्यालयका शिक्षकहरू राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप २०७६ बमोजिम निर्माण र संशोधन भएका नयाँ पाठ्यक्रम विद्यालय स्तरमा प्रवोधिकरण गरी सोही अनुसार शिक्षण क्रियाकलापगरिने छ ।

२. स्थानीय सरोकारवालामा अपनत्व विकास गरी स्थानीय तहले पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तक निर्माण तथा परिमार्जन गराई सोको कार्यान्वयनको लागि विद्यालयलाई जवाफदेही बनाइने छ।
३. स्थानीय पाठ्यक्रम तथा पाठ्यसामग्रीको विकास र तथा प्रयोगको लागि विद्यालयलाई सक्षम बनाइनेछ। सिकाइलाई दैनिक जीवनसँग सम्वन्धित गरिने छ।
४. विषयवस्तुलाई अन्तर सम्बन्धित गराई सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन गरिनेछ।
५. विकास गरिएका पाठ्यक्रम तथा पाठ्यसामग्रीलाई सम्बन्धित शिक्षक तथा सरोकारवालालाई प्रभावकरी ढङ्गले प्रवोधीकरण गरिने छ।
६. विपत, महामारी तथा सङ्कटको अवस्थामा सिकाइलाई निरन्तरता दिन सामुदायिक विद्यालयको संरचनागत सुधार गर्ने र शिक्षकको क्षमता अभिवृद्धि गरिने छ।
७. शिक्षक निर्देशिका, पाठ्क्रम, पाठ्यपुस्तक, सन्दर्भ सामाग्रीहरू सर्वसुलभ हुने गरी व्यवस्थापन गरिने छ।
८. पाठ्यक्रममा आधारित सिकाइलाई सुनिश्चत गर्न शिक्षकको पेशागत सक्षमता विकासलाई निरन्तरता दिइने छ।
९. शिक्षण सिकाइलाई वालकेन्द्रित, लैङ्गिक तथा अपाङ्गमैत्री बनाइ सूचना, सञ्चारको उचित प्रयोगद्वारा सिकाइलाई प्रभावकारी बनाइने छ।
१०. विद्यालयहरूलाई वैकल्पिक शिक्षण सिकाइ अनुरुपका शैक्षिक क्रियाकलापमा सक्षम बनाइदै लगिने छ।
११. सहपाठी सिकाइ समूह गठन गरी कमजोर क्षमता भएका बालबालिकालाई सहयोग गर्ने व्यवस्थालाई कायान्वयनमा ल्याइने, छ।
१२. सूचना, सञ्चार तथा प्रविधिमा आधारित अत्यावश्यक पूर्वाधार विकास उचित प्रयोग गर्ने क्षमताको विकास गरी कक्षागत वा तहगत रुपमा प्रविधिमा आधारित शिक्षण सिकाइलाई प्रयोगमा ल्याइने छ।
१३. हरेक सामुदायिक विद्यालयमा सूचना, सञ्चार तथा प्रविधि ल्याब र सिकाइ सामग्रीयुक्त पुस्तकालयको स्थापना सुनिश्चित गरिने छ।
१४. विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धिलाई शिक्षाको वृत्ति विकाससँग आवद्ध गरिने छ।
१५. आधारभूत तहमा हुने स्तरीकृत परीक्षालाई सुधार गरिनेछ।
१६. स्टिमको अवधारणा अनुसार गणित र विज्ञान विषयको उपलब्धि वृद्धीगर्न शिक्षकहरूको क्षमता विकास गरिने छ।
१७. विज्ञान तथा गणित विषयमा सृजनात्मक सामाग्री प्रदर्शन गर्ने व्यवस्था गरिने छ।
१८. पूर्वीय दर्शनमा आधारित योगा, ध्यान, व्यायम,प्राकृतिक चिकित्सा, बुद्ध उपदेश इत्यादि विषयमा प्रयोगात्मक कार्यसँगै छलफल गराइने छ।

४.१.५ प्रमुख उपलब्धि र नतिजा

क) उपलब्धि

पाठ्यक्रम समय सान्दर्भिक र व्यवस्थित भइ दैनिक जीवनमा आवश्यक आधारभूत सक्षमता सहितसकरात्मक सोच ,सृजनशील , सिकाइप्रति प्रतिवद्ध नागरिक तयार गर्न सहयोग हुने ,भएका

ख) नतिजा

१. बालविकासदेखि कक्षा १२ सम्मका पाठ्यक्रमहरू सुचारु तरिकाले कार्यान्वयन हुने।
२. कक्षा १-३ को एकीकृत पाठ्यक्रमले अपेक्षा गरेका व्यवहार र कुशल सीपहरू कार्यान्वयन हुने।
३. स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण र प्रयोगले स्थानीय परिवेशको पहिचान र अपनत्वलाई स्पष्टता दिलाउने।
४. स्टिम अवधारणा अनुसार शिक्षण प्रकृयाले गणित र विज्ञान विषयको उपलब्धिमा सुधार हुने।
५. सिकाइ क्रियाकलाप वालमैत्री र स्थानीय परिवेश तथा आवश्यकता अनुसार हुने।

६. सूचनासञ्चार तथा प्रव ,विधिमा आधारित शिक्षणले कक्षागत र तहगत सिकाइ उपलब्धि वृद्धि हुने ।

४.१.६ प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा तथा परिमाणात्मक लक्ष्यहरू

कार्यक्रम	एकाई	कार्यक्रम कार्यान्वयन वर्ष					भौतिक लक्ष्य १० बर्ष	कैफियत
		पहिलो	दोस्रो	तेस्रो	चौथो	पाँचौं		
पाठ्यक्रम अभिमुखीकरण सबै विद्यालयहरूमा	पटक	०	१	०	०	१	४	
कक्षा १–३ एकिकृत पाठ्यक्रम अनुसारको मूल्यांकन प्रणाली सम्बन्धि अभिमूखिकरण	विद्यालय	४८	०	०	४८	०	४८	
आवधिक विद्यार्थी मूल्याङ्कन	पटक	१	१	१	१	१	१०	
निःशुल्क पाठ्यपुस्तक वितरण	पटक	१	१	१	१	१	१०	
स्थानीय पाठ्यक्रम कार्यान्वयनका लागि पाठ्यपुस्तकको समेत ब्यवस्थापन	पटक	१	०	०	०	०	२	
गणित, विज्ञान, भाषा र कम्प्युटर विषयक शिक्षक तालिम	पटक	०	०	१	०	०	२	
सामुदायिक माध्यमिक विद्यालयमा नेपाली विषयको सिकाइ पद्दती विकास	विद्यालय	०	१	०	१	०	४	
सामुदायिक माध्यमिक विद्यालयहरूमा ई-लाइब्रेरी स्थापना	विद्यालय	०	०	२	०	२	८	

४.२ शिक्षक व्यवस्थापन र विकास

४.२.१ परिचय

शिक्षकहरुको दैनिक शिक्षण क्रियाकलापमा प्राविधिक सहयोगकर्ता, प्र.अ. विज्ञशिक्षक वा विषय विज्ञहरुबाट नियमित कक्षा अवलोकन,अनुगमन र निरीक्षण मार्फत शिक्षण सिकाई क्रियाकलापमा सहजता ल्यानु र शिक्षकलाई आवश्यक प्राज्ञिक तथा प्राविधिक सहयोग पु¥याउनु नै शिक्षक पेशागत सहयोग हो ।

शिक्षकको पेशागत विकास मार्फत शिक्षण सिकाईमा सुधार ल्याई विद्यार्थीको शिकाई उपलब्धी वृद्धि गर्न कक्षाकोठामा शिक्षण र सिकाईका क्रममा भएका कमीकमजोरीलाई हटाउन अवलोकन अनुगमनलाई प्रभावकारी शिक्षण सिकाई संञ्चालनमा सहयोग गर्नु, आवश्यक छलफल, अन्तरक्रिया र सकारात्मक प्राविधिक पृष्ठपोषण प्रदान गर्नु आवश्यक छ ।

देश संघीय प्रणालीमा प्रवेश गरको छ वर्तमान अवस्थामा देशमा तीन तहको सरकार क्रियाशिल रहेका छन संघिय सरकार, प्रदेश सरकार तथा स्थानीय सरकार । देश संघियतामा प्रवेश गरेसंगै शिक्षा सम्बन्धी विगतका संचरनाहरु हटाइएको तथा भुमिका परिवर्तन भएका छन। प्रत्येक स्थानीय तहमा शिक्षा युवा तथा खेलकुद शाखा रहेको छ । शिक्षा सम्बन्धि बिभिन्न गतिबिधि संचालन भईरहेका छन। पहिला बिद्यालय निरीक्षक, विद्यालय स्रोत व्यक्ति तथा स्रोत विद्यालयको अवधारण रहेको थियो । जसले विद्यालयम तहमा शिक्षाको पेशागत सहयोगको लागि प्राविधिक सहयोग गर्दै आएको थियो । तर वर्तमान परिपेक्ष्यमा त्यस्ता संचरना छैन र स्थानीय तहका सबै कार्यक्रम शिक्षा युवा तथा खेलकुद शाखा मार्फत काम भईरहेको छन् । त्यस शाखामा कर्मचारीको अभावका कारण बिद्यालय तहमा शिक्षक पेशागत सहयोग पुग्न सकेको छैन भने अर्को तिर अहिले सम्म त्यस्तो संरचना तथा प्रणाली विकास गरिएको छैन जसले गर्दा नियमित रुपमा शिक्षको पेशागत दक्षता अभिवृद्धि गर्नका लागि तालिम, कार्यशाला सञ्चालन गरी निरीक्षण पृष्ठपोषणका क्रियकलाप संचालन हुन सकिरेहका छैनन् । विद्यालय तहमा पनि शिक्षकको पेशागत विकासका लागि प्रधानाध्यापकद्धारा कक्षा अनुगमन गर्ने तथा पृष्ठपोषण तथा सहयोगको अभ्यास गरेको देखिदैन भने

अर्को तर्फ योग्यता प्राप्त प्र.अको उचित ब्यवस्थापन छैन । जसले गर्दा शिक्षकले भोगेका समस्याहरु समाधान गर्न नसकिएको तथा पेशागत दक्षता अभिवृद्धि क्रियाकलाप संचालन हुन नसकेको हुदा बालवालिकाको गुणस्तरमा कमी भएको देखिन्छ । ती तथ्यलाई विश्लेषण तथा आत्मसाथ गर्दै गैडहवा गाउँपालिकाले शिक्षकको पेशागत सहयोगका लागि कार्यक्रम तय गर्न यस १० बर्षे शिक्षा योजना निर्माण गरेको छ ।

४.२.२ वर्तमान अवस्था

स्थानीय तहमा विद्यालय तहको शिक्षाको जिम्मेवारी प्राप्त भए पछि सोहि अनुसारको संरचना र जनशक्ति ब्यवस्थापन हुन सकेको छैन । विद्यालयहरुको संख्या र स्तर बढदै गएका छन् भने विद्यार्थीको अनुपातमा शिक्षकको संख्या कम रहेको छ । अधिकांश विद्यालयमा तल्लो तहका शिक्षकले माथिल्लो तहमा शिक्षण गरिरहेका छन् ।

सामुदायिक विद्यालयका शिक्षक विद्यार्थी अनुपात

तालिका नं. २१

क्र.स.	तह	जम्मा विद्यार्थी संख्या	जम्मा शिक्षक संख्या	शिक्षक विद्यार्थी अनुपात
१	प्रारम्भिक बालविकास	१६२९	४३	३७.८८
२	आधारभूत	७२०४	१७४	४१.४०
३	माध्यमिक	१७६३	३३	५३.४२
जम्मा		१०५९६	२५०	४२.३८

सामुदायिक विद्यालय शिक्षक विवरण

तालिका नं. २२

किसिम	विद्यालय संख्या	स.का.	दरबन्दी	राहत	गा.पा. अनुदान	अ.ग.वि.अनु. सर्सत	जम्मा
बालविकास	४३	४३					४३
मदरसा	१३						१३
प्रावि	४		८०	३४	४		११८
निमावि	८		१०	१०	२१		४२३
मावि	६		८	८	५	१०	३१
उमावि	४			२			२
कुल जम्मा	३५	५०	९६	५४	३०	१२	२५०

संस्थागत बिद्यालय विवरणः– आधारभुत बिद्यालय ११ वटा र माध्यमिक बिद्यालय ४ वटा गरी १५ वटा

क्याम्पसः–उच्चशिक्षा प्रदान गर्ने १ मात्र सामुदायिक क्याम्पस सञ्चालित रहेको छ ।

४.२.३ उद्धेश्यहरु

१. विद्यालय तथा कक्षाकोठामा हुने शिक्षण सिकाई क्रियाकलापहरुमा प्राविधिक सहयोग सञ्चालन तथा व्यवस्थापनमा सहजीकरण गर्दै शिक्षकहरुलाई पेशागत सहयोग प्रदान गर्नु ।

२. गाउँपालिका तथा विद्यालय स्तरमा शिक्षक पेशागत सहयोग प्रणाली स्थापन गरी विद्यालय तहको अनुगमन, कक्षा अवलोकन गरी शिक्षक पेशागत विकासका लगि आवश्यक सहयोग गर्नु।

४. बिद्यालय अनुगमनबाट आएका समस्या समाधानका लागि पालिका स्तरमा समिक्षात्मक बैठक संचालन गर्नु।

५. शिक्षकको पेशागत सहयोग र विद्यालय सुपरिवेक्षण कार्यका लागी गाँउपालिका स्तरमा विज्ञ समुह,साथी समुह रोस्टर समुह गठन तथा स्रोत ब्यक्ति ब्यवस्था गर्नु।

४.२.४ रणनीति

१. स्थानीय स्तरमा सुहाउदो शिक्षक पेशागत विकास कार्यबिधि तयार गरी लागु गरिने छ।
२. गाउँपालिका स्तरमा शिक्षक पेशागत सहयोगका लागि संयन्त्रको स्थापना तथा विकास गरिने छ।
३. विद्यालय स्तरमा प्रको संयोजकत्वमा मुल समिति गठन गरि त्यस मातहतमा रहने गरी तहगत शिक्षकको समुह गठन .अ. गरिने छ।
४. शिक्षक पेशागत सहयोगका लागि अगुवा विद्यालय पहिचान गरी अन्य विद्यालयलाई सहयोग गर्ने नीति अवलम्बन गरिने छ।
५. विद्यालय तहमा शिक्षकशिक्षक वीच अनुभव आदनप्रदानका लागि शुक्रबारीय बैठक संचालन गरिने छ।
६. बिद्यालयमा अनिवार्य रुपमा पाठयोजना तयार गर्न लगाई शिक्षक बीच छलफल सञ्चालन गरी सोहीपाठयोजना बमोजिम कक्षा सहजीकण गर्ने तथा अनुभव आदान प्रदानको संयन्त्र निर्माण गरिनेछ ।
७. गाउँपालिका शिक्षा युवा,तथा खेलकुद शाखाद्धारा नियमित रुपमा विद्यालयको अनुगमन गरी शिक्षकको पेशागत सहयोगको लागि आवश्यक सहयोग तथा पृष्ठपोषण प्रदान गर्नूका साथै आवश्यकतानुसार कार्यक्रमको तय गरिने छ।
८. शिक्षकोको पेशागत सहयोग र विद्यालय सुपरिवेक्षण कार्यका लागी गाँउपालिका स्तरमा विज्ञ समुह,साथी समुह, रोस्टर समुह गठन गरि परिचालन गरिने छ।
९. विषयगत सिकाई समुह गठन गरि परिचालन गरिने छ।
१०. अन्तरविद्यालय सिकाई आदनप्रदान भ्रमण संचालन गरिने छ।
११. अन्तरविद्यालय कक्षा सहजीकरण संचालन गरी अनुभव आदान प्रदान गरिने छ।

४.२.५ प्रमुख उपलब्धि र नतिजा

उपलब्धी	नतिजा	मुख्य सम्पादन मापन सुचकहरु	मुख्य कार्यक्रमहरु	५ बर्षको भौतिक लक्ष्य	पुष्ट्याईका आधारहरु
शिक्षक पेशागत सहयोगका लागि संयन्त्र निर्माण भएको	पालिका स्तरमा बिज्ञ समुह गठन भएको	• समिति गठन • आवश्यक निर्देशिका निर्माण • बिद्यालयमा अनुगमन	समिति गठन तथा काम कर्तव्य बारेमा अभिमुखीकरण निर्देशिका तयारीका लागि अभिमुखीकरण विद्यालय अनुगमन तथा सहयोग विद्यालय स्तरमा बैठक	• गाउँपालिका स्तरमा विज्ञ समुह गठन भएको • सबै विद्यालय तहमा शिक्षक सिकाइ समुह गठन हुने • साना विद्यालयलाई सहयोग गर्ने प्रणाली विकास हुने।	बैठक पुस्तिका बिभिन्न निर्णय प्रतिबेदन

४.२.६ मुख्य क्रियाकलाप तथा परिमाणात्मक लक्ष्य

कार्यक्रम	एकाई	कार्यक्रम कार्यान्वयन वर्ष					भौतिक लक्ष्य १० बर्ष	कैफियत
		पहिलो	दोस्रो	तेस्रो	चौथो	पाँचौ		
अस्थायी, राहत, अनुदान तथा विद्यालय स्रोतबाट नियुक्त शिक्षकहरूको व्यवस्थापनका लागि मापदण्ड तथा निर्देशिका तयारी	पटक	०	१	०	०	१	४	
अपाङ्गता भएका व्यक्ति, महिला, सीमान्तकृत वर्गका व्यक्तिहरूलाई शिक्षण पेसामा सहभागी गराउन क्षमता अभिवृद्धि	पटक	०	०	१	०	१	४	
कमजोर विद्यार्थीका लागि विशेष सहयोगी कक्षा सञ्चालन गर्ने (वार्षिक एक पटक कोचिङ कक्षा)	पटक	०	१	१	१	१	८	
उपचारात्मक शिक्षण पद्धति लागु गर्ने	विद्यालय	४८	४८	४८	४८	४८	४८	
परीक्षाको नतिजा विश्लेषण (वार्षिक)	विद्यालय	१	१	१	१	१	१०	
विद्यालयमा आधारित सुपरीवेक्षण तथा सहयोगका लागि क्षमता विकास (वार्षिक एक पटक)	पटक	१	०	१	०	०	४	
शिक्षक पेसागत सहयोग तालिम (गणित, विज्ञान, भाषा, कम्प्युटर)	पटक	०	०	१	०	१	४	
असल अभ्यासको अवलोकन भ्रमण (घुम्ती बैठक)	पटक	०	२	२	२	२	१६	
विज्ञ समूहको गठन र परिचालन	पटक	१	१	१	१	१	१०	बार्षिक १ पटक
सहपाठी कक्षा अवलोकन (प्रत्येक विद्यालयमा वार्षिक २ पटक)	पटक	२	२	२	२	२	२०	सबै विद्यालयमा
सामुदायिक विद्यालयका प्र.अ र लेखापालका लागि छोटो अवधिको क्षमता विकास तालिम	पटक	०	१	०	१	०	४	
विद्यालय तहमा शिक्षकको पेसागत विकास	पटक	१	१	१	१	१	१०	बार्षिक १ पटक
कार्यसम्पादन मूल्याङ्कन (वार्षिक १ पटक) अस्थायी, करार र अनुदान शिक्षकको समेत	पटक	१	१	१	१	१	१०	
शिक्षक दरबन्दी मिलान तथा पुनर्वितरण (वार्षिक)	पटक	०	१	१	१	१	८	
प्र.अ बैठकमा विद्यालय शिक्षण क्रियाकलापका सम्बन्धमा नियमित छलफल तथा सिकाइ अदान प्रदान	पटक	३	३	३	३	३	३०	
शिक्षक कल्याणकारी कोष स्थापना र	पटक	०	१	१	१	१	८	

कार्यान्वयन								
शिक्षक शैक्षिक डायरीको ब्यवस्थापन र कार्यान्वयन	पटक	१	१	१	१	१	१०	
स्विकृत, दरबन्दी र राहत शिक्षक ब्यवस्थापन (बार्षिक)	पटक	५	१	१	१	१	१	
पूर्व प्राथमिक तहका शिक्षकहरूका लागि क्षमता विकास तालिम	पटक	०	१	०	१	०	४	

४.३ शैक्षिक समता र समावेशीकरण

४.३.१ परिचय र वर्तमान अवस्था

विभेद र वञ्चितीकरणमा परेका वर्ग समुदाय र क्षेत्रलाई गुणस्तरीय शिक्षामा सजिलै पहुँचको सुनिश्चितता सम्भव हुँदैन। पहुँच र सहभागिताको लागि समानता पुग्ने उद्देश्य हासिल गर्न असमानहरूबिच गरिने असमान व्यवहार नै शैक्षिक समताहो।यो आफैँमा गन्तव्य नभई एउटा माध्यम मात्र हो। गैडहवा गाउँपालिका एउटा विविधताले भरिपूर्ण गाउँपालिका हो। यसमा ब्राह्मण क्षेत्री दलित जनजाति अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरूको बसोवास छ। विभिन्न शारीरिक क्षमता भएका कमजोर आर्थिक अवस्था भएका समाजमा पछि परेका र पारिएका दलित महिला अपाङ्गता भएका ब्यक्तिहरूको मिश्रित बसोबास यहाँको समुदायमा रहेको छ। समग्रमा महिलाहरूको जनसंख्या यस गाउँपालिकामा बढी छ। सम्पत्तिको माथिको अधिकार पुरुषको तुलनामा महिलामा कम छ। सामाजिक साँस्कृतिक तथा विभिन्न परम्परागत कार्यले गर्दा लैंगिक विभेद विद्यमान छ। बालबालिकाहरू विशेषत अपाङ्गता भएका दलित विपन्न परिवारमा जन्म भएका आदिहरूको लागि शिक्षामा पहुँच कठिन रहेको छ।

विविधतालाई पहिचान दिनु सम्मान गर्नु मनोरञ्जन गर्न र व्यक्तिगत भिन्नताको कदर गरी विविधतालाई प्रोत्साहित हुन आवश्यक छ। बालबालिकामा भएका भिन्नताहरूले पहुँच सहभागिता तथा नतिजामा फरक नपर्ने अवस्था सिर्जना गरी समता कायम गर्न आवश्यक छ।यस्तो समताले अवसरको समानता मात्र सिर्जना नगरी अवसर असमान हुनाका कारण पहिचान गरी तिनलाई समान बनाउन विशेष तथा थप प्रबन्ध गर्नुपर्दछ। समता अभिवृद्धि सहित विविधतालाई समावेश गर्न प्रत्येक बालबालिकाले स्वीकारिएको र महत्व दिएको महसुस गर्नुपर्दछ। यो सामाजिक न्याय स्थापित गर्न शिक्षामा सबैको पहुँच तथा सहभागिताको अधिकार सुनिश्चित गर्ने कार्य भएकाले महत्वपूर्ण र अत्यावश्यक छ।

विविधताको सम्मान र समता तथा समावेशिता अभिवृद्धि गरी शिक्षामा सबैको सहज पहुँच पूरै अर्थपूर्ण सहभागिता कायम गर्ने र सिकाइ सुनिश्चिता गर्नका लागि यसका कारण तथा बाधाहरू पहिचान गरी ती बाधाहरू हटाउनु पर्दछ। यस्ता बाधाहरू ठाउँपिच्छे भिन्न फरक छन्। यसमा देखिएका अन्तर तथा चुनौतिहरू हटाई विविधता अनुकूल हुने गरी शिक्षामा सबैको सहज पहुँच सहभागिता तथा सिकाइका लागि समता तथा समावेशिता अभिवृद्धि गर्नका लागि यस योजनामा अपनाइने रणनीति तथा क्रियाकलापहरू समेत उल्लेख गरिएको छ।

गैडहवा गाउँपालिकामा २२सामुदायिक विद्यालय र १५संस्थागत विद्यालय मदरसा १३ गरी ५०विद्यालयहरू सञ्चालनमा छन्। त्यसैगरी ५०वटा बालविकास केन्द्रहरू रहेका छन् EMIS तथ्यांक बमोजिम बालविकास केन्द्र र विद्यालयहरूमा गरी २२ जना अपाङ्गता भएका बालबालिकाको विद्यालयमा भर्ना भएको देखिन्छ। अपाङ्गता भएका बालबालिकाको शिक्षामा पहुँच वृद्धिका लागि आवासीय तथा गैरआवासीय छात्रबृत्ति प्रदान गर्ने कानुनी ब्यवस्था गरिएको छ। जातीयताको हिसावले दलित तथा जनजाति समेतलाई पछाडि परेको बर्गको रुपमा लिइन्छ। यस गाउँपालिकामा विद्यार्थी कुल भर्नामा दलितको २१.०६ प्रतिशत रहेको छ भने जनजातिको ६३.३७ प्रतिशत रहेको छ। ब्राहमण २.२६ अन्य १३.२९ प्रतिशत रहेको छ। समग्रमा छात्रको सङ्ख्या ५१.५९ प्रतिशत र छात्राको सङ्ख्या ४८.४१ प्रतिशत रहेको छ। समुदायमा अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरू अझै पनि छन् तर त्यस्ता बालबालिकाहरूको अभिलेखीकरण हुनसकेको छैन। ती बालबालिकाहरू विद्यालय शिक्षाको पहुँचबाट टाढा रहेको अवस्था छ। त्यसैगरी आर्थिक हिसाबले विपन्न बालबालिकाहरूअसाध्य रोगहरूबाट पीडित बालबालिकाहरू अभिभावक र सहाराविहीन बालबालिकाहरू समेत समुदायमा रहेका छन तर तिनको लगत र तथ्याङ्क व्यवस्थित हुन सकेको छैन।त्यस्ता प्रकृतिका

बालबालिकाहरू समेत विद्यालय शिक्षाको पहुँच बाहिर रहेको देखिन्छ । तर संस्थागत हिसाबले त्यस्ता बालबालिकाहरूको अभिलेख अध्यावधिक गरेर राख्ने कार्य हुन सकेको छैन।

विद्यालयमा भर्ना भएका बालबालिकाहरूलाई आवासीय र गैरआवासीय छात्रवृत्ति रूपमा तोकिएको नर्म्सको आधारमा प्रदान गरिने गरिन्छ खासगरी आधारभूत तहका कक्षा १-८मा अध्ययन गर्ने सबै छात्राहरू र दलित बालबालिकाहरूलाई छात्रवृत्ति प्रदान गरिन्छ । यस प्रकारको सहयोगले समेत पहुच बृद्धि भएको पाइएको छ । अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरूका लागि सिकाइमा सहजीकरण गर्ने कार्यमा थप सहायताको व्यवस्था गरिएको हुन्छ । त्यसैगरी विद्यार्थी मूल्याङ्कनका क्रममा समेत अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरूलाईथप समयको व्यवस्थासमेत गरिने प्रावधान छ । यस गाउँपालिकामा कुनैपनि प्रकारको स्रोतकक्षा छैन । बहिरा बालबालिकाहरू सुस्त मनस्थितिका बालबालिकाहरू दृष्टिविहीन बालबालिकाहरूका लागि छुट्टै स्रोत कक्षाको ब्यबस्था यस गाउँपालिकामा हुन नसकेको भएतापनि त्यस्ता प्रकृतिका बालबालिकाहरूलाई छिमेकी पालिकाहरूमासञ्चालनमा रहेका स्रोतकक्षामा पठाइउनीहरूलाई शिक्षामा पहुँचको हक सुनिश्चित गर्ने कार्य गरिएको छ । त्यसैगरी यस गाउँपालिकाबाट SLC/SEE उत्तीर्ण गरी गरी प्राविधिक धारको उच्च शिक्षा हासिल गर्ने विद्यार्थीहरूको लागि गाउँपालिकाले छात्रवृत्ति उपलब्ध गराई उच्च शिक्षा अध्ययन गर्ने कार्यमा पहुँचलाई सहज बनाएको छ यति हुँदाहुँदै पनि समाजमा पछि परेको वर्ग र फरक क्षमता भएको वर्ग लगायतका कमजोर वर्गलाई मूलप्रवाहीकरणमा ल्याउन अझैपनि सकेको अवस्था छैन ।

४.३.२ समस्या तथा चुनौतिहरू

माथि उल्लेखित विश्लेषणको आधारमा कमजोर तथा समाजमा पछि परेको बर्गको पहुँचमा देखिएका समस्या तथा चुनौतिहरू निम्नरहेका छन्-:

१. अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरूको तथ्याङ्क सङ्कलन बिश्लेषण र अभिलेखीकरण हुन नसक्नु ।

२. विद्यालयमा विभेदरहित वातावरण सिर्जनामा चेतनाको विकास हुन नसक्नु ।

३. बिद्यालयहरूमा लैङ्गिक र अपाङ्गमैत्री भौतिक तथा शैक्षिक वातावरण निर्माण हुन नसक्नु ।

४. समाजमा अझैपनि विभेद दुर्व्यवहार हेपाइ र बालमैत्री व्यवहार नहुनु ।

५. समाजमा पछि परेको वर्ग दलित गरिब अपाङ्गता भएको व्यक्ति समेतलाई प्रदान गरिने सहायता न्यून हुनु ।

४.३.३ उद्देश्यहरू

१. शिक्षामा समतामूलक पहुँच पुऱ्याउने ।
२. सिकाइमा सबैको अर्थपूर्ण सहभागिता वृद्धि गरी गुणस्तर सुनिश्चित गर्ने ।
३. शैक्षिक सुशासन कायम गर्न विद्यालय तथा विभिन्न संघसंस्था र कार्यालयहरूलाई जवाफदेही बनाउने ।
४. समुदाय तथा विद्यालयमा हुने सबैप्रकारका विभेद दुर्व्यवहार र हेपाइआदिलाई न्यूनीकरण गर्ने ।

४.३.४ रणनीतिहरू

१. घरधुरी सर्वेक्षण गरी बालबालिकाहरूको सबै प्रकारको विवरण सङ्कलन गरी अध्यावधि गरी राखिने छ ।
२. सबै तह र प्रकारका विद्यालयहरूमा लैङ्गिकमैत्री बालमैत्री तथा अपाङ्गमैत्री भौतिक संरचनाहरूको निर्माण गर्न सहयोग गरिनेछ ।
३. साधारण विद्यालयमा भर्ना भई अध्ययन गर्न नसक्ने विशेष प्रकृतिका बालबालिकाहरूको लागि स्रोतकक्षाको व्यवस्था गरिनेछ ।
४. विद्यालयमाहुने सबैप्रकारका विभेदहरूको अन्त्य गर्न सबै शिक्षक विद्यार्थी लगायतका सरोकारवालाहरूलाई अभिमुखीकरण गरिनेछ ।

५. समावेशी तथा समतामूलक पहुँचकोसुनिश्चितका लागि यथोचित छात्रवृत्तिको रकम उपलब्ध गराइनेछ।
६. विद्यार्थीहरूलाई खासगरी किशोरीहरूलाई हुने विभेद र हेपाइ आदिलाई न्यून गर्न सचेतनामूलक कार्यक्रमका साथै अनुगमन तथा निरीक्षण अनुसन्धान र विकास गरिनेछ।
७. विद्यालयमा हुने सबै गतिविधिहरूमा बालबालिकाहरूको समावेशी सहभागिताको सुनिश्चितता गरिने छ।
८. विद्यालयहरूमा बिशेषत छात्राहरूलाई हुने विभेद कम गर्न र गुनासो सुन्नका लागि गुनासो सुन्ने 'जेन्डर फोकल पर्सन' अधिकारीको व्यवस्था गरिने छ।
९. प्रत्येक बिद्यालयहरुमा गुनासो पेटिका बनाई राख्न लगाईने छ।

४.३.५ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा

क) उपलब्धि (Outcomes)

समाजमा पछाडि परेका र आर्थिक तथा सामाजिक रुपले कमजोर अपाङ्गता भएका र सहारा विहीन बालबालिकाहरूको विद्यालयमा समतामूलक पहुँच भएको हुने।

ख) नतिजा (Key results)

१. अपाङ्गता,गरिव, विपन्न,अभिभावक विहिन, सडकमा हिड्ने बेसहारा बालबालिकाहरूको आदिको अभिलेख गाउँपालिकामा हुने।
२. विद्यालय तहको शिक्षामा समतामूलक पहुँच र समाबेशी सहभागिता सहित सबैकालागि गुणस्तरीय शिक्षा सुनिश्चितहुने।
३. लक्षित समूहले तोकिए बमोजिम छात्रबृत्ति प्राप्त गरेको हुने।
४. विद्यालयहरूमा लैङ्गिक जातीय सामाजिक एवं सबै प्रकारका विभेदको अन्त भएको हुने।

४.३.६ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य

कार्यक्रम	एकाई	कार्यक्रम कार्यान्वयन वर्ष					भौतिक लक्ष्य १० बर्ष	कैफियत
		पहिलो	दोस्रो	तेस्रो	चौथो	पाँचौं		
शिक्षाको मूल प्रबाह बाहिर रहेका र नरहेका सबै बालबालिकाहरूको तथ्यांक संकलन र विश्लेषण	पटक	०	१	०	०	१	४	
लक्षित बर्गको लागि छात्रबृत्ति वितरण	जना	१२००	१२१२	१२२४	१२३६	१२४९	१२२४२	
सबै प्रकारका विभेदको अन्तका लागि सचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन	पटक	१	१	१	१	१	१०	
जेन्डर फोकल शिक्षक र गुनासो सुन्ने अधिकारीको ब्यबस्था	विद्यालय	०	३५	०	०	०	३५	
जटिल रोग लागेका विद्यार्थीलाइ छात्रवृत्ति	जना	५०	५०	५०	५०	५०	५००	
शैक्षिक सामग्री, पोशाक तथा न्यानो कपडा वितरण	जना	०	०	१००	१००	१००	६००	
अपांगता भएका बालबालिकालाइ	जना	०	५०	५०	५०	५०	४००	

शिक्षण सिकाइमा थप सहयोग सामग्री									

४.४ विद्यालय पोषण तथा स्वास्थ्य कार्यक्रम

४.४.१ परिचय र वर्तमान अवस्था

विद्यार्थीको स्वास्थ्य तथा पोषणको अवस्था उनीहरूको संज्ञानात्मक क्षमता शैक्षिक उपलब्धि गुणस्तरीय जीवन तथा समाजका लागि विभिन्न पक्षमा योगदान गर्ने क्षमतालाई प्रभाव पार्ने भएकोले उनीहरूको स्वास्थ्य तथा पोषणको अवस्था राम्रो बनाइनु पर्दछ । यसका लागि विद्यालयमा आधारित स्वास्थ्य तथा पोषणको कार्यक्रमका माध्यमबाट स्वास्थ्य तथा पोषण सेवा तथा शिक्षा प्रदान गर्नु एउटा मितव्ययी तथा प्रभावकारी तरिका देखिएको छ विद्यालयमा आधारित पोषण तथा स्वास्थ्य सेवाको न्यूनतम प्याकेज अन्तर्गत वार्षिक स्वास्थ्य परीक्षण अर्धवार्षिक रुपमा जुकाको औषधि वितरण तथा आवश्यकता अनुसार प्रतिस्थापन हुने व्यवस्थासहित सबै प्राथमिक विद्यालयका लागि प्राथमिक उपचार सामग्रीको बाकस कक्षा ६ देखि १२ का बालिकाहरुलाई आइरन चक्की छात्राहरूका लागि सेनिटरी प्याड छात्र र छात्राका लागि अलगअलग शौचालय व्यवस्थापन समितिको सक्षमतामा सुधार तथा पाेषण र स्वास्थ्यका सवालमा बाल क्लबहरूको परिचालन गर्नुपर्ने रहेको छ । विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजनाले बालबालिकाको स्वास्थ्य पोषण सरसफाई तथा स्वच्छता र खाद्य सम्प्रभुता सम्बन्धमा प्राथमिकता दिए पनि यिनलाई विद्यालयसँग कसरी जोड्ने भन्ने रणनीति स्पष्ट गरेको देखिँदैन। विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना र १६ औँ आवधिक योजनामा बालबालिकाको स्वास्थ्य तथा पोषणमा सुधार गरी सिकाई सुधार गर्नका लागि जुका नियन्त्रण सूक्ष्मपोषक तत्त्व पुराण तथा दृष्टि एवं श्रावणको जाँच र स्वास्थ्य तथा पोषण शिक्षा प्रदान गरी विद्यालयका सबै विद्यार्थीहरूको स्वास्थ्य तथा पोषणको अवस्थामा सुधार गर्ने रणनीतिहरू प्रस्ताव गरिएका छन्। यी उद्देश्य प्राप्तिका लागि सञ्चालन गरिने प्रायजसो कार्यक्रमहरूबाट स्वास्थ्य क्षेत्रबाट वा स्वास्थ्य क्षेत्रसँग समन्वय गरी कार्यान्वयन गर्नुपर्ने हुँदा कार्यक्रमको नतिजामा एकरुपता नदेखिने सम्भावना पनि रहेको छ। विशेषत विद्यालय र स्थानीय स्वास्थ्य संस्थाको सक्रियता र स्वेच्छिक सहकार्यमा यी कार्यक्रमहरूको प्रभावकारिता निर्भर भएको देखिन्छ।

विद्यालयहरूमा खानेपानी सरसफाई तथा स्वच्छता सम्बन्धी कार्यविधि २०७४ ले उल्लेख गरे अनुसार सबै विद्यालयहरूमा हुनुपर्ने खानेपानी सरसफाई तथा स्वच्छता सुविधाहरुमा स्वच्छ पिउने पानी सहित पर्याप्त पानी विद्यार्थी संख्या अनुसार अलग अलग सफा र सुरक्षित स्थानमा बाल, लैङ्गिक, अपाङ्गता र वातावरण मैत्री शौचालय, वातावरणीय सरसफाई, हरियाली वातावरण र स्वच्छता सुविधा, विद्यालयमा महिनावारी स्वच्छता सन्दर्भमा प्याड व्यवस्थापन व्यवस्थापन, सफा र स्वच्छ खाद्य पदार्थसहितको भान्छा घर सरसफाई तथा स्वच्छता प्रवर्धन र दिगोपनका लागि संस्थागत व्यवस्था रहेका छन्। उल्लेखित सुविधा तथा सेवा बाहेक बालबालिकाका लागि सरसफाई तथा स्वच्छता सम्बन्धी शिक्षाको प्रबन्ध पनि विद्यालयमा हुन आवश्यक छ। स्वच्छता प्रवर्धन र दिगोपनका लागि विद्यालयहरूमा खानेपानी सरसफाई तथा स्वच्छता सम्बन्धी कार्यविधि २०७४ को पुनरावलोकन गरी तदनुकुलको संस्थागत व्यवस्था गर्न आवश्यक छ।

शिक्षा विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयद्वारा वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि तयार गरिएको कार्यक्रम कार्यान्वयनको स्थितिका आधारमा दिवा खाजा कार्यक्रम सञ्चालन हुने गरेको छ भने शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्रले तयार गरेको सामुदायिक विद्यालयमा दिवा खाजा मापदण्ड तथा शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्रले तयार गरेको सामुदायिक विद्यालयमा दिवा खाजा मापदण्ड तथा कार्यक्रम सहजीकरण पुस्तिका २०७६ ले कार्यक्रम सञ्चालनका केही मापदण्ड र प्रक्रिया निर्धारण गरेको छ। तर कानुनी आधारसहित नीतिगत मार्गदर्शक दस्तावेजको आवश्यकता देखिएको छ । वित्तीय अवस्थाको कुरा गर्दा धेरैजसो विद्यालयमा आवश्यक

भौतिक पूर्वाधार सामग्री तथा खाजा बनाउने व्यक्ति लगायत व्यवस्थापकीय कार्य तथा क्षमता विकासका लागि बजेटको प्रबन्ध गरिएको छैन भने आवश्यक पौष्टिक खानाका लागि मूल्य वृद्धिको अनुपातमा प्रति एकाइ हालको बजेट रु १५ पर्याप्त देखिँदैन ।

गैडहवा गाउँपालिकामा वार्षिक स्वास्थ्य परीक्षण अर्धवार्षिक रूपमा जुकाको औषधि वितरण आइरनचकी र फोलिक एसिड वितरण प्राथमिक उपचार सामग्री बाकसको उपलब्धता पक्षहरुमा गाउँपालिकाको स्वास्थ्य शाखा र शिक्षा शाखाको समन्वय समन्वयमा विद्यालयमा कार्यान्वियन गरिएको छ । प्राथमिक उपचार सामग्रीको बाकस र आवश्यक औषधिहरु एकपटक प्रदान गरिए पनि सबै विद्यालयलाई उपलब्ध गराउन सकिएको छैन । उपलब्ध गराइएका प्राथमिक उपचार बाकसमा उपचारका सामग्री औषधि तथा अत्यावश्यक उपकरणहरू समावेश गर्न सकिएको छैन । विद्यालयमा महिनावारी स्वच्छता सम्बन्धमा छात्राहरूका लागि उपलब्ध गराइएको सेनिटरी प्याडको व्यवस्थापन गर्नु मुख्य चुनौतीका रुपमा रहेको छ। सरसफाई तथा स्वच्छताको मापदण्ड तयार गर्न सकिएको छैन । दिवा खाजालाई स्थानीय उत्पादनसँग जोड्न आवश्यक वृहत तथा सूक्ष्म पौष्टिक तत्व समावेश भएका बहुमेनुहरू स्थानीय स्तरमै तयार गर्ने कार्यलाई प्राथमिकता दिन सकिएको छैन। यद्यपि दिवा खाजा व्यवस्थापनका लागि जनशक्तिको अभाव विद्यालयहरूले झेल्दै आएका छन् । दिवा खाजाका सन्दर्भमा जङ्कफुडको प्रयोगलाई प्रतिबन्ध लगाइए पनि यसको कार्यान्वयनको अवस्थाका बारेमा अनुगमन कम हुने गरेको छ। प्लास्टिक मुक्त विद्यालय क्षेत्र बनाउनका लागि अभियान सञ्चालन गर्न सकिएको छैन। यद्यपि विद्यालयमा रहेका बाल क्लबले सरसफाई प्रवर्धनका क्रियाकलापहरु सञ्चालन गर्दै आइरहेका छन्। विद्यालयका भौतिक संरचनामा पर्याप्त शौचालय र खानेपानी तथा वा सुविधा रहेपनि विद्यार्थीले प्रयोग गर्ने अधिकांश शौचालयहरू दुर्गन्धित छन् । गैडहवा गाउँपालिकाको सवालमा बालबालिकाका लागि सरसफाई तथा स्वच्छता सम्बन्धी शिक्षाको प्रबन्धका लागि स्वास्थ्य पोषण र सरसफाई तथा स्वच्छताको शिक्षाको पद्धति तथा संरचना विद्यालयमा आवश्यक रहेको छ ।

४.४.२ समस्या तथा चुनौतीहरू

१. दिवा खाजा स्वास्थ्य तथा पोषण र सरसफाई तथा स्वच्छताका लागि मितब्ययी, प्रभावकारी, दिगो र पर्याप्त व्यवस्थापन नहुनु
२. स्थानीय क्षमता सुदृढीकरण तथा सबै विद्यालयमा स्वास्थ्यकर्मीको व्यवस्था गर्न नसकिनु ।
३. दिवा खाजाका लागि अत्यन्त न्यून रकमको उपलब्धता, स्वास्थ्य तथा पोषण र सरसफाई तथा स्वच्छताका कार्यक्रमका लागि पर्याप्त तथा दिगो वित्तीय प्रबन्ध नहुनु ।
४. विद्यालय खाजाका लागि उपयुक्त स्वरूप निर्धारण गरी पौष्टिक तथा स्वस्थकर विद्यालय खाजा सुनिश्चित गर्न नसकिनु ।
५. विद्यालय खाजा व्यवस्थापनका लागि मानव स्रोतको व्यवस्था गर्न नसकिनु ।
६. विद्यालय खाजा कार्यक्रमलाई स्थानीय कृषि तथा व्यापारसँग जोड्न नसक्नु ।
७. विद्यालय स्वास्थ्य र पोषणका कार्यक्रमलाई प्रभावकारी रुपमा अनुगमन गर्ने र समयबद्ध मूल्याङ्कन पद्धतिको विकास गर्न नसक्नु ।
८. विद्यालय खाजा विद्यालय स्वास्थ्य पोषण तथा सफाई तथा स्वच्छता सम्बन्धी नीतिगत तथा कार्यक्रमगत बहुक्षेत्रीय समन्वयलाई प्रभावकारी बनाउन नसकिनु ।
९. विद्यालय पोषण स्वास्थ्य तथा सरसफाईलाई कार्यान्वयनका लागि गाउँपालिकाको स्वास्थ्य शाखा र शिक्षा शाखाको समन्वय प्रभावकारी नहुनु ।
१०. खोप, अइरन चक्की फोलिक एसिडको प्रयोगमा मुस्लिम समुदायका सबै छात्राहरूलाइ समावेश गर्न नसकिनु ।

४.४.३ उद्देश्यहरू :
गैडहवा गाउँपालिकाको विद्यालय पोषण तथा स्वास्थ्य कार्यक्रमसँग सम्बन्धि उद्देश्यहरू यसप्रकार रहेका छन ।

१. बालबालिकालाई स्वस्थ्य एवम् पोषणयुक्त तथा रैथाने पौष्टिक खाना प्राप्तिको सुनिश्चितता गर्नु
२. स्वास्थ्य, पोषण र सरसफाइ तथा स्वच्छतासम्बन्धी सेवाको गुणस्तर वृद्धि गरी बालबालिकाको पोषण, स्वास्थ्य र सिकाइ उपलब्धिमा सुधार गर्नु

४.४.४ रणनीति :

१. दिवा खाजा कार्यक्रमलाई क्रमशः विस्तार गर्दै आधारभूत तहसम्मका सम्पूर्ण बालाबालिकालाई विद्यालयमा खाजा उपलब्ध गराउने र अभिभावकको संलग्नतामा माध्यमिक तहसम्मका विद्यार्थीका लागि खाजाको प्रबन्ध गर्ने ।
२. दिवा खाजाका लागि विद्यालयमा आवश्यक पर्ने विभिन्न सुविधा विस्तार गर्ने ।
३. विद्यालयमा विद्यार्थी सङ्ख्याको अनुपातमा पर्याप्त पानी, साबुन तथा सफाइ सामग्रीसहित आवश्यक सङ्ख्यामा छात्र र छात्राका लागि अलगअलग शौचालय तथा युरिनल, किशोरीका लागि चेन्ज रुम, प्रयोग भइसकेका सामग्री व्यवस्थापन, हात धुने ठाउँ, स्वच्छ खानेपानी, कक्षाकोठा तथा विद्यालय परिसर सरसफाइको प्रबन्ध र घेराबारको व्यवस्था गर्ने ।
४. विद्यालयमा प्राथमिक उपचार किट, बालबालिकाको आवधिक स्वास्थ्य जाँच, जुकाको औषधी तथा शुक्ष्मपोषक तत्त्व प्रदायक भिटामिन ए तथा आइरन फोलिक एसिड आदिको वितरण र छात्राहरूका लागि महिनावारी स्वच्छताका लागि स्यानेटरी प्याड वितरणलाई स्वास्थ्य क्षेत्रको सहकार्यमा नियमित र प्रभावकारी बनाउने ।
५. दिवा खाजाका लागि स्थानीय उत्पादनमा आधारित वस्तुलाई प्राथमिकता दिने ।
६. दिवा खाजा सहितको स्वास्थ्य तथा पोषण कार्यक्रमको स्थायित्व र दिगोपनका लागि तीनै तहका सरकारहरूसँग साझेदारी विकास, निजी सार्वजनिक साझेदारी, अभिभावकहरूको सहभागिता, विकास साझेदारको सहयोगका लागि आवश्यक सहयोगी वातावरण तथा संयन्त्रको विकास गर्ने ।
७. दिवा खाजालगायत स्वास्थ्य, पोषण तथा सरसफाइ र स्वच्छतासम्बन्धी कार्यक्रमको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन साधन, संयन्त्र र प्रक्रियामा पुनरवलोकन गरी थप प्रभावकारी बनाउने ।

४.४.५ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा

उपलब्धि :
विद्यालयमा अध्ययन गर्ने सबै बालबालिकाको स्वास्थ्य तथा पोषणको अवस्थामा सुधार, मनोसामाजिक कुशलता (well-being) मा अभिवृद्धि तथा सिकाइमा सुधारसहित सुरक्षित तथा रमाइलो (joyful) सिकाइ वातावरणमा पूर्ण पहुँच तथा सहभागिता हुने छ ।

नतिजा

१. प्रारम्भिक बालविकास र कक्षा १ मा भर्ना भएका बालबालिकामध्ये सबैले आवश्यक खोप प्राप्त गरेका हुनेछन ।
२. सबै विद्यालयले गुणस्तरिय तथा स्थानिय उत्पादनलाइ प्रोत्साहन गर्ने दिवा खाजा कार्यक्रमलाइ प्रभावकारी कार्यान्वयन गरेका हुनेछन ।
३. सबै विद्यालयमा वार्षिक रूपमा विद्यार्थीको नियमित स्वास्थ्य परीक्षण गर्ने ब्यवस्था भएको हुनेछ ।
४. सबै विद्यालयमा खानेपानी, शौचालय र प्राथमिक स्वास्थ्य सेवाको पहुँच पुगेको हुनेछ ।
५. माध्यमिक तहका विद्यालयमा नर्सिङ् सेवा तथा सुविधा पुगेको हुनेछ ।
६. हरित विद्यालय कार्यढाँचा योजनालाइ प्रभावकारी कार्यान्वयन गरिएको हुनेछ ।
७. विद्यालयमा प्राथमिक उपचार किट, बालबालिकाको आवधिक स्वास्थ्य जाँच, जुकाको औषधी तथा शुक्ष्मपोषक तत्त्व प्रदायक भिटामिन ए तथा आइरन फोलिक एसिड आदिको वितरण र छात्राहरूका लागि महिनावारी स्वच्छताका लागि स्यानेटरी प्याड वितरणलाई स्वास्थ्य क्षेत्रको सहकार्यमा नियमित भएको हुनेछ ।

८. विद्यार्थी सङ्ख्याको अनुपातमा पर्याप्त पानी, साबुन तथा सफाइ सामग्रीसहित आवश्यक सङ्ख्यामा छात्र र छात्राका लागि अलगअलग शौचालय तथा युरिनल, किशोरीका लागि चेन्ज रुम, प्रयोग भइसकेका सामग्री व्यवस्थापन, हात धुने ठाउँ, स्वच्छ खानेपानी, कक्षाकोठा तथा विद्यालय परिसर सरसफाइको प्रबन्ध र घेराबारको व्यवस्था भएको हुनेछ ।

४.४.६ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य

तलको तालिकामा गैडहवा गाउँपालिकाले विद्यालय पोषण र स्वास्थ्यका सन्दर्भमा प्रमुख क्रियाकलाप र वार्षिक लक्ष्य निम्नअनुसार राखिएको छ ।

कार्यक्रम	एकाई	कार्यक्रम कार्यान्वियन वर्ष					भौतिक लक्ष्य १० बर्ष	कैफियत
		पहिलो	दोस्रो	तेस्रो	चौथो	पाँचौ		
दिवा खानाका लागि भान्सा तथा भण्डार, भाँडावर्तन तथा आवश्यक सामग्रीको प्रबन्ध	विद्यालय	०	४	४	४	५	३५	
स्वस्थकर तथा पौष्टिक दिवा खाजाको प्रबन्ध	जना	७४६८	७५४३	७६१८	७६९४	७७७१	७६१८९	
विद्यालयमा विद्यार्थी सङ्ख्याको अनुपातमा पर्याप्त पानी, साबुन तथा सफाइ सामग्रीसहित आवश्यक सङ्ख्यामा छात्र र छात्राका लागि अलग अलग शौचालय	विद्यालय	०	५	५	५	५	३५	
कक्षा ६ देखि १२ सम्मका छात्राहरूलाई महिनावारी स्वच्छताका लागि स्यानिटरी प्याडको व्यवस्था	जना	१२०१	१२२५	१२५०	१२७५	१३००	१२५००	
आवधिक स्वास्थ्य जाँच, जुकाको औषधि र सूक्ष्मपोषक तत्त्व प्रदायक ट्याबलेटहरू (भिटामिन ए र आइरन, फोलिक एसिड, एच.पी.भी खोप आदि प्रदान)	पटक	१	१	१	१	१	१०	
विद्यालयलाई प्राथमिक उपचारको किट प्रदान तथा प्रतिस्थापन	विद्यालय	०	०	३५	०	३५	३५	
विद्यालयगत रूपमा हरित विद्यालय कार्यढाँचा योजना निर्माण र कार्यान्वियन	विद्यालय	०	३५	०	०	०	३५	

४.५ विद्यालय सुरक्षा, विपत् न्यूनीकरण तथा उत्थानशीलता

४.५.१ परिचय र वर्तमान अवस्था

नेपालमा विद्यालय सुरक्षा एक महत्वपूर्ण मुद्दा हो, जसको प्रमुख उद्देश्य विद्यार्थीहरूलाई सुरक्षित वातावरणमा शिक्षित गर्नु हो । विद्यालय सुरक्षाका लागि सरकार, शैक्षिक संस्थाहरू, र स्थानीय समुदायले मिलेर काम गर्न अति आवश्यक छ । यसमा भवनको सुरक्षा, आपतकालीन योजनाहरू, र विद्यार्थीहरूको भौतिक र मानसिक सुरक्षाहरू पर्दछन । नेपालमा प्रका ेप व्यवस्थापन तथा संकटकालीन अवस्थामा शिक्षा प्राप्त गर्ने बालबालिकाको अवस्थालाई कुण्ठित हुन नदिने गरी नीतिगत तथा कानुनी व्यवस्थाका

अतिरिक्त आवधिक राष्ट्रिय योजना शिक्षा क्षेत्रको दीर्घकालीन योजना र वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम समावेश हुँदै आए पनि प्रभावकारी देखिएको छैन विशेषत लामो द्वन्द्वको परिवेशमा शिक्षा क्षेत्रमा परेको प्रभाव, २०७२ को विनाशकारी भूकम्प तथा विभिन्न समय र स्थानमा घटेको प्राकृतिक प्रकोपका घटनाहरूका साथै कोभिड १९ लगायतका महामारीहरूका कारणले बालबालिकाको शिक्षा प्राप्त गर्ने अधिकारमा पुगेको अवरोधबाट पाठ सिकी विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना २०७९ देखि २०८८ सम्म ले आगामी १० वर्षका लागि नीति तथा कार्यक्रम प्राथमिकता र कार्यान्वयन ढाँचा समेत समावेश गरेको छ।
राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६ ले सुरक्षित सिकाई वातावरणका लागि भौतिक तथा मानवीय व्यवस्थापन एवं कार्यान्वयनका मापदण्ड तयार गर्ने, सरोकारवालाहरूलाई विपत् व्यवस्थापन सम्बन्धी सैद्धान्तिक एवं व्यवहारिक ज्ञान दिइ विपदको पूर्व तयारी, प्रतिकार्य, न्यूनीकरण र पुनर्लाभ सम्बन्धी कार्यक्रमलाई विद्यालय तथा शिक्षालयको वार्षिक कार्यतालिकामा राखी विद्यालयमा हुन सक्ने हिंसा असुरक्षा भय त्रास गाली बेइज्जती विभेद लगायतका गैर संरचनात्मक विपद तथा जोखिमहरूको न्यूनीकरणका लागि विद्यार्थी, शिक्षक र समुदायका सदस्यहरूको सहकार्यमा कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्दै विद्यालयहरूलाई बालमैत्री छात्रामैत्री अपाङ्गता मैत्री तथा सुरक्षित हिंसारहित र भयरहित सिकाई केन्द्रको रुपमा विकास गर्ने उल्लेख छ।

विद्यालय सुरक्षा, विपत न्यूनीकरण र उत्थानशीलता अन्तर्गत मूलत तीन प्रकारका आपत्कालीन अवस्थाहरू समावेश गरिएको छ। जसमा प्राकृतिक प्रकोप जोखिम न्यूनीकरण, महामारी युद्ध द्वन्द विस्थापन र बसाईसराई का कारणले बालबालिकाको शिक्षा क्षेत्रमा पर्ने प्रभावलाई कम गर्न विद्यालय सुरक्षा विपत न्यूनीकरण उत्थानशील योजनाहरु कार्यान्वयन गर्नुपर्ने अवस्था छ । यसका साथै अपतकालिन अवस्थामा समेत सिकाइ वातावरण तयार तथा सिकाइ क्षती न्यूनिकरणका लागि शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयले सिकाइ अपूरण तथा द्रुत सिकाइ योजना (ReAL Plan) कार्यान्वयनमा ल्याएको छ । जसले जोखिमको अवस्थामा पनि अधिकार समावेशीकरण समता र न्याय र पहुँचलाई अभिवृद्धि गर्न सहयोग पुऱ्याउँदछ।

गैडहवा गाउँपालिकामा विद्यालय भौतिक निर्माणमा मानकहरूको पालना गर्ने प्रयास गरिएको छ यद्यपी विद्यालय भौतिक संरचनाहरू पुराना पनि रहेका छन । भूकम्प प्रतिरोधक संरचना निर्माण भएपनि अन्य सेफ्टी उपकरणहरूको उपलब्धता, र अन्य आपतकालीन सुरक्षा उपायहरूको व्यवस्था गर्न सकिएको छैन । विद्यालयमा विपद सुरक्षाका सम्बन्धमा प्रशिक्षित शिक्षकहरूको उपस्थिति, र विद्यार्थीहरूको लागि नियमित सुरक्षा तालिमहरू सञ्चालन गर्न सकिएको छैन । गैडहवा गाउँपालिकामा धेरै विद्यालयहरू बाढी आगलागी चट्याङ जस्ता प्रकोपको जोखिममा छन् । र विगतमा पनि प्रभावित हुँदै आइरहेका छन् । २०७२ सालको भूकम्पबाट पनि थुप्रै विद्यालयहरूमा क्षति पुग्यो । कोभिड १९ का कारण लामो समयसम्म विद्यालयहरू बन्द भए । गैडहवा गाउँपालिकाको उत्थानशील योजनामा संरक्षण तथा शिक्षा विषयगत क्षेत्रले विपदको समयमा किशोरी गर्भवती महिला सुत्केरी अपाङ्गता भएका व्यक्ति शिशु बालबालिका वृद्धवृद्धाहरुलाई संरक्षण गर्ने, विद्यालयहरू क्षति भएमा वा भौतिक उपस्थितिमा विद्यालय सञ्चालन गर्ने अवस्था नभएमा तत्काल शैक्षिक निरन्तरताको लागि वैकल्पिक व्यवस्था गर्ने र सामान्य अवस्थामा यसको लागि पूर्व तयारी तथा सुरक्षित विद्यालय कार्यढाँचालाई कार्यान्वयन गर्न सहयोग गर्ने, वैकल्पिक सिकाइको निरन्तरताका लागि उपयुक्त ठाउँको पहिचान गरी आवश्यक सामग्रीहरूको तयारी गर्ने, सुरक्षित सिकाइको वातावरण तयार गरी शैक्षिक गतिविधिहरुलाई निरन्तरता दिने, संरक्षण तथा शिक्षा क्षेत्रको क्षति र आवश्यकताको लेखाजोखा गरी पुनस्थापन र पुनर्निर्माणमा सहयोग गर्ने र विद्यालय मार्फत स्वास्थ्य संकट एवं विपद सुरक्षा सम्बन्धी चेतना समुदायमा विस्तार गर्न सहयोग गर्ने उद्देश्य राखेको छ। विद्यालयहरूको आपतकालीन योजनाहरू तयार निर्माण भएका छैनन जसले गर्दा विपद् व्यवस्थापन, तत्काल उद्धार योजना, र विद्यार्थी र कर्मचारीहरूको सुरक्षा सुनिश्चित गर्ने उपायहरू अवलम्बन हुन सकेका छैनन । विपद् व्यवस्थापनको लागि विद्यालयका शिक्षक र कर्मचारीहरूलाई नियमित तालिम दिनु, र विद्यार्थीहरूलाई विपद् प्रतिरोधक उपायहरूको बारेमा जनचेतना जगाउनु आवश्यक छ। विद्यालयको उत्थानशीलता भनेको

विद्यालयको क्षमता, resilience, र दीर्घकालीन विकास सुनिश्चित गर्नका लागि अपनाइने उपायहरू भएपनि यसमा शैक्षिक सुधार, समुदायको संलग्नता, र संरचनात्मक सुधारहरूको प्रयास भएको छैन ।

गैडहवा गाउँपालिकामा कोभिड-१९ जस्तो विपदको समयमा शिक्षाका लागि विभिन्न बैकल्पिक प्रयासहरू गरिएका छन्। यीमध्ये केहि प्रमुख प्रयासहरू निम्नलिखित छन्:

१. अनलाइन कक्षाहरू: विद्यालयहरूले अनलाइन प्लेटफर्ममार्फत कक्षाहरू सञ्चालन गरेका छन्। यसमा भिडियो कन्फरेन्सिंग एप्स, जस्तै जूम र गुगल मिटको प्रयोग गरिएको छ।
२. टेलिभिजन र रेडियो कार्यक्रम: शिक्षण सामग्रीको पहुँच सुनिश्चित गर्न टेलिभिजन र रेडियोबाट प्रशारण हुने शैक्षिक विशेष कार्यक्रमहरूमा विद्यार्थी सहभागी भएका छन ।
३. सामग्री वितरण: विद्यार्थीहरूलाई आवश्यक अध्ययन सामग्रीको वितरण गरिएको छ, जसमा किताब, कार्यपत्र, र अन्य शैक्षिक सामग्री समावेश छन्।
४. सामुदायिक शिक्षण केन्द्र: स्थानीय समुदायमा शिक्षण केन्द्रहरूको स्थापना गरिएको छ, जहाँ शिक्षकहरूले विद्यार्थीहरूलाई व्यक्तिगत रुपमा सहयोग गर्ने प्रयास गरेका छन्।
५. मास्क र स्वास्थ्य शिक्षा: विद्यार्थीहरूको स्वास्थ्य र सुरक्षाको लागि मास्क वितरण गरिएको र स्वास्थ्य सम्बन्धी सचेतना कार्यक्रमको आयोजना गरिएको छ।
६. अभिभावकको संलग्नता: अभिभावकलाई पनि शिक्षामा संलग्न गराउने विभिन्न कार्यक्रमहरूको आयोजना गरिएको छ, जसले उनीहरूलाई घरमै विद्यार्थीहरूको अध्ययनमा सहयोग पुऱ्याउन मद्दत पुर्याएको छ।

यी प्रयासहरूले शिक्षा प्रणालीलाई निरन्तरता दिन र विद्यार्थीहरूको शिक्षा सुनिश्चित गर्न महत्त्वपूर्ण भूमिका खेलेका छन्।

४.५.२ विद्यालय सुरक्षा, विपद् न्यूनीकरण, तथा उत्थानशीलतामा समस्या तथा चुनौतीहरू

१. समुदायस्तरमा विपत् र यसको व्यवस्थापन सम्बन्धी ज्ञान तथा सिपको कमी हुनु,
२. विद्यालय तथा समुदायमा विपत् व्यवस्थापनसम्बन्धी तालिम प्राप्त जनशक्तिको अभाव हुनु,
३. विपद् पूर्वतयारीको क्षेत्रमा अपेक्षित कार्य नहुनु,
४. विपत् व्यवस्थापनसम्बन्धी प्रतिकार्य योजना तयार नहुनु ,
५. विपत् जोखिम व्यवस्थापन उत्थानशील क्षमता विकास हुन नसक्नु,
६. विद्यालय भवन निर्माणमा विपत् जोखिम व्यवस्थापन मापदण्ड अनुसरण नहुनु,
७. जोखिमपूर्ण अवस्थामा रहेका विद्यालय भवनको पूनरनिर्माण नहुनु
८. विपत् व्यवस्थापन सम्बन्धी सक्षमता विकास गरी परिचालन नहुनु

४.५.३ उद्देश्यहरू

१. विपत् व्यवस्थापन प्रतिकार्यको संयन्त्र र कार्यढाँचा विकास गर्नु
२. सम्भावित विपत्को व्यवस्थापन तथा उत्थानशीलता प्रणाली विकासका लागि भौतिक, मानवीय तथा आर्थिक स्रोतको व्यवस्थापन गर्नु ।
३. आपतकालीन अवस्थामा वैकल्पिक सिकाइका विधि प्रयोग गरी बालबालिकाको सिक्न पाउने अधिकारको सुनिश्चित गर्नु

४.५.४ रणनीतिहरू

१. विपद्को समयमा शिक्षा निरन्तरता गर्न पूर्वतयारी, व्यवस्थापन, प्रतिकार्य र पुनर्स्थापनासम्बन्धी आवश्यक नीति, मार्गदर्शन तथा कार्यविधि तयार गर्ने

२. सम्भावित प्रकोप तथा विपत्सम्बन्धी पूर्वसावधानी, प्रकोपबाट बच्ने उपायहरूको बारेमा जानकारी गराउने
३. कोभिड- १९ लगायतका महामारीबाट बच्न पूर्वसावधानी, रोकथाम तथा उपचारको आवश्यक तयारी गर्ने।
४. महामारीका समयमा शिक्षण सिकाइलाई निरन्तरता दिने वैकल्पिक उपायहरूको तयारी गर्ने
५. शिक्षा क्षेत्रमा प्रभाव पार्न सक्ने विपत् वा सङ्कटहरूको पूर्वानुमान तथा त्यसको प्रभावको मूल्याङ्कन तथा विश्लेषण गर्ने
६. विद्यालयस्तरीय प्रतिकार्य योजना तयार गर्ने
७. स्थानीय स्तरमा शिक्षा समूह (Education Cluster) निर्माण तथा परिचालन गर्ने
८. शैक्षिक सेवा निरन्तरताका लागि आवश्यक हुने यन्त्र उपकरण, खाद्यान्न, पोसाक तथा अन्य राहत सामग्रीको प्रबन्ध गर्ने
९. विपत् व्यवस्थापनका लागि स्थानीय तह र विद्यालयको क्षमता विकास गर्ने
१०. विद्यालय भौतिक पूर्वाधार निर्माणसम्बन्धी मापदण्ड, २०८०अनुसार केन्द्रमा सहजिकरण समिति र स्थानीय तहमा स्थानीय तह स्तरीय विद्यालय पूर्वाधार विकास समिति जसले विद्यालय निर्माण, लैङ्गिक समता एवम् समावेशीकरण, विद्यालय विपत् व्यवस्थापन तथा विपत् जोखिम न्यूनीकरण र उत्थानशील शिक्षा तथा सेफगार्ड पक्षसम्बन्धी काम, अनुगमान तथा निरिक्षण गर्ने
११. विपत् तथा प्रकोप र शान्ति सुरक्षा र अधिकारको क्षेत्रमा काम गर्ने सरकारी तथा अर्धसरकारी निकायबिच वडा तहसम्म समन्वय र जिम्मेवारीको संयन्त्र बनाउने
१२. हरित विद्यालय अभियान, जलवायु परिवर्तन, शिक्षा तथा दिगो विकास निम्ति शिक्षा जस्ता कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्ने

४.५.५ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा

उपलब्धि

१. विपत् व्यवस्थापन प्रतिकार्यको संयन्त्र र कार्यढाँचा विकास भएको हुने छ।
२. सम्भावित विपत्को व्यवस्थापन तथा उत्थानशीलता प्रणाली विकासका लागि भौतिक, मानवीय तथा आर्थिक स्रोतको व्यवस्थापन भएको हुने छ।
३. आपतकालिन अवस्थामा वैकल्पिक सिकाइका विधि प्रयोग गरी बालबालिकाको सिक्न पाउने अधिकारको सुनिश्चित भएको हुने छ।

नतिजा

१. बालबालिकालाई आधारभूत जीवन-सिपसहित कोभिड जस्ता महामारी तथा विपत् जोखिम न्यूनीकरणसम्बन्धी अभिमुखीकरण कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने माध्यमिक विद्यालय सङ्ख्या
२. हरित विद्यालय सङ्ख्या
३. जलवायु परिवर्तन तथा दिगो विकास निम्ति शिक्षा जस्ता कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्ने विद्यालय सङ्ख्या

४.५.६ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य

कार्यक्रम		कार्यक्रम कार्यान्वयन वर्ष					भौतिक लक्ष्य १० बर्ष	कैफियत
	एकाई	पहिलो	दोस्रो	तेस्रो	चौथो	पाँचौ		
विपद् तथा प्रकोप व्यवस्थापन नीति तथा मापदण्ड पुनरावलोकन तथा निर्माण	पटक		१				२	
स्थानीय तह र विद्यालयको क्षमता विकास	पटक		१		१		४	
विपद् पूर्वतयारी, प्रतिकार्य, पुनर्स्थापना तथा उत्थानशीलताका लागि सचेतना कार्यक्रम	पटक		१			१	४	
शिक्षक तथा वि.व्य.स र शि.अ.सं लाइ विपद्	पटक		१		१		४	

ब्यवस्थापन तालिम								
विपद् प्रतिरोधी विद्यालय सङ्ख्या	सङ्ख्या	७	६	५	५	७	६०	
सिकाइ क्षति आपूरण तथा द्रुत सिकाइ योजना कार्यान्वयन	विद्यालय	३५	३५	३५	३५	३५	३५	
विद्यालय विपद उत्थानशील योजना	विद्यालय	०	४८	४८	४८	४८	४८	
सबै विद्यालयहरूमा हरित विद्यालय कार्यढाँचा योजना निर्माण गर्ने	विद्यालय	०	४८	४८	४८	४८	४८	
विद्यालयमा आधारित विपद् पूर्वतयारी अवस्थाको अभ्यास गर्ने	विद्यालय	०	०	३	३	२	१६	

४.६ विद्यालय भौतिक पूर्वाधार विकास

४.६.१ परिचय र वर्तमान अवस्था

बालबालिकालाई शिक्षा दिने र नैतिकता सिकाउने थलो हो- विद्यालय । तर, तिनै विद्यालयहरूको भौतिक संरचना कमजोर हुँदा पठनपाठन मात्र प्रभावित हुने गरेको छैन, शिक्षक र विद्यार्थीमा त्राससमेत हुने गरेको छ । कमजोर भौतिक संरचनाकै कारण भूकम्पलगायतका विपत्ति आउँदा क्षतिसमेत धेरै हुने गरेको छ । सरकारले देशभरका करिब १५ हजार विद्यालयका भवन कमजोर रहेको तथ्यांक नै सङ्कलन गरेको छ । शिक्षा मन्त्रालयले सामुदायिक विद्यालयका पूर्वाधारमा एकरूपता कायम गर्न र शिक्षण सिकाई मैत्री बनाउन पहिलो पटक विद्यालय भौतिक पूर्वाधार निर्माणसम्बन्धी मापदण्ड जारी गरेको छ । विज्ञहरूले भने भूकम्प प्रतिरोधी विद्यालय भवन बनाउन जोड दिएका छन् । शिक्षा मन्त्रालयका अनुसार देशभर २८ हजार सामुदायिक विद्यालयको कक्षा १ देखि १० सम्म करिब ५५ लाख विद्यार्थी पढ्छन् । तर यी सबै विद्यालयका भवन सुविधा सम्पन्न र भूकम्प प्रतिरोधी छैनन् । कतिपय विद्यालय त जीर्ण भवन र टहरामा सञ्चालित छन् । यस्तो अवस्था अन्त्य गरी विद्यालय भवनका संरचनामा एकरूपता कायम गर्न शिक्षा मन्त्रालयले विद्यालय भौतिक पूर्वाधार निर्माणसम्बन्धी मापदण्ड नै जारी गरेको छ । मापदण्डमा विद्यालयको कक्षाकोठाको आकार प्रतिविद्यार्थी न्यूनतम १ वर्ग मिटरको हुनुपर्ने र कक्षाकोठाको साइज ६० वर्ग मिटरभन्दा ठूलो बनाउन नपाइने उल्लेख छ । भौतिक संरचनालाई शिक्षण सिकाई मैत्री बनाउन राष्ट्रिय मापदण्ड बनाइएको हो ।

देशभरका २८ हजार सामुदायिक विद्यालयमध्ये करिब १० हजार पुरानो र कमजोर अवस्थामा छन् । विद्यालयको भौतिक पूर्वाधार निर्माणसम्बन्धी मापदण्ड नहुँदा स्थानीय तहले आफूखुशी निर्माण, पुनर्निर्माण र मर्मत सम्भार गर्नै आएका छन् । शिक्षा मन्त्रालयले नै मापदण्ड बनाइसकेपछि अब कक्षा १ देखि ५ सम्म अध्ययन गर्ने विद्यालय भवन निर्माणका लागि १५ सय ३० वर्ग मिटर, कक्षा १ देखि ८ सम्मका लागि २५ सय ४५ र माध्यमिक तह १ देखि १० कक्षासम्मका लागि ३३ सय १० वर्गमिटर जग्गा हुनुपर्ने छ । त्यसैगरी कक्षा १ देखि १२ सम्म अध्ययन गराउन विद्यालयका लागि ४ हजार ७२ वर्गमिटर जग्गा अनिवार्य हुनुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ । त्यसैगरी विद्यालय भवन बनाउँदा ६० प्रतिशत जमिन खाली छाड्नुपर्ने छ । त्यसैगरी कक्षाकोठासँगै खानेपानी, शौचालय, शिक्षक प्रशासनिक कार्यकक्ष, खेल मैदान, पुस्तकालय, भान्सा तथा खाजाघर, मनोरञ्जन कक्ष, बैठक कक्ष, पोसाक वा स्यानिटरी प्याड परिवर्तन कक्ष अनिवार्य हुनुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ । यस्तो व्यवस्थाले विद्यार्थीको शिक्षण सिकाइमा समेत सकारात्मक परिवर्तन आउने शिक्षक तथा अभिभावकको बुझाई छ । सरकारले विद्यालयको भौतिक पूर्वाधार निर्माणसम्बन्धी मापदण्ड बनाउँदा भूकम्प प्रतिरोधी भवन बनाउनुपर्ने भनेको छ । नेपाल भूकम्पीय जोखिम क्षेत्रमा पर्ने भएकाले यस्तो मापदण्डलाई विज्ञहरूले पनि सकारात्मक भनेका छन् ।

बिद्यालय को भौतिक संरचनाको निर्माण पश्चात उक्त संरचनाको मर्मत सम्भार र व्यवस्थित प्रयोग आजको आवश्यकता हो । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ को परिच्छेद ३ को दफा ११ को उपदफा २ ज (१३) मा सामुदायिक विद्यालयको शैक्षिक पूर्वाधार निर्माण, मर्मत सम्भार, सञ्चालन र व्यवस्थापन गाउँपालिकाको काम, कर्तव्य र अधिकारको रुपमा उल्लेख भएको छ । विद्यालय भौतिक संरचनाको दिगोपनाको लागि सरकारी तथा गैर सरकारी संघसंस्थाको सहयोगमा निर्माण भएका सामुदायिक विद्यालयहरुको

विद्यालय परिवार, स्थानीय समुदाय, नागरिक समाजका साथै विभिन्न सरकारी तथा गैर सरकारी संघसंस्थाको सहभागितामा मर्मत सम्भारका कार्यहरु अगाडि बढाउन सहयोग प्राप्त भएको छ |

४.६.२ चुनौती र अवसर :

चुनौती :

- विद्यालयहरूको भौतिक पूर्वाधार सुधार गर्न बजेटको अभाव।
- भूकम्प, बाढी, पहिरो जस्ता विपद्ले विद्यालय संरचनामा दीर्घकालीन क्षति पुऱ्याउने खतरा।
- विद्यालयहरूमा पुस्तकालय, प्रयोगशाला र डिजिटल शिक्षाको सुविधा पुग्न नसक्दा विद्यार्थीहरूको सिकाइ प्रभावित रहेको

अवसर :

- पुनर्निर्माण र नयाँ विद्यालय भवन निर्माणका लागि सरकारी निकाय, निजी क्षेत्र, र अन्तर्राष्ट्रिय संस्थाहरूको सहयोगको सम्भावनन रहनु |
- स्थानीय समुदायको सहभागितामा विद्यालय संरचना मर्मत र सुधार गर्न सकिने।

४.६.३ उद्देश्य

१. सबै विद्यालयमा सिकाइका लागि आवश्यक भौतिक सुविधा सुनिश्चित गर्न पूर्वाधार विकास, मर्मत संभार तथा सबलीकरण गर्नु
२. जलवायु परिवर्तनका असरबाट सुरक्षित हुन Climate Smart Infrastructure बनाउन परामर्श गर्नु

४.६.४ रणनीति

१. विद्यालय पूर्वाधार विकासका लागि सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहको लागत साझेदारीका आधारमा स्रोत व्यवस्थापन गरी सरोकारवालाको सहभागितामा कार्यान्वियन हुने प्रबन्ध गर्ने
२. विद्यालयलाई सुरक्षित बनाउन आवश्यकतानुसार सबलीकरण तथा पुननिर्माण एवम् मर्मत सम्भार गर्ने
३. पूर्वाधार निर्माणसँगै सुरक्षित विद्यालय एवम् वातावरणीय पक्षलाई एकीकृत प्रणालीको विकास गरी संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि गर्ने
४. भौतिक निर्माणको स्रोत परिचालनमा तीन तहका सरकारबिच समन्वय कायम गरी एकद्वार प्रणालीको अपनाउने
५. विद्यालय भौतिक पूर्वाधार विकासमा स्थानीय समुदाय, सरकारी एवम् गैरसरकारी तथा समुदायमा आधारित सङ्घसंस्थाको परिचालन गरी साझेदारीमा निर्माण कार्य गर्ने

४.६.५ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा

उपलब्धि

१. सबै विद्यालयमा पर्याप्त भौतिक संरचना निर्माण हुने
२. विद्यालयका भौतिक संरचना बाल मैत्री, अपाङ्गता मैत्री र सुरक्षित हुने

नतिजा तथा परिमाणात्मक लक्ष्य

उपलब्धि

३. सबै विद्यालयमा पर्याप्त भौतिक संरचना निर्माण हुने
४. विद्यालयका भौतिक संरचना बाल मैत्री, अपाङ्गता मैत्री र सुरक्षित हुने

नतिजा

१. भूकम्प प्रतिरोधी विद्यालय भवन निर्माण भएको हुने
२. नयाँ निर्माण गर्नुपर्ने कक्षाकोठा सङ्ख्या

३. सबलीकरण गर्नुपर्ने कक्षाकोठा सङ्ख्या
४. नयाँ निर्माण गर्नुपर्ने शौचालय सङ्ख्या
५. बाढी पहिरो लगायतका प्रकोप न्यूनीकरणका लागि कार्य गर्नुपर्ने विद्यालयमा ब्यवस्थापकिय कार्य गर्ने

४.६.६ प्रमुख क्रियाकलाप तथा परिमाणात्मक लक्ष्य

कार्यक्रम		कार्यक्रम कार्यान्वयन वर्ष					भौतिक लक्ष्य १० बर्ष	कैफियत
	एकाई	पहिलो	दोस्रो	तेस्रो	चौथो	पाँचौ		
अपाङ्ता मैत्री संरचना सहितको विद्यालय भवन निर्माण	सङ्ख्या	१	२	१	३	२	१८	
विद्यालयको सबलीकरण	सङ्ख्या	०	२	२	२	२	१६	
विद्यालयमा बनेका संरचनाको सम्बर्धन तथा मर्मत सम्भार र फर्निचर व्यवस्थापनसमेत	विद्यालय सङ्ख्या	०	२	१	२	१	१२	
छात्रा र छात्रलाई अलग्गै शौचालय तथा पानी तथा सरसफाइको प्रबन्ध	विद्यालय सङ्ख्या	२	२	२	२	२	२०	
विद्यालय भौतिक निर्माणमा वातावरणीय र सामाजिक सुरक्षासम्बन्धी रुजुसूची भर्ने	विद्यालय सङ्ख्या	०	२	४	५	३	२८	

४.७ विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि

४.७.१ परिचय र वर्तमान अवस्था

आजको युग सूचना प्रविधिको युग हो । सूचनाको संकलन, सम्प्रेषण, एवम् सञ्चार गर्ने पत्रपत्रिका, कम्प्युटर, हार्डवेयर, सफ्टवेयर, नेटवर्क, इन्टरनेट लगायतका प्रविधिको समष्टिगत रूपलाई नै सूचना तथा सञ्चार प्रविधि भन्ने गरिन्छ । वैज्ञानिक आविष्कार तथा आधुनिकतम् प्रविधिले मानव जीवनमा धेरै ठूला परिवर्तनहरू ल्याउन सफल भएका छन् । मानिसलाई बाँच्न, हिंडडुल गर्न, काम गर्न लगायतका विविध क्षेत्रमा विशेषतः सूचना प्रविधिको प्रयोगले अकल्पनीय बदलाब ल्याएको छ । पारम्परिक मूल्य–मान्यतालाई सूचना प्रविधिमा आएको महत्वपूर्ण परिवर्तनले त्याग्दै विस्थापित गरिएको ठाउँमा नवीन मूल्य–मान्यतालाई स्थापित गर्दै लगेको आजको यथार्थ हो ।

सूचना प्रविधिले शिक्षाको क्षेत्रमा विद्यमान रुढीवादी संस्कार र पद्धतिलाई चुनौति दिंदै शिक्षण र सिकाइका नयाँ विधि र मान्यतालाई अभूतपूर्व रूपमा अघि बढाएको छ । शिक्षाका पाठ्यक्रम निर्माणदेखि त्यसको कार्यान्वयन र मूल्यांकनका सम्पूर्ण अवधिमा सूचना तथा प्रविधिको महत्वपूर्ण भूमिका हुन्छ । शैक्षिक प्रतिष्ठानहरूमा जुनसुकै काम र क्रियाकलापलाई अघि बढाउने हो भने सूचना प्रविधिबिना अघि बढाउने प्रयत्न गरिएमा त्यो अपूर्ण हुन्छ भन्ने मान्यतालाई सबै पक्षले स्वीकार्नुपर्छ । शिक्षा तथा सूचना र सञ्चार प्रविधिबीच गहिरो सम्बन्ध छ । शिक्षामा प्रविधिको प्रयोग आजको शिक्षा प्रणालीभित्रको महत्वपूर्ण अवयवको रूपमा रहन गएको छ । कक्षा कोठामा प्रविधि प्रयोगका कारण हाम्रो परम्परागत पठनपाठनको सिद्धान्तलाई विस्थापित गरी नयाँ अवधारणाको शुरुवात भएको पाइन्छ ।

युगानुकूल सूचना र प्रविधिको विकास तथा प्रयोगमा अगाडि बढेका मुलुकको शैक्षिक, आर्थिक, सामाजिक, सांस्कृतिक, पर्यटकीय एवम् अन्य क्षेत्रमा भएको प्रगति उल्लेखनीय छ भने सूचना र प्रविधिमा कम पहुँच हुने मुलुकहरूको बीचमा ठूलो खाडल रहेको आभाष हुन्छ । यही असमानतालाई मध्यनजर गर्दै नेपालले पनि शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको पहुँचको अभावले सिर्जना गरेको खाडललाई कम गर्दै लैजाने प्रयासको थालनी गरेको छ । शैक्षिक संस्था तथा शिक्षकले प्रविधिको प्रयोग मार्फत आफ्ना पठनपाठनका कार्यहरू गर्नुपर्ने भएको छ । रेडियो, टेलिभिजन, कम्प्युटर, प्रोजेक्टर, डिजिटल क्यामेरा तथा इमेल इन्टरनेट जस्तो सूचना तथा सञ्चार

प्रविधिका उपकरणहरू शिक्षण सामग्रीका रूपमा परम्परागत सामग्रीभन्दा बढी सान्दर्भिक, उपयुक्त, दक्ष र प्रभावकारी रूपमा प्रयोग गर्न सकिन्छ ।

चित्र, रङ्ग र ध्वनिको सम्मिश्रण हुने हुनाले यसबाट प्रभावकारी शिक्षा प्रदान गर्न सम्भव हुन्छ । ग्रामीण भेगमा दूर शिक्षाको माध्यमबाट शहरी क्षेत्रको सुविधासम्पन्न विद्यालयमा भएका विविध शैक्षिक क्रियाकलाप एवम् पठनपाठनका तरिका देखाउन सकिन्छ । भौतिक पूर्वाधारको अभावमा प्रयोगात्मक कक्षा हुन नसक्ने ठाउँमा अन्यत्र भएका प्रयोगात्मक कक्षाको श्रव्यदृश्य सामग्रीको प्रयोग गरेर देखाउन सकिन्छ । सूचना प्रविधिको द्रुतरत विकास, बढ्दो प्रयोग, यसमा निहीत विषय वस्तुको प्रकृति र घट्दो मूल्यका कारण शिक्षण सिकाइ प्रक्रियामा यसको प्रयोग अर्थपूर्ण हुने देखिन्छ ।

इन्टरनेट सेवाले विश्वलाई एउटा सानो गाउँ र प्रत्येक विद्यार्थी तथा शिक्षकलाई एकापसमा जोड्ने सेतुको कार्य गर्छ । विश्वको कुनै एउटा कुनामा बसेर अर्को कुनाको हालखबर तथा ज्ञानका कुरा सहजै हासिल गर्न सकिने र आफ्ना प्रतिक्रियाहरू पनि तुरुन्तै प्रदान गर्न सकिन्छ । यसका कारण शैक्षिक संस्थामा केही आर्थिक बोझ भने अवश्य पर्न सक्छ र शिक्षकले पनि आफूलाई प्राविधिक रूपमा पनि दक्ष बनाउनुपर्ने देखिन्छ । जब हाम्रा शैक्षिक संस्थाहरू प्रविधिमैत्री हुन्छन् तब विद्यार्थीले आवश्यकता अनुसार एकल अथवा समूहमा शैक्षिक क्रियाकलाप गर्नेछन् ।

यसले उनीहरूलाई बढी समाजिकीकरण हुन सघाउँछ । यो उपाय शिक्षक केन्द्रितभन्दा प्रविधि केन्द्रित हुनेछ जसले विद्यार्थीलाई आफैँ सिक्न प्रेरित गर्छ र शिक्षकको परम्परागत भूमिकामा परिवर्तन ल्याउनेछ । विकसित देशहरूले यो प्रविधिलाई धेरै पहिले नै प्रयोग गरी शैक्षिक क्षेत्रमा ठूलो फड्को मारिसकेको परिवेशमा प्रविधिप्रति बेवास्ता गर्नु शिक्षालाई पुरानै ढाँचा र ढर्रामा हिँडाउने प्रतिगामी सोच बाहेक केही पनि हुन सक्दैन । शिक्षामा सूचना प्रविधिले सिर्जना गरेका चुनौति चिर्नुपर्ने र पाठ्ःयक्रमलाई समयसापेक्ष प्रविधिमैत्री बनाउँदै परिमार्जन गर्दै लैजानुपर्ने आवश्यकता छ । शैक्षिक नीति निर्माताले शिक्षण सिकाइको गुणस्तरलाई वृद्धि गर्नका लागि सफलतापूर्वक सूचना प्रविधिको प्रयोगमार्फत शैक्षिक सेवाहरू दुर्गम ठाउँसम्म कसरी हस्तान्तरण गर्न सकिन्छ भन्नेतर्फ योजना बनाउनुपर्छ । आजको युग द्रुतगतिमा सूचना सम्प्रेषित गरी प्रभावकारी रूपमा कम खर्च र कम मेहनतमा बढीभन्दा बढी सूचना तथा ज्ञान ग्रहण गर्ने परिस्थितिको निर्माण गर्नु आजको खाँचो हो । राष्ट्रिय र अन्तर्राष्ट्रिय रूपमा नयाँ युगको सूत्रपात सूचना प्रविधिको कारणबाट हुन सफल भएको हो । आधुनिक सभ्यताको जग यसबाटै सम्भव भएको हो । समाज विकासको आजको चरणसम्म आइपुग्दा सूचनाप्रविधिको क्षेत्रमा निरन्तर भइरहेको परिवर्तनलाई नजरअन्दाज गर्न सकिँदैन । आवश्यकता नै आविष्कारकी जननी हुन् भने झैं मानिसका भौतिक आवश्यकता र संसारमा बढिरहेको जनसंख्याको कारणबाट सृजित पेचिला संकटको समाधान गर्न सूचना प्रविधिको उपयोग गरिने प्रचलन बढ्दै गएको छ ।

सूचना प्रविधिको कारणबाट मानवीय सम्बन्धमा पनि फेरबदल आउन थालेको र शिक्षा क्षेत्रमा त सूचनाप्रविधि अनिवार्य झैं हुन थालेको छ । उच्च चेतनाको विकास गरी श्रमको सम्मान गर्ने नागरिक तयार गर्ने आधारको रूपमा रहेको शिक्षालाई सूचना तथा प्रविधिबाट अलग राख्ने हो भने युगका चुनौतिलाई शिक्षाले सम्बोधन गर्न सक्दैन । शिक्षामै आफ्नो भविष्य पनि देख्ने सक्षम जनशक्ति निर्माण गर्ने शिक्षाको मूल उद्देश्य हो । हामी एक्काइसौं शताब्दीको अति आधुनिक युगमा बाँचिरहेका छौं । तर, युगको हाँकलाई सामना गर्न सक्ने र विश्वमा भएका बदलाबलाई आत्मसात गर्ने गरी हाम्रो शिक्षानीतिमा सूचना तथा प्रविधिलाई आत्मसात गर्ने गरी परिवर्तन गर्न आवश्यक छ । नयाँ युगका चुनौतिसँग जुध्न सक्ने र प्राप्त विशाल अवसरलाई उपयोग गरी समाज र राष्ट्रलाई प्रगतिको सुमार्गमा डोऱ्याउन सक्ने सुयोग्य नागरिक उत्पादन गर्ने शिक्षा नीति आजको खाँचो हो ।

उच्च चेतनायुक्त प्राविधिक दक्ष नागरिक तयार गर्ने उद्देश्यका साथ शिक्षानीतिमा आमूल परिवर्तन गर्नु अत्यावश्यक भइसकेको छ । शिक्षानीतिमा नेपाल सुहाउँदो सूचना तथा प्रविधिसहितको वैज्ञानिक ढाँचा कस्तो हुनुपर्छ भन्ने कुरा नीति–निर्माता र राजनीतिक तथा शैक्षिक नेतृत्वले सरोकारवाला सबैसँग गरिने घनिभूत छलफल, बहस र अन्तरक्रियाबाट निक्र्यौल गरिने विषय हो । आजको शताब्दीका आवश्यकतालाई सामना गर्न सक्ने वैज्ञानिक शिक्षानीति निर्माण गर्न प्रगतिशील र लोकतान्त्रिक दृष्टिकोणद्वारा निर्देशित हुनुपर्छ र रुढीवाद, अन्धविश्वास र कुरीतिकाविरुद्ध उभिएर सभ्य र सुसंस्कृत समाज निर्माण गर्ने लक्ष्य बोकेको हुनुपर्छ । यसको लागि

शिक्षामा सूचना प्रविधि पहिलो आवश्यकता हो । आजको शिक्षाप्रणाली अध्ययन र अनुशासनलाई गाँस्ने, शिक्षक र विद्यार्थी दुबै आम जनसमुदायसँग जोडिने हुनुपर्छ । पाठ्यक्रम निर्माणमा समेत शिक्षक, विद्यार्थी र अभिभावकबीचको त्रिपक्षीय संयोजनकारी भूमिकाका लागि सूचना प्रविधिको महत्वपूर्ण देन हुनसक्छ । मुलुकलाई साँचो अर्थमा लोकतान्त्रिकीकरण र आधुनिकीकरण गर्ने अभिभारा पूरा गर्ने सूचना प्रविधिसहितको पाठ्यक्रम निर्माण गर्ने शिक्षानीति हुनुपर्छ ।

सिक्ने र सिकाउने सबालमा विकसित नवीनतम् विधि, नियम र तकनिकीहरूलाई कुशलतापूर्वक प्रयोग गर्नसक्ने उचित वातावरण सृजना गर्दै अन्य विकसित देशको तुलनामा हाम्रो देशलाई पुऱ्याउने आत्मविश्वास उमार्न सक्ने शिक्षानीति अबको युगमा सूचना तथा प्रविधिको क्षेत्रमा आएका परिवर्तनबाटै सम्भव हुन्छ । देशलाई प्रतिगमन र अधोगतितिर धकेल्ने होइन आधुनिकीकरणको दिशामा अघि बढाउने हो र आधुनिकीकरणको मूल मर्मलाई आत्मसात गर्ने हो भने शिक्षा क्षेत्रमा सूचना प्रविधिलाई अनिवार्य आधार बनाउन सकिन्छ । सूचना तथा प्रविधिलाई मुलुकको पुनर्संरचनाको लागि एक महत्वपूर्ण आधारको रूपमा स्वीकार गरी शिक्षा क्षेत्रमा संरचनागत तथा नीतिगत परिवर्तन आवश्यक छ ।

सूचना प्रविधिको प्रयोगले शिक्षक र विद्यार्थी दुबैका लागि शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापमा हुने पहुँचलाई वृद्धि गर्न सकिन्छ । यसले सूचनाको ग्रहण क्षमताको स्तरमा पनि वृद्धि हुन्छ र सबै प्रकारका विद्यार्थीको सहभागितामा हुने सिकाइलाई बढावा दिन सकिन्छ । अफलाईन तथा अनलाईन दुबै माध्यमबाट र दूरशिक्षाको माध्यमबाट शिक्षा प्रदान गर्ने र शिक्षा लिने प्रक्रिया र क्रियाकलापलाई सहजीकरण गर्न सकिन्छ । मल्टीमिडियाको प्रयोगले कक्षाकोठा बढी सजीव र प्रभावकारी हुन्छ । इन्टरनेट र इमेलले सूचनाको क्षेत्रमा क्रान्ति नै ल्याएको छ । सूचना प्रविधिको प्रयोग गर्ने क्रम नेपालमा पनि बढेर गएको छ ।

सफलतापूर्वक सूचना प्रविधिलाई प्रयोग गरेर शिक्षणलाई सशक्तीकरण गर्न धेरै चुनौतिहरू छन् । शिक्षकमा रहेको साधनस्रोतप्रतिको अनविज्ञता र विद्यालय परिवार सूचना प्रविधि मैत्री नहुनु, रेडियो, टीभी, मल्टिमिडिया, कम्प्युटर आदिको प्रयोगबाट सशक्त रूपमा शिक्षण गर्न सकिन्छ भन्ने आत्मविश्वास शिक्षक, प्रधानाध्यापक, विद्यालय व्यवस्थापन समिति, शिक्षक अभिभावक सङ्घमा नहुनु प्रमुख अवरोधहरू हुन् । कम खर्चमा पनि सूचनाप्रविधिको प्रयोगबाट उत्तम शिक्षण हुनसक्छ ।

सोही अनुरूप पाठ्यक्रम निर्माण गर्ने र पाठ्यपुस्तक लेखी व्यवहारमा पनि लागू गर्नु आवश्यक छ । सूचना प्रविधिको प्रयोगबाट सबै विषयहरू शिक्षण गरी युगको माग अनुरूपका मानवसंसाधनको उत्पादन गर्नु आजको माग हो । शिक्षा क्षेत्रमा सूचना प्रविधिलाई समुचित प्रयोग गर्न सके कृषि, वाणिज्य, उद्योग, पर्यटन लगायतका क्षेत्रमा पनि ठूलो परिवर्तन ल्याउन सकिन्छ भन्ने सच्चाइलाई हामी सबैले ग्रहण गर्नु आवश्यक छ । आजको मूल कार्यभार युगसापेक्ष सूचना प्रविधिको उपयोग गरी शिक्षा प्राप्त गर्नु र शिक्षा दिनु हो । शिक्षकले हिँड्ने बाटो र विद्यार्थीले ग्रहण गर्ने प्रविधि फरक नभएर समान र साझा साधन र माध्यमको रूपमा सूचना प्रविधिलाई उपयोग गर्नु समयको माग हो ।

गैडहवा गाउँपालिका अन्तर्गत रहेका सबै विद्यालय शिक्षामा राष्ट्रिय नीति र स्थानीय आवश्यकता अनुसार शिक्षामा सूचना प्रविधिलाई समावेश गर्नु पर्ने देखिन्छ ।

नेपालको संविधानले परिकल्पना गरेको संघीय गणतन्त्रामक राज्य संरचना अनुरूप राष्ट्रको सामाजिक आर्थिक रुपान्तरणका लागि आवश्यक जनशक्ति उत्पादन गर्नका लागि संविधानको धारा ५१को ज१ मा शिक्षालाई वैज्ञानिक, प्राविधिक, व्यावसायियक, सीपमूलक, रोजगारमूलक एवं जनमुखी बनाउँदै सक्षम, प्रतिस्पर्धी, नैतिक एवं राष्ट्रिय हितप्रति समर्पित जनशक्ति तयार गर्ने । शिक्षाको अवस्था यही नै रहेमा यो संवैधानिक व्यवस्था अनुरूप हाम्रो देशले खोजेको जनशक्ति प्राप्त हुने कुरा क्षितिजको यात्रा जस्तै हुने देखिन्छ ।

राष्ट्रिय पाठयक्रम प्रारूप २०६३ ले विद्यालय तहमा सूचना प्रविधिको आवश्यक्ता औंल्याएको पाइन्छ । यसै प्रारूपबाट सूचना तथा प्रविधिलाई विषय र शिक्षण सिकाइको माध्यमका रूपमा विकास गर्ने नीति अगाडि सार्यो । आ.व. २०६४/०६५ देखि सूचना र प्रविधिलाई शिक्षण सिकाइको अभिन्न अंगको रूपमा लिँदै हरेक वर्षको वजेट भाषण मार्फत प्राथमिकता पाउँदै आएको छ । शिक्षाको

राष्ट्रिय नीति २०७६ को ४८ मा सूचना तथा संचार प्रविधिलाई शिक्षा प्रणालीको अंगको रूपमा एकीकृत गर्दै विद्यालय तथा शिक्षण संस्थामा प्रविधिको पूर्वाधार विकास गर्ने र शिक्षण सिकाइ प्रक्रियालाई सूचना प्रविधिमैत्री बनाउने नीति ल्याइएको छ।

सूचना प्रविधि नीति २०७२ ले सूचना तथा सञ्चारका संरचनामा पहूँच पुर्याउने नीति निर्धारण गरेको छ भने शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि सम्बन्धि गुरु योजना कार्यान्वयन गर्ने लगायतका नीति उल्लेख गरेको छ। डिजिटल नेपालको कार्यढाँचा २०७६ ले विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि शिक्षा प्रदान गर्ने र निजी क्षेत्रको सूचना सञ्चार सम्बन्धी क्षमता विकास गर्ने कुरा उल्लेख गरेको छ। गैडहवा गाउँपालिकामा सूचना प्रविधिको अवस्था प्रारम्भिक चरणमा रहेको पाइन्छ।

कोभिड–१९ को विषम परिस्थितिमा सूचना प्रविधिको महत्व अझ बढेको छ। नेपाल सरकार शिक्षा मन्त्रालयले मिति २०७७/०२/१८ मा जारी गरेको वैकल्पिक प्रणालीबाट विद्यार्थीको सिकाइ सहजिकरण निर्देशिका, २०७७ का अनुसार वैकल्पिक प्रणाली भन्नाले कोभिड–१९ वा यस्तै प्रकारको विपद् वा महामारी जस्ता कारणले पठनपाठन गर्न कठिन भएको वा हुने अवस्थामा रेडियो, एफ.एम. रेडियो, टेलिभिजन, अनलाईन, अफलाईन, परियोजना पाठहरू, स्वअध्ययन, दुर तथा खुल्ला शिक्षालगायतका वैकल्पिक माध्यम वा पद्धतिबाट अध्ययन अध्यापन सुचारु राख्ने विधि र प्रक्रिया। यस निर्देशिकाले पनि सूचना प्रविधिलाई विशेष जोड दिएको छ। वैकल्पिक प्रणालीबाट सिकाइ गर्न सूचना प्रविधिको अहम् भूमिका हुने कुरामा कुनै शंका छैन होला। वैकल्पिक प्रणालीबाट विद्यार्थीको सिकाइ सहजिकरण निर्देशिका, २०७७ को दफा १२ देखि दफा २० सम्म व्याख्यागरिएका निकायबाट आफ्नो भूमिकानिर्वाह गरी यस सिकाइलाई व्यवहारपरक र विद्यार्थीको पहुँचमा हुने गरी वैकल्पिक सिकाइ नभएको कुरा अकाट्य जस्तो छ।

शिक्षामा सूचना प्रविधिको प्रयोगका लागि गैडहवा गाउँपालिकाले सञ्चालन गरेका कार्यक्रमहरूमा प्रत्येक विद्यालयहरूलाई सूचना प्रविधि क्षेत्र प्रयोगका लागि वार्षिक रूपमा रू १२००० सहयोग गरेको छ। आधारभूत (६- ८) र माध्यमिक विद्यालयहरूमा ICT कार्यक्रम सञ्चालनमा ल्याएको छ। विशेष गरी लेखा र कम्प्युटर शिक्षकहरूलाई ICT तालिमको व्यवस्था गरेको छ। विद्यालयमा पुस्तकालय स्थापनवसँगसगै इ-लाईब्रेरीको व्यवस्था गरिएको छ। डिजिटल डिभाइसरू (कम्प्युटर, प्रिन्टर,प्रोजेक्टर, स्मार्ट टि.भी.) को व्यवस्थान गर्दै गरेको अवस्था छ। विद्यालयहरूले कक्षा (६-८) मा स्थानीय विषयको सट्टामा कम्प्युटर विषयको पठनपाठन गरिरहेका छन्।

गैडहवा गाउँपालिकाको शिक्षामा सूचना प्रविधिको अवस्था सुधारन्मुख रहेपनि धैरै समस्या र चुनौति समेत रहेका छन्। वैकल्पिक शिक्षण सिकाइलाई केही विद्यालयहरूले प्रारम्भ गरे पनि विभिन्न कारणहरूले यसको प्रगतिमा समस्याहरू देखिएका छन्। इन्टरनेट सुविधाको अभाव, सबै विद्यार्थीसँग स्मार्ट मोवाइल नभएको, डाटहरूको व्यवस्थापनमा कठिनाइ भएको, विद्यार्थी शिक्षक अभिभावक मोवाइल सञ्चालन गर्ने सिपको अभाव, मोवाइल र रेडियो समेत नभएको, CUG सेवा सहज उपलब्ब हुन नसकेको, सबै विद्यार्थीहरूलाई आवद्ध गर्न कठिनाइ भएको देखिन्छ। कुनै विद्यालयहरूमा विद्युतको समेत अभाव भएकोले चुनौति थपिएको छ।

४.७.२ चुनौतीहरू

१. *दक्ष प्राविधिक जनशक्तिको अभाव हुनु,*
२. *सूचना प्रविधिमैत्री कक्षाकोठाको व्यवस्थापन गर्न नसक्नु,*
३. *सूचना प्रविधिमैत्री पाठ्यक्रम र पाठ्यपुस्तक तथा अन्य डिजिटल सामग्रीको उत्पादन र प्रयोग नहुनु,*
४. *सूचना प्रविधिको प्रयोग गर्न शिक्षकहरूलाई तालिम प्रदान गरी सिप विकास गर्न नसक्नु,*
५. *सूचना प्रविधिको उपयोगको लागि शिक्षकहरूमा जागरुकता, लगनशिलता र आफुलाई अद्यावधिक बनाउन नसक्नु,*
६. *सूचना प्रविधिको क्षेत्रमा आवश्यकतानुसार लगानी नहुनु,*
७. *सूचना प्रविधिको कार्यान्वयन प्राथमिकतामा नपर्नु*

सिकाइलाई सूचना प्रविधिसँग जोड्न तथा हालको कोभिड–१९ जस्तै अन्यमाहामारीमा समेत सूचना प्रविधिलाई प्रयोग गरी पठनपाठन र सिकाइलाई निरन्तरता दिन सकिन्छ । विद्यालयतहमा सूचना र प्रविधिको प्रयोगलाई सुनिश्चतता गर्न निम्न उपायहरू अवलम्बन हुन सकेमा यो समस्याको निदानमा केही सकरात्मक परिर्वतन आउन सक्छ ।

४.७.३ उद्देश्यहरू

१. विद्यार्थीहरूको सिकाइलाई प्रभावकारी, समय सान्दर्भिक र गुणस्तरीय बनाउन सूचना प्रविधिको प्रयोग सबै विद्यालयमा विस्तार गर्ने |
२. सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको पहुँच विस्तार गरी शिक्षक तथा विद्यार्थीहरूलाई प्रविधिमैत्री बनाई शिक्षाको गुणस्तर अभिवृद्धि गर्ने |
३. शिक्षा सेवालाई छिटो, सजिलो तथा सहज र रमाइलो बनाउने|
४. शैक्षिक व्यवस्थापन प्रभावकारी, उपलब्धिमूलक र कुशल तथा पारदर्शी बनाउने

४.७.४ रणनीतिहरू

१. सबै विद्यालयमा सूचना प्रविधिका आधारभूत संरचनाको व्यवस्थापन गर्ने
२. शिक्षकहरूको क्षमता अभिवृद्धि गर्न तालिम तथा डिजिटल सामाग्री (एक शिक्षक एक ल्याप्टप कार्यक्रम) व्यवस्थापन गर्ने |
३. विद्यार्थीहरूलाई आवश्यक पर्ने डिजिटल सामाग्रीहरू उपलब्ध गर्ने
४. कक्षाकोठाहरू प्रविधि तथा सूचना मैत्री बनाइने छ ।
५. अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरूका लागि उपयोगी हुने गरी डिजिटल सामाग्री वितरण गर्ने |
६. IEMIS लाई थप व्यवस्थित गर्ने
७. इन्टरनेट प्रदायक संस्थाहरूसँग समन्वय गरी सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको पहुँच सहज पुर्याउने |

४.७.५ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा

क) उपलब्धि

शिक्षक तथा विद्यार्थीहरूको लगि सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको सहज पहुँच सहित शिक्षण सिकाइमा अधिकतम् प्रयोग भएको हुने छ |

ख) नतिजा तथा परिमाणात्मक लक्ष्य

क) उपलब्धि

शिक्षक तथा विद्यार्थीहरूको लगि सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको सहज पहुँच सहित शिक्षण सिकाइमा अधिकतम् प्रयोग भएको हुने

ख) नतिजा

१. सबै विद्यालयमा सूचना प्रविधिको व्यवस्थापन भइ शिक्षण सिकाइ सहज र उपलब्धिमा वृद्धि भएको हुने
२. सबै विद्यार्थीहरूमा आधारभूत सञ्चार प्रविधिको सुविधामा पहुच हुने
३. विद्यालय व्यवस्थापन र सुशासनमा सुधार आउने
४. अनुगमन मूल्याङ्कन, सपरीवेक्षण, सूचना सम्प्रेषणमा सुधार आउनुका साथै जनशक्ति र समयको बचत हुने
५. शिक्षकहरूमा सूचना प्रविधिमैत्री शिक्षण क्षमता विकास भएको हुने
६. विद्यार्थीहरूको सिकाइ प्रभावकारी, समय सान्दर्भिक र गुणस्तरीय हुने
७. विद्यालय तथा कक्षा कोठाहरू सूचना प्रविधिमैत्री हुने
८. सिकाइ सहजीकरणको लागि एक शिक्षक एक ल्यापटपको व्यवस्था हुने,

४.७.६ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य

कार्यक्रम		कार्यक्रम कार्यान्वयन वर्ष	भौतिक लक्ष्य	कैफियत

	एकाई	पहिलो	दोस्रो	तेस्रो	चौथो	पाँचौ	१० बर्ष	
विद्यालयमा ICT संरचना विस्तार	विद्यालय	४	३	२	१	२	२४	
विद्यालयमा इन्टरनेट जडान तथा ब्यवस्थापन	विद्यालय	३५	३५	३५	३५	३५	३५	
शिक्षक तथा कर्मचारीहरूलाई ICT तथा EMIS ब्यवस्थापन तालिम	शिक्षक	०	०	१	०	१	४	
डिजिटल शैक्षिक सामग्री निर्माण	सङ्ख्या	०	१	१	१	१	८	
पाठ्यक्रम, पा.पु सन्दर्भ सामाग्री डिजिटलरूपमा उपलब्ध गराउने	विद्यालय	०	१	१	१	१	८	
IEMIS व्यवस्थित गर्ने	विद्यालय	४८	४८	४८	४८	४८	४८	
ई- लाईब्रेरीको विस्तार	विद्यालय	०	१	२	१	२	१२	

परिच्छेद ५

अन्य उपक्षेत्रहरू

५.१ विद्यालय अतिरिक्त क्रियाकलाप र खेलकुद

५.१.१ परिचय तथा बर्तमान अवस्था

विद्यालयका अतिरिक्त क्रियाकलाप र खेलकुदहरूले विद्यार्थीको समग्र विकासमा महत्वपूर्ण भूमिका खेल्दछन्। केवल कक्षामा सिकाइ नगरी, यी गतिविधिहरूले विद्यार्थीलाई शारीरिक, मानसिक, सामाजिक र भावनात्मक रूपमा सशक्त बनाउँछन्। अतिरिक्त क्रियाकलाप र खेलकुद विद्यार्थीलाई विविध क्षमतामा उत्कृष्टता हासिल गर्नका लागि प्रोत्साहित गर्छन् र विद्यालयको शैक्षिक वातावरणलाई अझ समृद्ध र विविध बनाउँछन्।

अतिरिक्त क्रियाकलाप भनेको कक्षाबाहेकका यस्तो गतिविधिहरू हुन्, जसले विद्यार्थीलाई सिर्जनात्मक सोच, नेतृत्व क्षमता, र व्यक्तिगत विकासमा मद्दत पुर्याउँछन्। यसमा संगीत, नृत्य, नाटक, चित्रकला, वादविवाद, शास्त्रीय वाचन, विज्ञान प्रदर्शनी, र क्लब गतिविधिहरू जस्ता क्रियाकलापहरू पर्छन्। यस किसिमका क्रियाकलापहरूले विद्यार्थीलाई आफ्नो रुचि र प्रतिभालाई उजागर गर्नको लागि अवसर प्रदान गर्दछन्। यसले विद्यार्थीलाई टीमवर्क सिकाउँछ र विभिन्न दृष्टिकोणबाट सोच्नको लागि प्रेरित गर्छ। उदाहरणका लागि, विज्ञान परियोजना विद्यार्थीलाई अनुसन्धान गर्ने क्षमता र समस्याको समाधानको तरीका सिकाउँछ भने नाटक वा संगीतले तिनीहरूको अभिव्यक्ति र आत्मविश्वासमा वृत्ति ल्याउँछ।

खेलकुद भनेको शारीरिक स्वास्थ्यको मात्रै होइन, मानसिक र भावनात्मक स्वास्थ्यको पनि विकास हो। खेलकुदले विद्यार्थीलाई शारीरिक बल, सहनशीलता, अनुशासन र टीमवर्क जस्ता गुणहरू सिकाउँछ। विभिन्न खेलकुदका गतिविधिहरू जस्तै फुटबल, क्रिकेट, बास्केटबल, भलिबल, दौड र म्याराथन विद्यार्थीको शारीरिक क्षमता र मानसिक सहनशीलता बढाउँछन्। यसका अतिरिक्त, खेलकुदले विद्यार्थीलाई प्रतिस्पर्धात्मक भावना, मित्रता र परिष्कृत सोच पनि सिकाउँछ। विद्यालयका खेलकुद प्रतियोगिताहरू विद्यार्थीलाई उत्साहित र प्रोत्साहित पार्छ र तिनीहरूको आत्मविश्वास बढाउँछन्।

खेलकुदमा सहभागी हुँदा विद्यार्थीलाई केवल शारीरिक विकास मात्र होइन, मनोबलको वृद्धि र मानसिक स्थिति पनि सुधार हुन्छ। खेलकुदले विद्यार्थीलाई समूहमा काम गर्न सिकाउँछ र जीवनका विभिन्न चुनौतीहरूको सामना गर्ने उपायहरू पनि प्रदान गर्दछ। यसै कारण, विद्यालयमा खेलकुद र अतिरिक्त क्रियाकलापहरूको महत्त्व बढ्दो छ, किनकि यी विद्यार्थीलाई केवल पुस्तकीय ज्ञानमा मात्र सीमित नगरी, समग्र व्यक्तित्वको विकासमा योगदान पुर्याउँछन्। समग्रमा, विद्यालयका अतिरिक्त क्रियाकलाप र खेलकुदहरूले विद्यार्थीलाई विविध क्षमतामा विकास गर्न, व्यक्तित्वको निर्माण गर्न र समाजमा जिम्मेवार नागरिकका रूपमा उभिनको लागि तयार पार्छ। यसले विद्यार्थीलाई आत्मनिर्भर, उत्साही, र साहसी बनाउँछ, जसले भविष्यमा जीवनका चुनौतीहरूको सामना गर्न सक्षम बनाउँछ। विद्यालयमा शिक्षा प्रणाली केवल कक्षागत अध्ययनमा सीमित नभई विद्यार्थीसँगको समग्र विकासको उद्देश्य राख्दछ। यसका लागि विद्यालयहरूले अतिरिक्त क्रियाकलाप र खेलकुदको महत्त्वलाई बुझ्दै यी गतिविधिहरूलाई आफ्नो पाठ्यक्रममा समावेश गर्दै आएका छन्। यद्यपि, केही चुनौतीहरू जस्तै पर्याप्त बजेटको अभाव, साधनस्रोतको कमी र शैक्षिक संस्थाहरू बीचमा अन्तरको कारण यी गतिविधिहरूको प्रभावशीलता र पहुँचमा विभिन्न भिन्नताहरू छन्। विद्यालयहरूमा खेलकुद र अतिरिक्त क्रियाकलापहरूको स्थिति बिभिन्न स्थान र विद्यालयहरूको आधारमा फरक-फरक छ। धेरै विद्यालयहरूले विद्यार्थीलाई पाठ्यक्रम बाहेकका गतिविधिहरूमा पनि भाग लिन प्रोत्साहित गर्छन्, जस्तै संगीत, नृत्य, चित्रकला, वादविवाद र खेलकुद। यद्यपि, कसमसारको अवस्थाले यी गतिविधिहरूको सञ्चालनमा चुनौतिहरू ल्याउँछन्। धेरै विद्यालयहरूमा खेलकुदका लागि पर्याप्त खेल मैदान र यथेष्ट उपकरणको अभाव हुन्छ, जसका कारण विद्यार्थीहरूले खेलकुदका गतिविधिहरूमा सक्रियता देखाउन सक्दैनन्। तथापि, नेपालका केही विद्यालयहरू, विशेष गरी सरकारी विद्यालयहरूमा खेलकुद र अन्य शारीरिक गतिविधिहरूको महत्त्व बढिरहेको छ। सरकारले राष्ट्रिय स्तरमा विभिन्न खेलकुद कार्यक्रमहरू आयोजना गरेर विद्यार्थीलाई शारीरिक विकासको अवसर दिनको लागि प्रयास गरिरहेको छ। अतिरिक्त क्रियाकलापको क्षेत्रमा पनि केही सुधार भएको छ। सांस्कृतिक कार्यक्रमहरू, विज्ञान प्रदर्शनी र कला प्रदर्शनी जस्ता गतिविधिहरूका माध्यमबाट विद्यार्थीहरू आफ्नो रचनात्मकता प्रदर्शन गर्न सक्षम भएका छन्। तथापि, विद्यालयको सञ्जाल र प्रशिक्षकहरूको कमीले यी कार्यक्रमहरूको नियमितता र गुणस्तरमा असर पुर्याउँछ।

गैडहवा गाउँपालिकामा पनि विद्यालयहरूको शैक्षिक र शारीरिक गतिविधिहरूको विकासमा ध्यान दिइन्छ। यहाँका विद्यालयहरूले खेलकुद र अतिरिक्त क्रियाकलापहरूको महत्वलाई बुझ्दै, विद्यार्थीहरूको समग्र विकासमा प्रोत्साहन दिइरहेका छन्। यहाँको केहि विद्यालयहरूले विद्यालय भित्र खेलकुदका मैदान र उपकरणहरूको व्यवस्था गरेको छ भने केहीले खेलकुद प्रतियोगिताहरू पनि आयोजना गर्छन्। गैडहवा गाउँपालिकामा रहेका विद्यालयहरूमा विविध खेलकुदका गतिविधिहरू जस्तै फुटबल, क्रिकेट, भलिबल र दौडका प्रतिस्पर्धाहरू आयोजना गरिन्छ। स्थानीय तहले पनि विद्यालयस्तरीय खेलकुद प्रतियोगिता आयोजना गर्ने प्रयास गरिरहेको छ, जसले विद्यार्थीहरूलाई खेलकुदमा सहभागिता जनाउन प्रेरित गरेको छ। साथै, कला र संस्कृतिका क्षेत्रमा पनि विद्यार्थीहरूलाई प्रोत्साहन दिन विभिन्न कार्यक्रमहरूको आयोजना गरिन्छ। खासगरी, विद्यालयका भवन र मैदानहरूको अवस्था सुधार गर्न अझै ठूलो प्रयासको आवश्यकता छ। शिक्षकहरूको प्रशिक्षण र स्रोत सामग्रीको अभावले यस क्षेत्रमा विकासलाई सीमित बनाएको छ।

५.१.२ गैडहवा गाउँपालिकाभित्र विद्यालय अतिरिक्त क्रियाकलाप र खेलकुद सम्बन्धी समस्याहरू तथा चुनौतीहरू

गैडहवा गाउँपालिकामा विद्यालय अतिरिक्त क्रियाकलाप र खेलकुदको क्षेत्रमा केही प्रगति भएको भए पनि, अझै पनि केही समस्याहरू र चुनौतीहरू छन् जसले यी गतिविधिहरूको प्रभावकारिता र सफलता सीमित बनाउँछन्। यस पालिकाका विद्यालयहरूले शैक्षिक र शारीरिक विकासका लागि यी गतिविधिहरूलाई प्राथमिकता दिएको भए पनि, तिनीहरूको कार्यान्वयनमा केही अड्चनहरू देखिन्छ।

साधन र स्रोतको अभाव:

गैडहवा गाउँपालिकामा धेरै विद्यालयहरूमा खेलकुदका लागि आवश्यक उपकरण र साधनहरूको अभाव छ। खेलकुदका मैदानहरूको अवस्थासमेत सुधारको आवश्यकता छ। खेलका उपकरणहरू जस्तै फुटबल, क्रिकेट, भलिबल, टेबल टेनिस सेट,

दौडका ट्र्याकहरू र अन्य आवश्यक सामग्रीको कमी विद्यालयका गतिविधिहरूलाई प्रभाव पार्दछ। साथै, खेलकुदका प्रशिक्षकहरूको पनि कमी छ जसले विद्यार्थीलाई सही दिशामा मार्गदर्शन गर्न सकून्।

खेलकुद र अतिरिक्त क्रियाकलापका लागि पर्याप्त समयको अभावः

अधिकांश विद्यालयहरूमा शैक्षिक कार्यहरू प्राथमिकतामा राखिन्छ, जसका कारण खेलकुद र अतिरिक्त क्रियाकलापका लागि पर्याप्त समय छुट्याउन सकिँदैन। अधिकांश विद्यार्थीहरूको दैनिक पाठ्यक्रम धेरै व्यस्त हुन्छ, जसले उनीहरूलाई अतिरिक्त क्रियाकलाप र खेलकुदमा सहभागी हुन कठिनाइ पुर्याउँछ। यसका कारण विद्यार्थीहरूलाई शारीरिक र मानसिक विकासका लागि पर्याप्त अवसर प्राप्त हुँदैन।

प्रशिक्षकहरूको कमीः

खेलकुद र अतिरिक्त क्रियाकलापका लागि योग्य र प्रशिक्षित शिक्षकहरूको अभाव छ। यद्यपि केहि विद्यालयहरूमा खेलकुदका शिक्षकहरू नियुक्त छन्, उनीहरूको संख्या प्रायः सीमित छ र तिनीहरूको प्रशिक्षण पनि पूर्ण छैन। प्रशिक्षकहरूको अभावले विद्यार्थीहरूलाई खेलकुदका विभिन्न विधामा दक्ष बनाउने अवसरमा कमी ल्याउँछ।

विद्यालयको संरचनाको समस्याः

केही विद्यालयहरूमा खेलकुदका लागि उपयुक्त खेल मैदानको अभाव छ। भौतिक संरचनामा सुधार गर्नुपर्ने आवश्यकता रहेको छ, जहाँ विद्यार्थीहरू स्वतन्त्र रूपमा विभिन्न खेलकुदमा भाग लिन सकून्। भवन, खेल मैदान र अन्य सुविधाहरूको कमीले यी गतिविधिहरूको सञ्चालनमा कठिनाइ ल्याउँछ।

सम्पूर्ण विद्यार्थीको समान पहुँचको अभावः

गैडहवा गाउँपालिका विद्यालयहरूमा सबै विद्यार्थीलाई समान रूपले खेलकुद र अतिरिक्त क्रियाकलापमा सहभागिता जनाउनको अवसर उपलब्ध छैन। आर्थिक रूपमा कमजोर परिवारका विद्यार्थीहरूलाई यी गतिविधिहरूमा समावेश गराउन विद्यालयलाई आवश्यक साधन र स्रोतको अभाव छ। यसले विद्यार्थीहरू बीच असमानता सिर्जना गर्छ र केही विद्यार्थीहरू बाहिर नै बस्ने स्थिति आउँछ।

सामाजिक र सांस्कृतिक प्रतिबन्धहरूः

कसैका लागि, विशेष गरी केही परिवारहरूमा, खेलकुद र अन्य बाहिरी क्रियाकलापहरूमा भाग लिन सामाजिक र सांस्कृतिक प्रतिबन्धहरू हुन्छन्। केहि समुदायहरूमा, विशेष गरी लडाइँमा संलग्न समुदायहरूमा, महिलाहरू र केटीहरूको शारीरिक गतिविधिहरूमा कम प्रोत्साहन दिइन्छ। यसले लैंगिक समानताको हकमा पनि समस्या निम्त्याउँछ र खेलकुद र अन्य क्रियाकलापहरूको क्षेत्रमा समान सहभागिता सुनिश्चित गर्न चुनौती पुर्याउँछ।

५.१.३ उद्देश्यहरू

१. खेलकुद र अतिरिक्त क्रियाकलापको माध्यमबाट विद्यार्थीको शारीरिक र मानसिक स्वास्थ्यलाई सुदृढ बनाउँनु ।

२. खेलकुद र अतिरिक्त क्रियाकलापको माध्यमबाट विद्यार्थीमा टीमवर्क र सहकार्यको भावना विकसीत गर्नु ।

३. अतिरिक्त क्रियाकलापहरूको माध्यमबाट विद्यार्थीको सिर्जनात्मकता र आत्मविश्वास बढाउनु ।

४. खेलकुद र अन्य क्रियाकलापले जीवन सीप र समय व्यवस्थापनमा सुधार ल्याउँनु ।

५.१.४रणनितीहरूः

१. विद्यालयहरूमा नियमित रूपमा विभिन्न खेलकुद गतिविधिहरू जस्तै फुटबल, क्रिकेट, भलिबल, दौड आदि आयोजना गर्न सक्छ ।

२. विद्यालयको क्रियाकलापमा प्रत्येक हप्ता खेलकुद र शारीरिक व्यायामका लागि निश्चित समय छुट्याउने ।

३. फुटबल, क्रिकेट, भलिबल जस्ता समूह खेलहरूको आयोजन गरेर विद्यार्थीहरूलाई मिलेर काम गर्ने भावना विकास गराउने ।

४. विद्यार्थीहरूको सहकार्य र टीमवर्कलाई प्रोत्साहन दिन समूहमा आधारित चुनौतीहरू र प्रतिस्पर्धाहरू आयोजना गर्ने ।

५. नृत्य, संगीत, चित्रकला, नाटक जस्ता कार्यक्रमहरूलाई नियमित रूपमा विद्यालयमा आयोजना गरेर विद्यार्थीको सिर्जनात्मकता बढाउने

६. रचनात्मक लेखन, शिल्पकला, विज्ञान प्रदर्शनी जस्ता गतिविधिहरूको आयोजना गरेर विद्यार्थीहरूको आत्मविश्वास र सिर्जनात्मक क्षमता विकसीत गर्ने।

७. विद्यार्थीहरूलाई जीवनका विभिन्न पक्षमा सशक्त बनाउने कार्यशालाहरू र प्रेरक वक्ताहरूको निमन्त्रण गरि आत्मविश्वास विकासमा सहयोग पुर्याउने।

५.१.५ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा

क) उपलब्धि

विद्यार्थीहरूका लागि विद्यालय अतिरिक्त क्रियाकलाप र खेलकुदको माध्यमबाट अन्तर्निहित क्षमताको विकास तथा पहिचान हुने।

ख) नतिजा

१. विद्यार्थीको शारीरिक र मानसिक स्वास्थ्य सुधार भएको हुने।

२. अतिरिक्त क्रियाकलाप र खेलकुद गतिविधिहरूले विद्यार्थीहरूमा सहकार्य, संचार र समस्या समाधान गर्ने , टीमवर्क र सहकार्यको भावना विकसीत भएको हुने।

३. विद्यार्थीको सिर्जनात्मकता र आत्मविश्वासको वृद्धि भएको हुने।

४. विद्यार्थीलाई प्रभावकारी कामकाजी जीवन र व्यक्तिगत जिम्मेवारीमा उत्कृष्टता ल्याउन सहयोग पुर्याइ लाइफ स्किल्स र समय व्यवस्थापनमा सुधार भएको हुने।

५. विद्यालय अतिरिक्त क्रियाकलाप र खेलकुदमा सबै विद्यार्थीको समान पहुँच भइ समाजमा समानता र समावेशीता प्रवर्द्धन भएको हुने।

५.१.६ प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्यः

कार्यक्रम	एकाई	लक्ष्य	कार्यक्रम कार्यान्वयन वर्ष					भौतिक लक्ष्य १० बर्ष	कैफियत
			पहिलो	दोस्रो	तेस्रो	चौथो	पाँचौ		
पालिका स्तरमा खेलकुद प्रवर्दनका लागि राष्ट्रपति रनिग सिल्ड	पटक	५	१	१	१	१	१	१०	
पालिका स्तरमा विद्यालय स्तरीय खेलकुद प्रतियोगिता र विभिन्न च्याम्पियनसिपहरूको आयोजना गर्ने	पटक	२	०	१	०	१	०	४	
विद्यालय स्तरमा अतिरिक्त क्रियाकलाप तथा कार्यक्रमहरूको आयोजना	विद्यालय	४८	४८	४८	४८	४८	४८	४८	
विद्यालय स्तरमा विविध कला र सांस्कृतिक कार्यक्रमहरूको आयोजना	पटक	२	०	१	०	१	०	४	
खेलकुद र शारीरिक गतिविधिहरूको लागि विशेष समय निर्धारण	विद्यालय	४८	४८	४८	४८	४८	४८	४८	
खेलकुद प्रशिक्षकहरूको तालिम र विकास	पटक	४	०	१	१	१	१	८	
विद्यार्थीहरूको नेतृत्व क्षमताको विकासका लागि कार्यशालाहरू	पटक	३	०	१	०	१	१	६	
सबै विद्यालयमा संगित तथा खेल सामग्री ब्यवस्थापन	विद्यालय	३१	४८	०	०	४८	०	४८	
बुक फ्रि फ्राइडे कार्यान्वयन	विद्यालय	३१	०	४८	४८	४८	४८	४८	

परिच्छेद ६

६.१ सुशासन तथा व्यवस्थापन

६.१.१ परिचय र वर्तमान अवस्था

देशको बर्तमान शासकीय स्वरूप अनुसार सरकारका तीनै तहमा प्रवाह हुने शैक्षिक सेवालाई निरन्तर गर्न तत्कालीन समस्या समाधानका लागि कर्मचारीको व्यवस्थापन र संगठनात्मक स्वरूपमा केही परिवर्तन गरी व्यवस्थापन गरिएको छ । बदलिँदो परिवेश अनुसार शासकीय संरचना प्रक्रिया र क्षमता सुधार गरिएमा मात्र शैक्षिक गतिविधि प्रभावकारी भई सुशासन कायम हुने भएकाले सङ्घीय संरचनाअनुसार तीन तहको सरकारका अधिकार तथा दायित्व शिक्षामा भएको संख्यात्मक विस्तार ज्ञान विज्ञान-प्रविधि र सञ्चारमा भएको विकास सामाजिक चेतनामा आएको परिवर्तन लगायतका पक्षहरूलाई समेत विचार गरेर संस्थागत संरचना र क्षमता विकास गरी सुशासन प्रवर्धन गर्नु आवश्यक देखिएको छ। यसमा योजनामा प्रारम्भिक बालबिकास तथा शिक्षा आधारभूत शिक्षा र माध्यमिक शिक्षामा सबैको पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित गरी गुणस्तरमा सुधार ,अनौपचारिक तथा आजीवन सिकाइका अवसरहरूको विस्तार र समता तथा समावेशीताको परवर्तन सहित जवाफदेही शैक्षिक सुशासन कायम गर्ने उद्देश्यले आवश्यक संस्थागत संरचना र प्रक्रिया स्थापित गर्न खोजिएको छ भने त्यसका लागि आवश्यक पर्ने क्षमता विकासको आवश्यकता पनि पहिचान गरिएको छ। यस खण्डमा सुशासन प्रवर्धन गरी शिक्षा विकासका कार्यक्रमहरू कार्यान्वयनका लागि विद्यमान पद्धतिको समीक्षा गरी यस विद्यालय क्षेत्रको योजनाको प्रभावकारी र कुशल कार्यान्वयनका लागि संस्थागत संरचना क्षमता र प्रकृयामा देखिएका चुनौतिहरू पहिचान गरिएको छ। पहिचान गरेका चुनौतीहरूको सामना गरी सुशासन प्रवर्धन गर्नका लागि आवश्यक संरचना क्षमता र प्रक्रियाको विकास तथा परिवर्तनको प्रस्ताव पेश गरिएको छ।

वर्तमान अवस्थामा संघमा शिक्षा विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय रहेको छ ।राष्ट्रको शिक्षासम्बन्धी समष्टिगत नीति निर्धारण शिक्षा सम्बन्धी मापदण्ड र स्तर निर्धारण सङ्घीय योजनाको विकास अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्नु मन्त्रालयको प्रमुख दायित्व रहेको छ । मन्त्रालयअन्तर्गत केन्द्रीय तहमा शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्र पाठ्यक्रम विकास केन्द्र र शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्र रहेका छन्। त्यसैगरी स्वायत्त निकायका रूपमा राष्ट्रिय परीक्षा बोर्ड र शिक्षक सेवा आयोग क्रियाशील छन्। विद्यालय शिक्षाको सञ्चालन तथा व्यवस्थापन गर्नका लागि संघीय र प्रादेशिक तहमा ऐन तथा नियमावलीहरूको निर्माण तथा परिमार्जन नभएकोले कार्यान्वयनमा जटिलता सिर्जना भएको छ। विशेषगरी संघीय शिक्षा ऐन जारी हुन नसकेको कारणले प्रदेश र स्थानीय कानुनहरू विकास हुन बाधा भई शैक्षिक गतिविधि व्यवस्थित रूपमा सञ्चालन हुन नसकेका गुनासाहरू मात्र होइन यथार्थ पनि हाम्रो सामु छ ।

शैक्षिक जनशक्ति विकास केन्द्र अन्तर्गत रहेका २९शैक्षिक तालिम केन्द्रहरू मध्ये सातवटा केन्द्र प्रदेश मातहतमा हस्तान्तरण भई प्रदेश शिक्षा तालिम केन्द्रका रूपमा क्रियाशील रहेका छन्। अन्यतालिम केन्द्रहरू खारेज भएका छन्। त्यसैगरी साविकका क्षेत्रीय शिक्षा निर्देशनालयहरू प्रदेशको सामाजिक विकास मन्त्रालय अन्तर्गतका शिक्षा विकास निर्देशनालयमा परिवर्तन भएका छन्। साबिकका जिल्ला शिक्षा कार्यालयहरू शिक्षा विकास तथा समन्वय एकाइमा रुपान्तरण भएका छन्। लोक लोकसेवा आयोगले स्थानीय तहका लागि कम्तीमा एउटा स्थानीय तहमा एक जना शिक्षा सेवा कर्मचारी पुऱ्याउने लक्ष्यका आधारमा करिब ७००जना शिक्षा सेवाका कर्मचारीहरूको सिफारिस गरेको छ । तत्कालीन निजामती सेवा ऐनमा भएको व्यवस्था अनुसार २४(घ) १को बढुवाले सिर्जना गरेको अव्यवहारिक पदस्थापन अझै व्यवस्थित हुन सकेको छैन। संघीय स्वरूप अनुसार सेवा प्रवाहका लागि आवश्यक संरचना तथा क्षमतालाई पनि सुधार गर्नुपर्ने छ।

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४कार्यान्वयनमा आएपछि त्यस ऐनबमोजिम तोकिएका तेइसवटा कार्य बाहेक अन्य कार्यका लागि जिल्ला तहमा शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाई राखियो तर इकाइको कामलाई प्रभावकारी बनाउन सकिएको छैन । एकातिर समन्वयका लागि कायम भएका जिल्लाको समन्वय इकाइ क्रियाशील र प्रभावकारी नभएको अवस्था छ त्यसैगरी प्रदेश

शिक्षा निर्देशनालयको भूमिका पनि पुन: परिभाषित गर्नुपर्ने देखियो । जिल्ला समन्वय इकाइ र प्रदेश निर्देशनालयमा ठूला संरचना र पूर्वाधार छन् तर उपयोग नहुँदा खेर जाने अवस्था छ । साविकको परीक्षा नियन्त्रण कार्यालयले उच्च माध्यमिक शिक्षा परिषद् गाभिएर संघमा राष्ट्रिय परीक्षा बोर्ड गठन भएको छ । तापनि स्थानीय तहबाट सञ्चालन हुने आधारभूत तहको अन्तिम परीक्षामा सहजीकरण कसले र कसरी गर्ने भन्ने विषय मौन रहेको छ । कक्षा १०को परीक्षा सञ्चालन र व्यवस्थापनका लागि प्रदेश तहमा कस्तो संरचना रहने र कक्षा १२को परीक्षा राष्ट्रिय तहमा सञ्चालनका लागि कस्तो संस्थागत प्रबन्ध हुनुपर्ने भन्ने विषय पनि स्पष्ट हुन सकेको छैन । विद्यालयमा सञ्चालन भइरहेको प्राविधिक धार लगायत हाल प्राविधिक शिक्षा तथा व्यवसायिक तालिम परिषद्द्वारा सञ्चालन भएका विद्यालय लगायत निजी प्रदायक संस्थाबाट सञ्चालन भइरहेका कार्यक्रमहरूलाई व्यवस्थित बनाउन संघ, प्रदेश र स्थानीय तहमा कस्तो संरचना उपयुक्त हुन्छ भन्ने विषय पनि टुंगो लागेको अवस्था छैन । शिक्षकहरूलाई स्थायी पदमा सिफारिस गर्न र शिक्षकका लागि अध्यापन अनुमतिपत्र प्रदान गर्ने कार्यमा संलग्न शिक्षक सेवा आयोगका काम कारवाहीहरू सञ्चालन र व्यवस्थापनका लागि प्रदेश स्तरमा कस्तो संरचना हुने भन्ने विषय पनि टुंगो लाग्न बाँकी नै रहेको अवस्था छ । विद्यालय निरीक्षक र स्रोत व्यक्तिले प्रदान गर्दै आएका सेवा समाप्त भई विद्यालयहरूमा शिक्षक सहयोग पद्धति नै टुटेको अवस्था छ । सरकारका विभिन्न तहबीच सहजीकरण र समन्वयका पक्षमा सुधार गर्नुपर्ने आवश्यकता महसुस भएको छ । नतिजा प्रतिको जवाफदेहितामा सुधार गर्नुपर्ने छ । समग्रमा राज्यका तीनै तहका सरकारले एउटै लक्ष्य र गतिमा तर आफ्नो भिन्न भिन्न विशेषता र क्षमतालाई सम्बोधन गर्ने किसिमको संस्थागत क्षमता विकास र सो अनुसार कार्यान्वयन गर्ने सफलताका लागि थप कार्य गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

संघीय शिक्षा ऐन नबन्दा स्थानीय तहले गर्ने शिक्षाका २३ वटा कार्य के कसरी गर्ने विद्यालय स्थापना र अनुमति, शिक्षक पदस्थापन, सरुवा बढुवा, कार्यसम्पादन मूल्याकन, शिक्षक तालिम, दरबन्दी सिर्जना, सरुवा आदि जस्ता कुराहरू अन्यौल नै छ । यसै परिवेशमा स्थानीय तहबाट शैक्षिक सेवा प्रवाह गर्न र शैक्षिक सुशासन कायम राख्न संस्थागत संरचना र क्षमता विकासका कार्य प्रस्ताव गरिएको छ ।

६.१.२ उद्देश्य

यस योजनामा सुशासनका लागि संस्थागत संरचना र क्षमता विकास सम्बन्धी समग्र उद्देश्य संघीय संरचना बमोजिम सरकारको सबै तह र निकायमा शिक्षाको शासकीय प्रबन्धलाई थप सुदृढ बनाउँदै नतिजामुखी व्यवस्थापन प्रवर्द्धन गर्नु रहेको छ । यस योजनामा सुशासन र प्रवर्द्धनका लागि संस्थागत संरचना र क्षमता विकास सम्बन्धी उद्देश्यहरू निम्न अनुसार रहेका छन्:-

१. नेपालको विद्यालय शिक्षा क्षेत्रका शैक्षिक गतिविधि समन्वय सहअस्तित्व र सहकार्य सहकारिताको संवैधानिक प्रत्याभूतिका आधारमा सञ्चालन गर्नका लागि संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको अन्तरसम्बन्ध सुदृढ बनाउने संयन्त्र र संस्थागत व्यवस्था गर्ने
२. विभिन्न अनुसन्धानका नतिजा र विद्यार्थी उपलब्धिका नतिजाबाट प्राप्त गुणस्तरको कमजोर नतिजालाई सम्बोधन गर्ने स्थानीय, प्रदेश र संघीयमा गुणस्तर सम्बोधन गर्ने संरचना र जनशक्तिको व्यवस्था गर्ने
३. कार्य सम्पादनप्रति उत्तरदायी तथा नतिजा प्रतिको जवाफदेहिता र समता तथा समावेशितालाई प्रोत्साहन गरी शिक्षामा सुशासन अभिवृद्धि गर्ने
४. विद्यालयका शिक्षक तथा प्रधानाध्यापक प्रस्तावित अन्य संरचना र संयन्त्रमा काम गर्ने कर्मचारी र संस्थाको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने

६.१.३ रणनीतिहरू

१. स्थानीय तह, प्रदेश र संघीय सरकारबीच समन्वय र सहकार्य गरिने छ ।
२. संघीय सरकारलाई संघीय शिक्षा ऐन निर्माण गर्न दबाब सिर्जना गरिने छ ।
३. स्थानीय तहको शिक्षा ऐन नियम, नियमावली निर्देशिका तथा कार्यविधिहरू तयार गरी कार्यक्रमहरू कार्यान्वयन गरिने छ ।
४. प्रदेश र स्थानीय सरकार तथा उत्तरदायित्व लगायतका पक्षहरूमा स्पष्टतः काम गर्न आवश्यक कानुनी प्रबन्ध गरिने छ ।

५. संघ,प्रदेश र स्थानीय तहको अन्तरसम्बन्ध प्रगाढ बनाउन राष्ट्रिय शिक्षा परिषद्को संरचनामा परिवर्तन गरी प्रदेश तथा स्थानीय तहको प्रतिनिधित्व हुने व्यवस्था गर्न अनुरोध गरिने छ।
६. पालिकाभित्रका सम्पूर्ण शैक्षिक गतिविधिको रेखदेख सञ्चालन ब्यबस्थापन गर्न गाउँ शिक्षा समिति गठन गरी क्रियाशील गरिने छ।
७. हालको शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाइ र स्थानीय तहवीचका कार्य विवरण स्पष्ट गरिने छ।
८. स्थानीय तहमा शिक्षक सहायता प्रणाली स्थापना गरिने छ।
९. औपचारिक शिक्षा र जीवनपर्यन्त सिकाइको व्यवस्थापनका लागि स्थानीय तथा समुदायमा आवश्यक संयन्त्र तयार गरिने छ।
१०. प्रधानाध्यापकलाई थप जिम्मेवार बनाइने छ साथै क्षमता विकास गरी स्थापित संरचना र संयन्त्रमा काम गर्ने कर्मचारी र संस्थाको क्षमता अभिवृद्धि गरिने छ।

६.१.४ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

उपलब्धि

१. स्थानीय तहमा आवश्यक पर्ने जनशक्तिको व्यवस्थापन भएको हुने छ।
२. संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि भई उत्तरदायित्व तथा जिम्मेवारीमा वृद्धि भएको हुने छ।
३. आवश्यक स्रोत साधनको व्यवस्थापन भई प्रभावकारी रूपमा कार्यसम्पादन भएको हुने छ।

६.१.५ नतिजा तथा परिमाणात्मक लक्ष्य

क्रसं	सूचक	एकाइ	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	कैफियत
१	विद्यालयमा नेतृत्व तथा व्यवस्थापनसम्बन्धी तालिम प्राप्त प्रधानाध्यापक	जना	-	३५	३५	३५	३५	
२	लेखा परीक्षण तथा सामाजिक परीक्षण सम्पन्न गर्ने विद्यालय सङ्ख्या	विद्यालय	३५	३५	३५	३५	३५	मदरसा समेत
३	विद्यालय व्यवस्थापन समिति भएका विद्यालय सङ्ख्या	विद्यालय	३५	३५	३५	३५	३५	मदरसा समेत
४	प्रचलित कानुनमा व्यवस्था भएबमोजिम प्रधानाध्यापक तथा प्राचार्य नियुक्त गर्ने माध्यमिक विद्यालय सङ्ख्या	विद्यालय	-	७	-	-	-	

६.१.६ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य

कार्यक्रम		कार्यक्रम कार्यान्वयन वर्ष					भौतिक लक्ष्य १० बर्ष	कैफियत
	एकाई	पहिलो	दोस्रो	तेस्रो	चौथो	पाँचौ		
वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम निर्माण	पटक	१	१	१	१	१	१०	
विद्यालय सुधार योजना निर्माण एवम् अद्यावधिक	पटक	१	१	१	१	१	१०	
एकीकृत शैक्षिक सूचना प्रणाली सुदृढीकरण	पटक	१	१	१	१	१	१०	
अनुगमन पद्धति विकास तथा कार्यान्वयन	पटक	१	१	१	१	१	१०	
अनुगमन प्रणाली का लागि सूचक तयारी र अध्यावधिक	पटक	१	१	१	१	१	१०	
सुचकका अधारमा विद्यालय अनुगमन	पटक	३०	३०	३०	३०	३०	३००	
वार्षिक समीक्षा तथा प्रतिवेदन	पटक	१	१	१	१	१	१०	
विद्यालयको कार्यसम्पादन परीक्षण	पटक	१	१	१	१	१	१०	
विद्यार्थी सिकाइ उपलब्धि परीक्षण	पटक	३	३	३	३	३	३०	वार्षिक ३ पटक

६.२ स्थानीय शिक्षा योजना कार्यान्वयनको प्रबन्ध

यस पालिकाले शिक्षा कार्यक्रम कार्यन्वयन वार्षिक स्वीकृत कार्यक्रम अनुरुप कार्यान्वन गर्नेछ । स्थानिय तह र बिद्यालयको आधारभूत तहमा संचालन हुने कार्यक्रमहरुको प्रभावकारी कार्यन्वयनमा जोड दिईएको छ। प्रत्येक बिद्यालयले र पालिकाले बजेटमा तोकिएको जिम्मेवारी अनुसार कार्यक्रम संचालन गर्नेछन ।कार्यक्रम संचालनको लागि बजेट र आबश्यक प्रबन्ध पालिकाको शिक्षा शाखाले गर्नेछ।

जब कार्यक्रमहरुको कार्यन्वयन भए नभएको अनुगमन मूल्यांकन गर्न पालिका तहमा शिक्षा, युवा तथा खेलकुद शाखा प्रमुखको संयोजनमा अनुगमन समिति र बिद्यालय तहमा बि.व्य.स. र प्र.अ.को नेतृत्वमा कार्यक्रमहरुको प्रभावकारी कार्यन्वयनको अनुगमन गरिनेछ ।विद्यालय अनगुमनका क्रममा गाउँपालिकाले समग्र पक्षको (शैक्षक, प्रशासनिक, शैक्षिक र भौतिक) नियमित अनगुमन, सपुररिक्षण, निरीक्षण गर्नेछन् । अनगुमन पश्चात सरोकारवालाहरुसँग समीक्षा बैठक गरी अनकुरणीय पक्षको प्रचार प्रसार र सुधारात्मक पक्षका लागि कार्ययोजना बनाई कार्यान्वन गरिनेछ । कार्यक्रम कार्यान्वयनको लागि नीतिगत रुपमा पालिका र बिद्यालय स्तरमा कार्यक्रम अनुगमन तथा मूल्यांकन समिति बनाई सक्रिय हुनेछ ।

६.२.१ वर्तमान अवस्था

स्थानीय तहमा शैक्षिक क्षेत्राधिकार अनुसारका कार्यहरुमा अनुगमन, नियमन र मूल्यांकन गर्ने कार्य गरिरहेको छ । खासगरी गाँउ पालिकाको शिक्षा शाखावाट समय समयमा अनुगमन तथा मुल्याङ्कन गर्ने गरिएको तथा कहिलेकाहि जनप्रतिनीधिहरुलाई सामिल गराई संयुक्त अनुगमनमा पनि गरिएके छ । बिद्यालयमा बि.व्य.स. र प्र.अ.को नेतृत्वमा अनुगमन गर्ने गरेको छ । अनुगमन मूल्यांकनका संरचना वा निकायहरु खडा भएतापनि सक्रिय बनाउन बाँकि नै छ । कहिलेकाही गरिएका अनुगमनले सुधारात्मक सुझाव दिने तर त्यसको कार्यान्वियन गर्ने परिपाटी छैन । समग्र कार्यक्रम कार्यान्वियन, प्रगति समिक्षा पनि हुन बाँकी नै छ । प्रभावकारी अनुगमन र मूल्यांकनको स्थायी प्रणाली निर्माण र परिचलनमा समस्या छ। सफलता, सिकाई र राम्रा अभ्यासहरुको दस्तावेजिकरण र प्रचार प्रसार को पनि खाँचो रहेको छ ।

(क)चुनौती

- पर्याप्त बजेट नहुँदा योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न कठिन रहनु।
- जनशक्ति तथा दक्षताको अभावले योजना कार्यान्वयनमा ढिलाइ वा असफलता निम्त्याउनु।
- कार्यान्वयनका लागि आवश्यक संरचना, उपकरण, तथा पूर्वाधारको अभाव चुनौतीपूर्ण रहनु।
- सरकारी निकाय, विद्यालय, तथा समुदायबीच समन्वय नहुँदा योजना प्रभावकारी रुपमा अघि बढ्न नसक्नु।
- स्थानीय शिक्षा योजनामा राजनीतिक प्रभाव र हस्तक्षेपले कार्यान्वयनमा अनियमितता निम्त्याउनु।
- प्रभावकारी अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको अभावमा योजना सही ढंगले कार्यान्वयन भएको सुनिश्चित गर्न कठिनाइ हुनु।

(ख) अवसर

- स्थानिय स्तरमा विद्यालय, अभिभावक, शिक्षक र सामुदायिक संस्थाको सहभागिता शिक्षाको गुणस्तर सुधारमा महत्त्वपूर्ण भूमिका खेल्न सक्छ।
- डिजिटल प्रविधि, अनलाइन शिक्षा, र शिक्षा व्यवस्थापन प्रणालीहरूको प्रयोगले शिक्षामा पहुँच वृद्धि र प्रभावकारी व्यवस्थापनको अवसर दिन्छ
- स्थानीय स्तरमा उपलब्ध स्रोत र सीपहरूको उपयोगले योजना कार्यान्वयनलाई सशक्त बनाउन मद्दत गर्छ।
- दातृ निकाय, गैरसरकारी संस्था, र निजी क्षेत्रसँगको सहकार्यले अतिरिक्त स्रोत र प्राविधिक सहयोग जुटाउने अवसर प्रदान गर्छ।
- संघीय प्रणालीले स्थानीय आवश्यकताहरूअनुसार योजना बनाउन र कार्यान्वयन गर्न थप स्वायत्तता र लचकता प्रदान गर्दछ।
- स्थानीय निकायहरूको नेतृत्व र उत्तरदायित्व बढाउँदा शिक्षाको सुधारको लागि ठोस कदम चाल्न सकिन्छ।

६.२.२ उद्देश्य

- बार्षिक शिक्षा बजेट तथा कार्यक्रम तयारी र कार्यान्वय नगर्ने,
- स्थानीयतहकाशिक्षाशाखातथामहाशाखाहरूकोक्षमताविकासगर्ने,
- आवश्यकता अनुसार कानून, मापदण्ड र निर्देशिका विकास गर्ने,
- एकीकृत शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणाली मार्फत नियमित रूपमा कार्यक्रम कार्यान्वयन का नतिजाहरू को विवरण तयार गर्ने, समीक्षा गर्ने, र सुधार गर्ने,
- शिक्षण सिकाइमा आवश्यक सहयोग तथा अनुभव आदानप्रदान का लागि स्थानीय स्तर मा शिक्षक तथा विज्ञ समूह सम्मिलित शिक्षक सहायता प्रणाली विकास तथा सञ्चालन गर्ने,
- विद्यालय तथा सामूदायिक अध्ययन केन्द्रहरूले योजना बनाई शैक्षिक कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने,
- प्रभावकारी तथा कुशल अनुगमन प्रणाली विकास गर्ने,

- नतिजा मा आधारित अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणाली बनाउने,
- योजना कार्यान्वयनका चरणमा आएका समस्या तथाचुनौतीहरूलाई समयमै सम्बोधन गरी अपेक्षित उपलब्धि हासिल गर्ने,
- योजनाको लगानी देखि प्रभाव तह सम्मको मूल्याङ्कन गरी आवश्यकतामा आधारित योजना निर्माणमा सहयोग गर्ने,

६.२ .३ रणनीतिहरू

- एकीकृतशैक्षिकअनुगमनतथामूल्याङ्कनमार्गदर्शननिर्माणरउपयोगगरिनेछ।
- अनुगमन, मूल्याङ्कनरप्रतिवेदनकार्यलाईछिटो, छरितो, व्यवस्थितर प्रभावकारीबनाउनप्रविधिकोप्रयोगगरिनेछ।
- शैक्षिकसूचनाव्यस्थापनप्रणालीलाईथपसुदृढीकरणगरिनेछ।
- राष्ट्रियसूचककोअतिरिक्तआवश्यकताअनुसारस्थानीयसूचकहरूलाईसमेतसूचनाप्रणालीमाआवद्धगरिनेछ।
- योजनाकाआगत (Input), प्रक्रिया (Process), परिणाम (Output), उपलब्धि (Outcome) रप्रभाव (Impact) समेतकोअनुगमनतथामूल्याङ्कनकालागिसंरचनारजनशक्तिकोप्रबन्धगरिनेछ।
- प्रमाणमाआधारितअनुगमन, मूल्याङ्कनतथाप्रतिवेदनप्रणालीकोविकासगरिनेछ।
- अनुगमनतथामूल्याङ्कनबाटप्राप्तपृष्ठपोषणलाईउपयोगगरिनेछ।
- कुल बजेटको निश्चित हिस्सा अनुगमन तथा मूल्याङ्कन मा छुट्याई नतिजा मूलक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीको अवलम्बन गरिनेछ।
- सहभागितामूलकअनुगमनतथामूल्याङ्कनप्रणालीकोकार्यान्वयनगरिनेछ।
- कक्षा कोठा को सिकाइको अनुगमन,सुपरिवेक्षण तथा मूल्याङ्कन लाई प्रभावपूर्ण बनाउन कार्यस्थलमा आधारित अनुगमन, मूल्याङ्कन, सुपरिवेक्षणएवम्प्रतिवेदनप्रणालीकोप्रबन्धगरिनेछ।
- पुरस्कार रदण्ड प्रणाली को विकास गरिनेछ।

६.२.४ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा

उपलब्धि

१ शिक्षा योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनको सुनिश्चितता भएको हुने छ।

२ प्रभावकारी अनुगमन को माध्यबाट योजना कार्यान्वयनका चरणमा आएका समस्या तथा चुनौतीहरूलाई समय मै सम्बोधन भई अपेक्षित उपलब्धि हासिल हुने र योजनाको मूल्याङ्कन मा आधारित भई आवश्यकतामा आधारित योजना निर्माणका लागि पृष्ठपोषण प्राप्त हुने छ ।

३ कार्यक्रमको आवधिक समिक्षा भई सफलतालाई निरन्तरता, असफलतालाई सुधार, कमिकमजोरीमा सुधार र पुनर्योजना गर्न मद्दत हुने छ

६.२.५ नतिजा तथा परिमाणात्मक लक्ष्य

क्रसं	सूचक	एकाइ	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	कैफियत
१	नतिजा मा आधारित अनुगमन प्रणाली स्थापित हुने बिद्यालय सङ्ख्या	विद्यालय	५	५	५	७	८	
२	अनुगमन का आधारमा नतिजा सुधार हुने बिद्यालय सङ्ख्या	विद्यालय	५	५	५	७	८	

क्रसं	सूचक	एकाइ	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	कैफियत
३	विभिन्न कार्यक्रमहरूको उपलब्धि तथा प्रभावको आवधिक मूल्याङ्कन हुने	पटक	१	१	१	१	१	
४	सिकाईहरुको दस्तावेज तयार हुने बिद्यालय सङ्ख्या	पटक	५	५	५	७	८	

६.२.६ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलाप	एकाइ	भौतिक लक्ष्य (पाँच वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	जम्मा		
१	वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम निर्माण	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	
२	विद्यालय सुधार योजना निर्माण एवम् अद्यावधिक	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	
३	एकीकृत शैक्षिक सूचना प्रणाली सुदृढीकरण	पटक		१				१	२	
४	अनुगमन पद्धति विकास तथा कार्यान्वयन	पटक		१				१	२	
५	अनुगमन प्रणाली का लागि सूचक तयारी र अध्यावधिक	पटक		१				१	२	
६	अनुगमन	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	
७	चौमासिक तथा वार्षिक समीक्षा तथा प्रतिवेदन	पटक		३	३	३	३	१५	१५	
८	विद्यालयको कार्यसम्पादन परीक्षण	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	
९	विद्यार्थी सिकाइ उपलब्धि परीक्षण	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	

परिच्छेद ७

लगानी र स्रोत व्यवस्थापन

७.१ परिचय र बर्तमान अवस्था

सबै नागरिकहरूलाई आधारभूत तह निःशुल्क र अनिवार्य तथा माध्यमिक तह निःशुल्क उपलव्ध गराउने संवैधानिक प्रावधान रहेको छ । आधारभूत तथा माध्यमिक तहसम्मको शिक्षा व्यवस्थापनको अधिकार स्थानीय सरकारको कार्यक्षेत्रमा राखिएको छ । आधारभूत तथा माध्यमिक शिक्षा, प्रारम्भिक बालविकास शिक्षा, खुला शिक्षा, दुर शिक्षा, विशेष शिक्षा, सामुदायिक सिकाइ केन्द्रहरूका अतिरिक्त औपचारिक संरचना बाहिरका टिउसन कोचिङ सेन्टरहरूको नीति, योजना र समग्र व्यवस्थापनको जिम्मेवारी स्थानीय सरकारको रहने गरी स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन ,२०७४ ले २३ वटा अधिकारहरूको विस्तृतीकरण गरेको पाइन्छ । कार्यक्षेत्रभित्रका शैक्षिक संस्थाहरूलाई अनुदान उपलव्ध गराउने, लेखापरीक्षण र वित्तिय सुशासन कायम गर्ने दायित्व पालिकाको कार्यक्षेत्रमा रहेकोले सीमित स्रोत साधनलाई मितव्येही, नियमित, प्रभावकारी र पारदर्शी ढङ्गले व्यवस्थापन गर्नुपर्नेछ । वित्तिय व्यवस्थापन अन्तर्गत दुईवटा पक्षहरूलाई समेटिएको छ । एकातर्फ योजना कार्यन्वयनको लागि आवश्यक पर्ने वित्तीय स्रोतको आँकलन, प्राप्ति र उपयोगलाई समेटिएको छ भने प्रदेश तथा सङ्घीय सरकारवाट प्राप्त विभिन्न प्रकारका अनुदानहरूलाई विद्यालयहरूमा पुर्याई तोकिएबमोजिम खर्च, पारदर्शिता बढाउदै समग्र पक्षमा वित्तीय अनुशासन कायम गर्नुपर्नेछ ।

शिक्षा विकासका पूर्वाधारहरूको पनि पूर्वाधारका रूपमा लिइन्छ । शिक्षाको समयसापेक्ष जुन गतिमा विकास हुनुपर्ने हो त्यसो हुन सकेको छैन । विभिन्न प्रतिवेदनहरूले कुल बजेटको २०प्रतिशत बजेट शिक्षामा विनियोजन गरिएता पनि सो अनुपातमा पुग्न सकेको छैन । यथार्थताको नजिक रहेर योजना बनाएर सोबमोजिम बजेट विनियोजन गर्ने नभई हचुवाको भरमा बजेट विनियोजन गर्ने कार्यले प्रश्रय पाएको छ । समुदायको विद्यालयमा लगानी गर्नुपर्छ भन्ने सोचमा गिरावट आएको छ । संविधानमा शिक्षालाई लगानीमैत्री बनाउने र लगानी बढाउदै लजाने नीति उल्लेख गरिएको छ । कमजोर भौतिक पूर्वाधारलाई सुविधा सम्पन्न बनाउनु, विद्यालयहरूको आर्थिक पक्षलाई सबलीकरण गर्नु, विद्यालय शिक्षामा परिचालन हुने बजेटलाई पारदर्शि बनाउनु चुनौतिका रूपमा रहेका छन् । सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहको साझा अधिकारको सूचीमा शिक्षालाई राखिनु, सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहको एकल अधिकारका रुपमा समेत स्पष्ट गरिनुले शिक्षामा लगानीको अवसर राम्रो रहेको छ ।

विश्वव्यापी रुपमा दिगो विकासका लक्ष्यहरू हासिल गर्न कुल बजेटको कम्तिमा २० प्रतिशत रकम शिक्षा क्षेत्रमा विनियोजन गर्ने विश्वव्यापी प्रतिवद्धता रहेता पनि शिक्षा क्षेत्रको बजेट क्रमश घट्दै गइरहेको पाइन्छ । सर्शत अनुदानको रुपमा प्राप्त हुने केन्द्रिय अनुदानको ९५ प्रतिशत भन्दा वढि रकम शिक्षक तलव भत्ता, छात्रवृत्ति, भौतिक पूर्वाधार, दिवाखाजा र पाठ्यपुस्तक जस्ता शिर्षकहरूमा खर्च हुने गरेको छ । गुणस्तर अभिवृद्धि र क्षमता विकासका लागि स्थानीय सरकारका कार्यक्रमहरू केन्द्रित रहेका छन । शिक्षा योजना कार्यान्वयनको वित्तीय व्यवस्थापनका मुख्य स्रोत सङ्घीय, प्रदेश र स्थानीय सरकार रहनेछन् । अभिभावक र समुदायको भूमिका परिपूरकको रुपमा रहनेछ । शिक्षा क्षेत्रमा कार्य गर्ने सङ्घसंस्थाहरूलाई विज्ञताका आधारमा क्षेत्रगत रुपमा साझेदारी गर्न सकिनेछ । समग्र वित्तीय व्यवस्थापन अन्तर्गत योजना कार्यान्वयनका लागि प्रयाप्त वित्तीय स्रोत जुटाउनु, शैक्षिक गुणस्तर अभिवृद्धिका लागि विद्यालयहरूलाई आवश्यकता क्षेत्रमा स्रोत उपलव्ध गराउने र स्रोत साधनको प्रभावकारी व्यवस्थापन मार्फत वित्तीय सुशासन कायम गर्ने कार्यहरू प्राथमिकतामा रहेका छन । नतिजामा आधारित स्रोत विनियोजन पद्धति मार्फत विद्यालयहरूलाई नियमित अनुदानका अतिरिक्त एकमुष्ट, मागमा आधारित, कार्यसम्पादनमूलक र प्रोत्साहनमूलक अनुदानको व्यवस्था गरिनेछ । श्रोतको आँकलन तपसिल बमोजिम गरिएको छ । शिक्षा योजना कार्यान्वयनको वित्तीय व्यवस्थापनका लागि

पहिलो ५ बर्षको अनुमानित बजेट प्रस्तुत गरिएको छ। ५ बर्षको कार्यान्वयन पछि योजनाको मूल्यांकन पश्चात थप ५ बर्षका लागि थप स्रोतको ब्यवस्थापन गरिनेछ।

पहिलो ५ बर्षका लागि अनुमानित बजेट

क्र.स.	वित्तीय श्रोतको व्यवस्थापन	कूल बजेट रू हजारमा	कैफियत
१	सङ्घीय सरकार	८६६५७८/-	अनुमानित
२	प्रदेश सरकार	७९७५४/-	अनुमानित
३	स्थानीय सरकार	१८७२४८/-	अनुमानित
४	सङ्घ संस्था तथा दातृनिकाय	३९६१४/-	अनुमानित
	जम्मा	११३३१९३/-	अनुमानित

७.२ उद्देश्यहरू

१. शिक्षा क्षेत्रमा आवश्यक स्रोतको प्रक्षेपण गर्नु
२. योजनामा समावेश भएका कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि आवश्यक वित्तीय स्रोत पहिचान गर्नु
३. उपलब्ध स्रोतको आधारमा कार्यक्रमको प्राथमिकता निर्धारण गरी कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्नु

७.३ रणनीतिहरू

१. सङ्घीय र प्रदेश सरकारको लगानीको अनुपातमा स्थानीय सरकारले आफ्नो स्रोतबाट शिक्षामा लगानीमा वृद्धि गर्ने
२. विद्यालय शिक्षामा पहुँच, सहभागिता एवम् गुणस्तर सुनिश्चित गर्न लगानी प्रभावकारीता बढाउने
३. वार्षिक रूपमा कुल बजेटको २० प्रतिशत बजेट शिक्षा क्षेत्रका कार्यक्रमका लागि व्यवस्था गर्ने
४. शिक्षामा निजी तथा गैरसरकारी क्षेत्रको लगानीलाई उचित नियमनका साथ प्रोत्साहन तथा प्रवर्द्धन गर्ने
५. मापदण्डका आधारमा खर्च र प्रतिवेदन पद्धति अवलम्बन गर्ने
६. वित्तीय व्यवस्थापन क्षमतामा सुधार ल्याइ वित्तीय कार्यकुशलता, पारदर्शिता, जिम्मेवारी र उत्तरदायित्वलाई सबल बनाउने
७. लागत साझेदारीमा आधारित कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने

७.४ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा

क) उपलब्धि

१. शैक्षिक पहुँच, समता, गुणस्तर र क्षमता विकासमा आवश्यक स्रोतको व्यवस्थापन भएको हुने
२. वित्तीय कार्यकुशलता, पारदर्शिता, जिम्मेवारी र उत्तरदायित्व सुदृढ भएको हुने छ।

७.५ प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

क) सङ्घीय, प्रदेश र स्थानीय सरकारका साथै अन्य संङ्घ संस्थाबाट विद्यालय शिक्षा क्षेत्रअन्तर्गतका क्रियाकलापमा प्राप्त हुने पहिलो ५ बर्षको अनुमानित बजेट

क्र.सं.	अनुदान प्राप्त हुने उपक्षेत्र / विषय	अपेक्षित अनुदानको स्रोत र रकम (रकम रू. हजारमा)				पाँच वर्षको जम्मा
		सङ्घीय सरकार	प्रदेश सरकार	स्थानीय सरकार	अन्य सङ्घ संस्था	

१	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा	३३१००	०	१६११५	५११२	५४३२७
२	आधारभूत शिक्षा	२३१६४		५९८६	९५३	३०१०३
३	माध्यमिक शिक्षा	११०९३	२०००	८६७९	२०८५	२३८५६
४	प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम	१६८७३	१७९०३	१०४८९०	११९३	१४०८५८
५	अनौपचारिक शिक्षा र आजीवन सिकाइ	४११०१	२९६९	१९७२	१०७९	४७१२०
६	पाठ्यक्रम र पाठ्यसामग्री	३३१०३		४५३०	८२५	३८४५८
७	शिक्षक व्यवस्थापन र विकास	४९३६७०	९००	६२८३	११७९०	५१२६४३
८	शैक्षिक समता र समावेशीकरण	६५१९	०	२९१९	१५८९	११०२८
९	विद्यालय पोषण तथा स्वास्थ्य कार्यक्रम	७२४५८	०	१७८८	५४५	७४७९१
१०	विद्यालय सुरक्षा, विपत न्यूनीकरण तथा उत्थानशीलता	३३९६	२८२	३८२	४६६	४५२६
११	विद्यालय भौतिक पूर्वाधार	८२४०३	४९४४२	२४७२१	८२४०	१६४८०६
१२	विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि	७९०५	५३७४	३७२२	१८९८	१८८९८
१३	विद्यालय अतिरिक्त क्रियाकलाप र खेलकुद	२००	६००	३३२५	३७२५	७८५०
१४	शुसासन र ब्यवस्थापन	१०४४	२८५	१३८६	११५	२८३०
१५	अनुगमन र मुल्यांकन	५५०		५५०		११००
जम्मा		८२६५७८	७९७५४	१८७२४८	३९६१४	११३३१९३

७.६ योजनाको वर्षिक बजेट तर्जुमा प्रक्रिया

सिद्धार्थनगर नगरपालिकाको शिक्षा योजनामा उल्लिखित परिच्छेद ३, ४, ५, ६ र ८ मा उल्लिखित प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्यलाइ प्रस्तावित भौतिक लक्ष्य मानि वार्षिक रूपमा सो कार्य सम्पादनका लागि आवश्यक बजेट हिसाब गरी एकाइ लागत निर्धारण गरिएको छ। सो एकाइ लागतले लक्ष्य लाई गुणन गरी वार्षिक अनुमानित बजेट निर्धारण गरि क्रियाकलापगत बजेटको जम्मा जोड हिसाब गरी उक्त उपक्षेत्र र अन्तरसम्बन्धित विषयक्षेत्रमा आवश्यक पर्ने बजेट हिसाब गरी उपक्षेत्रगत र अन्तरसम्बन्धित विषयक्षेत्रगत कार्यक्रम तथा बजेटको सारांश तपसिलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ । उपक्षेत्रगत र र अन्तरसम्बन्धित विषयक्षेत्रका क्रियाकलापगत विस्तृतीकरणलाई अनुसूचीमा उल्लेख गरिएको छ।

क्र.सं.	अनुदान प्राप्त हुने उपक्षेत्र / विषय	आर्थिक वर्षगत रूपमा बजेट अनुमान रू हजारमा					पाँच वर्षको जम्मा
		२०८१/०८२	२०८२/०८३	२०८३/०८४	२०८४/०८५	२०८५/०८६	

१	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा	९६२४	१०९३३	११०९१	११३५५	११३२४	५४३२७
२	आधारभूत शिक्षा	४८३१	५३६३	५३०१	५४९१	५४८२	२६४६७
३	माध्यमिक शिक्षा	१९५५	७१९४	३६६४	७३३५	३७०८	२३८५६
४	प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम	३००	११०६	४६२८	१०३६५१	३११७४	१४०८५८
५	अनौपचारिक शिक्षा र आजीवन सिकाइ	८८३१	९२५८	९६८९	९५७६	९७६६	४७१२०
६	पाठ्यक्रम र पाठ्यसामग्री	८९११	६९३८	७९२२	७२०१	७४८५	३८४५८
७	शिक्षक व्यवस्थापन र विकास	१०००३७	९९८४३	१०२४४१	१०४१७२	१०६१४९	५१२६४२
८	शैक्षिक समता र समावेशीकरण	१८४२	२२५४	२२४६	२२९४	२३९३	११०२८
९	विद्यालय पोषण तथा स्वास्थ्य कार्यक्रम	१४९८९	१४५९८	१४८६६	१४८३६	१५५०२	७४७९१
१०	विद्यालय सुरक्षा, विपत न्यूनीकरण तथा उत्थानशीलता	६००	११६०	८२४	९८९	९५३	४५२६
११	विद्यालय भौतिक पूर्वाधार	३१५५०	३२३३१	३२९७८	३३६३७	३४३१०	१६४८०६
१२	विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि	३४१६	३७०८	३८८२	३८५८	४०३५	१८८९९
१३	विद्यालय अतिरिक्त क्रियाकलाप र खेलकुद	९५०	१९००	१३००	२२००	१५००	७८५०
१४	शुसासन र ब्यवस्थापन	३५०	६५४	६०८	६६२	६६६	२९४१
१५	अनुगमन र मुल्यांकन	२५०	२००	२५०	२००	२००	११००
जम्मा		१८८४३६	१९७४३९	२०१६९०	३०७४५७	२३४६४६	११२९६६९

माथिको तालिका अनुसार तयार भएको बजेटका लागि स्रोतको अनुमान सङ्घ, प्रदेश तथा स्थानीय तहबाट प्राप्त हुने प्रस्तावित बजेट तथा विभिन्न सङ्घसंस्थाबाट कार्यान्वयन हुने क्रियाकलापको समेत प्रक्षेपण गरी बजेटको अनुमान गरिएको छ ।

परिच्छेद ८

अनुगमन तथा मूल्याङ्कन

८.१ परिचय र बर्तमान अवस्था

अनुगमन र मूल्याङ्कन भनेको अपेक्षित परिवर्तन र वास्तविक परिवर्तनको विश्लेषण गर्ने प्रक्रिया हो । कार्यक्रमबाट मूल्याङ्कन हटायो भने क्रियाकलाप लक्ष विहिन हुन्छ । मूल्याङ्कनले कार्यक्रमलाई अझ राम्रो पार्न दिशा निर्देस गर्दछ । लगानीको उपलब्धि मापन गर्नेकाम मूल्याङ्कनले गर्दछ । मूल्याङ्कनले कार्यक्रमको डिजायन गर्न, सुधार गर्न, प्रभावकारी गराउन र पुनरावलोकन गर्न सहयोग गर्दछ । जवाफदेहिताकोलागी, योजनाको विस्वसनीयता वृद्धि गर्न, तुलना गर्न र योजनालाई सुधार गर्न पनि मूल्याङ्कन अयिवार्य हुन्छ । त्यस्कारण मूल्याङ्कन कार्यक्रमको अभिन्न अङ्ग हो । यस पालिकाले शिक्षा कार्यक्रम कार्यन्वयन वार्षिक स्वीकृत कार्यक्रम अनुरुप कार्यान्विन गर्नेछ । स्थानिय तह र बिद्यालयको आधारभूत तहमा संचालन हुने कार्यक्रमहरुको प्रभावकारी कार्यन्वयनमा जोड दिईएको छ। प्रत्येक बिद्यालयले र पालिकाले बजेटमा तोकिएको जिम्मेवारी अनुसार कार्यक्रम संचालन गर्नेछन । कार्यक्रम संचालनको लागि बजेट र आबश्यक प्रबन्ध पालिकाको शिक्षा शाखाले गर्नेछ ।

जब कार्यक्रमहरुको कार्यन्वयन भए नभएको अनुगमन मूल्यांकन गर्न पालिका तहमा शिक्षा, युवा तथा खेलकुद शाखा प्रमुखको संयोजनमा अनुगमन समिति र बिद्यालय तहमा बि।व्या।स। र प्रा।अ।को नेतृत्वमा कार्यक्रमहरुको प्रभावकारी कार्यन्वयनको अनुगमन गरिनेछ । विद्यालय अनगुमनका क्रममा गाउँपालिकाले समग्र पक्षको ९शैक्षक, प्रशासनिक, शैक्षिक र भौतिक० नियमित अनगुमन, सपुररिक्षण, निरीक्षण गर्नेछन् । अनगुमन पश्चात सरोकारवालाहरुसँग समीक्षा बैठक गरी अनकुरणीय पक्षको प्रचार प्रसार र सुधारात्मक पक्षका लागि कार्ययोजना बनाई कार्यान्विन गरिनेछ । कार्यक्रम कार्यान्वयनको लागि नीतिगत रुपमा पालिका र बिद्यालय स्तरमा कार्यक्रम अनुगमन तथा मूल्यांकन समिति बनाई सक्रिय हुनेछ ।

र्तमान अवस्थामा भौतिक निर्माण तर्पmको अनुगमन मूल्याङ्कन खासगरी प्राविधिक शाखा मार्पmत गराइन्छ । यसबाहेक गाउपालिका स्तरीय अनुगमन टोली मार्फत भौतिक तथा शैक्षिक कार्यक्रमको अनुगमन गरी पृष्टपोषण दिने गरिन्छ । शैक्षिक कार्यक्रमको सम्बन्धमा शिक्षा साखाबाट आवश्यकताका आधारमा अनुगमन मूल्याङ्कन र पृष्टपोषण गर्ने व्यवस्था गरिएको छ । समुदाय स्तरमा बार्षिक एक पटक समग्र कार्यव्रmमको सामाजिक परीक्ष गरेर पृष्टपोषण दिने व्यवस्था छ । विद्यालय स्तरमा प्रधानाध्यापकले कक्षा शिक्षण तथा विद्यालयको समग्र कार्यक्रमको अनुगमन, मूल्याङ्कन र पृष्टपोषण गरी त्यसको प्रतिवेदन शिक्षा साखामा पेश गर्ने अभ्यास गरीएको छ ।

चुनौती तथा अवसरहरू

ख) अवसरहरूः

१. समुदाय स्तरमा योजना निर्माण, योजना स्विकृत तथा खर्च स्विकृत र अनुगमन मुल्याङ्कनको सुभिदा भएको छ ।
२. समुदायको सहभागितामा योजना निर्माण तथा कार्यन्वयनको अवसर प्राप्त भएको छ ।
३. कार्यक्रमहरूको सूचना सञ्चारमा छिटो छरितो र विस्वसनीयता वृद्धि भएकोछ ।

ग) चुनौतिहरूः

१. गाउँपालिकामा कर्मचारीको अभाव
२. समुदायमा सिपयुक्त जनशक्तिको अभाव
३. प्रधानाध्यापकको छुट्टै पद नभएर निमित्तले काम चलाउनु पर्ने
४. शिक्षक तथा कर्मचारीको सरुवा हुदा कार्यक्रम अलपत्रमा पर्ने
५. समुदायको सहभागिताको अभाव

८.२ उद्देश्यहरु

१. बार्षिक शिक्षा बजेट तथा कार्यक्रम तयारी र कार्यान्वयन गर्ने
२. नगरको शिक्षा शाखाको क्षमता विकास गर्ने
३. आवश्यकता अनुसार कानून, मापदण्ड र निर्देशिका विकास गर्ने
४. एकीकृत शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणाली मार्फत नियमित रूपमा कार्यक्रम कार्यान्वयनका नतिजाहरूको विवरण तयार गर्ने, समीक्षा गर्ने, र सुधार गर्ने
५. शिक्षण सिकाइमा आवश्यक सहयोग तथा अनुभव आदान प्रदानका लागि स्थानीय स्तरमा शिक्षक तथा विज्ञ समूह, सम्मिलित शिक्षक सहायता प्रणाली विकास तथा सञ्चालन गर्ने
६. विद्यालय तथा सामूदायिक अध्ययन केन्द्रहरूले योजना बनाई शैक्षिक कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने
७. प्रभावकारी तथा कुशल अनुगमन प्रणाली विकास गर्ने
८. नतिजामा आधारित अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणाली बनाउने
९. योजना कार्यान्वयनका चरणमा आएका समस्या तथा चुनौतीहरूलाई समयमै सम्बोधन गरी अपेक्षित उपलब्धि हासिल गर्ने
१०. योजनाको लगानीदेखि प्रभाव तहसम्मको मूल्याङ्कन गरी आवश्यकतामा आधारित योजना निर्माणमा सहयोग गर्ने

८.३ रणनीतिहरू

१. एकीकृत शैक्षिक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन मार्गदर्शन निर्माण र उपयोग गरिने छ
२. अनुगमन, मूल्याङ्कन र प्रतिवेदन कार्यलाई छिटो, छरितो, व्यवस्थित र प्रभावकारी बनाउन प्रविधिको प्रयोग गरिने छ
३. शैक्षिक सूचना व्यस्थापन प्रणालीलाई थप सुदृढीकरण गरिने छ
४. राष्ट्रिय सूचकको अतिरिक्त आवश्यकताअनुसार स्थानीय सूचकहरूलाई समेत सूचना प्रणालीमा आवद्ध गरिने छ
५. योजनाका आगत (input), प्रक्रिया (Process), परिणाम (output), उपलब्धि (Outcome) र प्रभाव (Impact) समेतको अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका लागि संरचना र जनशक्तिको प्रबन्ध गरिने छ
६. प्रमाणमा आधारित अनुगमन, मूल्याङ्कन तथा प्रतिवेदन प्रणालीको विकास गरिने छ
७. अनुगमन तथा मूल्याङ्कनबाट प्राप्त पृष्ठपोषणलाई उपयोग गरिने छ
८. कुल बजेटको निश्चित हिस्सा अनुगमन तथा मूल्याङ्कनमा छुट्याई नतिजामूलक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीको अवलम्बन गरिने छ
९. सहभागितामूलक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीको कार्यान्वयन गरिने छ
१०. कक्षाकोठाको सिकाइको अनुगमन, सुपरिवेक्षण तथा मूल्याङ्कनलाई प्रभावपूर्ण बनाउन कार्यस्थलमा आधारित अनुगमन, मूल्याङ्कन, सुपरिवेक्षण एवम् प्रतिवेदन प्रणालीको प्रबन्ध गरिने छ
११. पुरस्कार र दण्ड प्रणालीको विकास गरिने छ

८.४ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा

क) उपलब्धिः

प्रभावकारी अनुगमनको माध्यबाट योजना कार्यान्वयनका चरणमा आएका समस्या तथा चुनौतीहरूलाई समयमै सम्बोधन भई अपेक्षित उपलब्धि हासिल हुने र योजनाको मूल्याङ्कनमा आधारित भई आवश्यकतामा आधारित योजना निर्माणका लागि पृष्ठपोषण प्राप्त हुने

ख) नतिजाः

नतिजामा आधारित अनुगमन प्रणाली स्थापित हुने,
अनुगमनका आधारमा नतिजा सुधार हुने,
अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका लागि संस्थागत संरचना तथा क्षमता विकास हुने,
विद्यार्थी उपलब्धि परीक्षणका नतिजाका आधारमा सुधार गर्ने परिपाटी स्थापित हुने,
विभिन्न कार्यक्रमहरूको उपलब्धि तथा प्रभावको आवधिक मूल्याङ्कन हुने,

८.५ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य

कार्यक्रम		लक्ष्य	कार्यक्रम कार्यान्वयन वर्ष					भौतिक लक्ष्य १० बर्ष	कैफियत
	एकाई		पहिलो	दोस्रो	तेस्रो	चौथो	पाँचौ		
अनुगमन तथा मूल्याङ्कन संयन्त्र निर्माण	पटक	२	१	०	१	०	०	४	
नतिजामा आधारित अनुगमन प्रणालीका लागि सूचक तयार तथा अद्यावधिक गर्ने	पटक	५	१	१	१	१	१	१०	
कार्यक्रम कार्यान्वयन पुस्तिका तयारी	पटक	५	१	१	१	१	१	१०	
अनिवार्य तथा निशुःल्क शिक्षा कार्यान्वयनको अवस्थाको प्रतिवेदन तयार गर्ने	पटक	५	१	१	१	१	१	१०	
अनुगमन पद्धति विकास तथा कार्यान्वयन	पटक	५	१	१	१	१	१	१०	

अनुसूचीहरू:

अनुसूची १: शैक्षिक सत्र २०८१ को सामुदायिक विद्यालयको विवरण

क्र सं	विद्यालयको नाम	ठेगाना	कैफियत
१	सुर्यपुरा मा वि	गैडहवा ६	
२	साडी सर्जुपद्मादेवी मा. वि.	गैडहवा १	
३	विष्णुपुरा मा वि	गैडहवा ३	
४	जोगडा मा वि	गैडहवा २	
५	हसनापुर मा वि	गैडहवा ८	
६	जनजागृति मा वि	गैडहवा ३	
७	जनज्योति आ वि	गैडहवा २	
८	महेनद्रनगर मा वि	गैडहवा ९	
९	जनकल्याण मा वि	गैडहवा ७	
१०	जनता आ वि	गैडहवा ८	

११	पोहवा मा वि	गैडहवा ४	
१२	शिव आ वि	गैडहवा ५	
१३	नवदुर्गा मा वि	गैडहवा ४	
१४	कालिका आ वि	गैडहवा ६	
१५	जीवनज्योति मा वि	गैडहवा ७	
१६	मुक्तिधाम आ वि	गैडहवा ४	
१७	कृषक आ वि	गैडहवा ६	
१८	धौलागिरी आ वि	गैडहवा १	
१९	नवजागृति आ वि	गैडहवा २	
२०	राजदिप आ वि	गैडहवा ८	
२१	सिद्धार्थगौतमबुद्धआवि	गैडहवा ५	
२२	तिलेश्वर्य आ वि	गैडहवा ७	

अनुसूची २: शैक्षिक सत्र २०८१ को धार्मिक विद्यालयको विवरण

क्र सं	मदरसाको नाम	ठेगाना	कैफियत
१	म मिसबाहुल उलुम सल्फिया	गैडहवा २	
२	म फैजुलउलुम सल्फिया	गैडहवा ५	
३	म दारुल स्लामिया	गैडहवा ५	
४	म जामि ईस्लाम अनबारुल	गैडहवा २	
५	म तालीमुल ईस्लाम	गैडहवा ३	
६	म ईकरा ईस्लामिया	गैडहवा २	
७	म अत्तौहिद सुर्यपुरा	गैडहवा ६	
८	म खलिल ईब्राहिम	गैडहवा ७	
९	म तालिमुल कुरान ईस्लामिया	गैडहवा ३	
१०	म मदिनतुल वलुम	गैडहवा १	
११	म दारुलउलुम ननौलि	गैडहवा २	
१२	म दारुलउलुम भुजौलि	गैडहवा १	
१३	म ज्याउद तौहिद	गैडहवा ७	

अनुसूची ३: शैक्षिक सत्र २०८१ को संस्थागत विद्यालयको विवरण

क्र सं	संस्थागत विद्यालयको नाम	ठेगाना	कैफियत
१	मोरल लाइफ ई.बो. स्कूल	गैडहवा १	
२	बुध्द आदर्श ई.बो. स्कूल	गैडहवा १	
३	अमरज्योति ई.बो. स्कूल	गैडहवा २	
४	दिब्य ज्योती ई.बो. स्कूल	गैडहवा ३	
५	ग्लोइग पल्र्स ई.बो. स्कूल	गैडहवा ३	

६	न्यू लिटर एन्जल्स ई.बो. स्कूल	गैडहवा ३	
७	सिध्द लुम्बिनी ई.बो. स्कूल	गैडहवा ३	
८	सिध्दार्थ प्रतिभा ई.बो. स्कूल	गैडहवा ६	
९	सूर्यपुरा ई.बो. स्कूल	गैडहवा ६	
१०	न्यू एपोलो ई.बो. स्कूल	गैडहवा ६	
११	ब्राइट दिक्षा ई.बो. स्कूल	गैडहवा ७	
१२	सिध्दार्थ मन्टेश्वरी ई.बो. स्कूल	गैडहवा ७	
१३	नमूना शिक्षा ई.बो. स्कूल	गैडहवा ८	
१४	गोल्डेन फ्युचर ई.बो. स्कूल	गैडहवा ८	
१५	प्रगति ई.बो. स्कूल	गैडहवा ८	

अनुसूची ४: शैक्षिक सत्र २०८० को सिकाइ उपलब्धि कक्षा १-३

कक्षा	नेपाली			अंग्रेजी			गणित			सेरोफेरो		
कक्षा १	२.४१	२.३५	२.३८	२.२६	२.१५	२.२	२.४३	२.३७	२.४	२.३६	२.३१	२.३४
कक्षा २	२.३४	२.१६	२.२५	२.१७	२.०२	२.०९	२.२५	२.११	२.१८	२.१३	२.०	२.०६
कक्षा ३	२.५९	२.४७	२.५३	२.४२	२.३	२.३६	२.४	२.३१	२.३५	२.४६	२.४	२.४३
कक्षा १-३ को औषत	२.४५	२.३२	२.३८	२.२८	२.१६	२.२२	२.३६	२.२६	२.३१	२.३२	२.२४	२.२८

अनुसूची ५: शैक्षिक सत्र २०८० को सिकाइ उपलब्धि कक्षा ४-८

कक्षा	नेपाली			अंग्रेजी			गणित			विज्ञान तथा प्रविधि		
कक्षा ४	२.३२	२.२	२.२६	२.२	२.०८	२.१४	२.२	२.११	२.१६	२.१८	२.०८	२.१३
कक्षा ५	२.२३	२.१	२.१७	२.१७	२.०८	२.१३	२.२	२.१२	२.१६	२.२४	२.१३	२.१८
कक्षा ६	२.५१	२.४२	२.४६	२.३३	२.२९	२.३१	२.२८	२.१९	२.२४	२.३६	२.३१	२.३४
कक्षा ७	२.४६	२.३८	२.४२	२.३५	२.३३	२.३४	२.३७	२.३१	२.३४	२.३७	२.३	२.३४
कक्षा ८	२.७६	२.६७	२.७१	२.७३	२.७३	२.७३	२.६३	२.६	२.६१	२.८५	२.८३	२.८३
कक्षा ४-८ को औषत	२.४६	२.३५	२.४	२.३६	२.३	२.३३	२.३४	२.२७	२.३	२.४	२.३३	२.३६

अनुसूची ६: शैक्षिक सत्र २०८० को सिकाइ उपलब्धि कक्षा ९

कक्षा	नेपाली			अंग्रेजी			गणित			विज्ञान तथा प्रविधि		
कक्षा ९	२.२१	२.०२	२.११	२.११	२.०१	२.०६	२.०८	१.९८	२.०३	२.०४	१.९६	२.०

कक्षा ९ को औषत	२.२१	२.०२	२.११	२.११	२.०१	२.०६	२.०८	१.९८	२.०३	२.०४	१.९६	२.०

अनुसूची ७: शिक्षा योजनामा समावेश भएका क्रियाकलापहरूको बजेट विस्तृतीकरण

क) प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा

कार्यक्रम	एकाइ	लक्ष्य	कार्यान्वयन वर्ष					५ बर्षको जम्मा	प्रति एकाइ	श्रोत आँकलन			
			पहिलो	दोस्रो	तेस्रो	चौथो	पाँचौ			संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	संघसंस्था
प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाका न्यूनतम मापदण्ड प्रबोधीकरण (मन्टेसरी ढाँचा)	पटक	२	०	१५०	०	१५०	०	३००	१५०			३००	
सामुदायिक विद्यालयमा संचालित बालविकास केन्द्रका लागि शैक्षिक सत्रको सुरूको महिनामा अभिभावक शिक्षा कार्यक्रम संचालन	बा.वि.के	२८	०	५००	५२५	५५१	५७९	२१५५	७७			२१५५	
अपाङ्गता पहिचान गरी थप सेवा उपलब्ध गराउने	पटक	५	२५०	२५५	२६०	२६५	२७१	१३०१	२६०	१३०१			
बालबालिकाको अभिलेखीकरण	बा.वि.के	२८	०	१००	१०२	१०४	१०६	४१२	१५				४१२
बालविकासका बालबालिकाहरुलाई पोषणयुक्त दिवा खाजाको व्यवस्था	बा.वि.के	२८	१९६६	१९८६	२०२५	२०६६	२१०७	१०१५०	३६३	१०१५०			
पूर्व प्राथमिक शिक्षकका लागि पुनर्ताजगी तालिम संस्थागत समेत	बा.वि.के	२८	२००	०	२००	०	०	४००	१४			४००	
पूर्वाधार, सिकाइ क्षेत्र, केन्द्रको भित्री तथा बाहिरी सिकाइ तथा खेल सामग्री व्यवस्थापन	बा.वि.के	२८	३३८	३४५	३५२	३५९	३६६	१७५९	६३	१७५९			
बर्षको २ पटक नजिकको स्वास्थ्य कार्यालबाट बालबालिकाको स्वास्थ्य जाँच, खोप तथा स्वास्थ्य परिक्षण गरि अभिलेख व्यवस्थापन, वृद्धि अनुगमन गर्ने र कुपोषण भएका बालबालिकाको आवश्यक प्रबन्ध गर्ने	बा.वि.के	२८	५००	५००	५००	५००	५००	२५००	८९				२५००

स्थानीय भाषालाई प्राथमिकता दिई आवश्यकताअनुसार स्थानीय भाषाको प्रयोग	बा.वि.के	२८	०	१००	०	१००	०	२००	७				२००
परिवार, समुदाय, निजी क्षेत्र तथा गैरसरकारी सङ्घसंस्थाहरूको सहभागिता, संलग्नता र जिम्मेवारी वृद्धि	बा.बि.के	२८	०	५००	५००	५००	५००	२०००	७१				२०००
प्रारम्भिक बालविकास सहजकर्ता ब्यवस्थापन	बा.बि.के	२८	६३७०	६४९७	६६२७	६७६०	६८९५	३३१५०	११८४	१९८९०		१३२६०	

ख) आधारभूत शिक्षा

कार्यक्रम	**एकाइ**	**लक्ष्य**	**कार्यक्रम कार्यान्वयन वर्ष**						प्रति ईकाइ मुल्य	श्रोत आँकलन			
			पहिलो	**दोस्रो**	**तेस्रो**	**चौथो**	**पाँचौ**	**जम्मा**		संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	संघसंस्था
विद्यालय नक्शाङ्कन, पुनर्वितरण तथा समायोजन	विद्यालय	२	०	१००	०	१००	०	२००	१००			२००	
सबै बालबालिकालाई विद्यालय भर्ना कार्यक्रम संचालन	पटक	४	०	१००	१०१	१०२	१०३	४१०	१०३			४१०	
विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धि परीक्षण	पटक	५	०	२००	२०२	२०४	२०६	६१०	१२२			६१०	
कक्षा अवलोकन तथा शिक्षण सिकाई क्रियाकलापका सम्बन्धमा शिक्षकहरुसँग प्राविधिक छलफल	विद्यालय	२७	२००	२०२	२०४	२०६	२०८	१०४७	३९			१०४७	
अपाङ्गता भएका विद्यार्थीलाई शिक्षण सिकाइमा आवश्यक आधारभूत सहयोग	संख्या	१००	०	०	०	०	०	१००	१				१००

सिकाइ सामग्री तथा विद्यालय व्यवस्थापन	विद्यालय	२०	१५९३	१६२५	१६५७	१६९१	१७२४	११४७	५७	११४७			
कक्षाकोठामा आधारित विद्यार्थी मूल्याङ्कन	विद्यालय	२७	०	१००	१०२	१०४	१०६	४३९	१६	२२०			२१९
व्यवस्थित परीक्षा प्रणालीको कार्यान्वयन	विद्यालय	३९	११०	११२	११४	११७	११९	६११	१६			६११	
वि.व्य.स, शि.अ.सं का पदाधिकारीहरूको क्षमता विकास	विद्यालय	२०	१००	१०२	१०४	१०६	१०८	१०५१	५३			५२५	५२५
विद्यालयमा शैक्षिक गुणस्तर सुदृढीकरण एवं कार्यसम्पादनमा आधारित प्रोत्साहन अनुदान	विद्यालय	२०	१९२८	१९६७	२००६	२०४६	२०८७	१००५३	५०३	१००५३			
अभिभावक शिक्षा तथा अभिमुखीकरण	विद्यालय	२०	१००	१०२	१०४	१०६	१०८	५४०	२७			४३२	१०८
प्रारम्भिक कक्षा (१-३) मा पढाउने शिक्षकलाइ एकिकृत पाठ्यक्रमको तालिम	संख्या	४०	१००	१५०	०	०	०	२५०	६			२५०	
आधारभूत तहमा शुद्द पठन द्रुतपठनका लागि शिक्षक तालिम संचालन	संख्या	१००	१००	०	१००	१००	१००	४००	४			४००	
आधारभूत तहमा उत्कृष्ट विद्यार्थी, शिक्षक, अभिभावक र विद्यालय सम्मान	संख्या	१२५	१००	१००	१००	१००	१००	५००	४			५००	
विद्यार्थीहरूको अपाङ्गताको प्रारम्भिक पहिचान	संख्या	९०९०	३००	३०३	३०६	३०९	३१२	११७४४	१००	११७४४			

शैक्षिक सुधार कार्यक्रम (विद्यालय जाउँ ज्ञान पाउँ)	वडा	५	२००	२००	२००	२००	२००	१०००	२००			१०००	

ग) माध्यमिक शिक्षा

कार्यक्रम		लक्ष्य	**कार्यक्रम कार्यान्वयन वर्ष**						प्रति ईकाइ मुल्य	श्रोत आँकलन			
	एकाई		पहिलो	दोस्रो	तेस्रो	चौथो	पाँचौ	**जम्मा**		संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	संघसंस्था
निःशुल्क माध्यमिक शिक्षाका लागि आवश्यक कानुन, कार्यविधि र निर्देशिका तयारी	पटक	२	०	१००	०	१००	०	२००	१००			२००	
विद्यालय नक्साङ्कन, पुनर्वितरण तथा समायोजन घरधुरी सर्वेक्षण र अद्यावधिक गर्ने	पटक	२	०	१००	१००	१००	०	३००	१५०			३००	
सबै बालबालिकाको पहुँच सुनिश्चित गर्नका लागि सघन भर्ना कार्यक्रम संचालन	पटक	४	०	५००	५१०	५२०	५३१	२०६१	५१५	१०३०		१०३०	
आवश्यकताअनुसार खुला तथा दूर शिक्षा लगायतका वैकल्पिक सिकाईको प्रबन्ध मिलाउने	पटक	४	०	१००	१०२	१०४	१०६	४१२	१०३			२०६	२०६
उत्कृष्ट नतिजा ल्याउने विद्यार्थी, शिक्षक, अभिभावक र विद्यालय सम्मान	पटक	५	१००	१०२	१०४	१०६	१०८	५२०	१०४			२६०	२६०

सिकाइका लागि न्यूनतम वातावरणका लागि विद्यालय सुधार योजनामा आधारित सहयोग कार्यक्रम	पटक	४	०	२००	२०४	२०८	२१२	८२४	२०६	४१२		२०६	२०६
कक्षाकोठामा आधारित मूल्याङ्कन	विद्यालय	११	०	१००	१०२	१०४	१०६	४१२	३७			४१२	
वि.व्य.स, शि.अ.सं का पदाधिकारीहरूको क्षमता विकास	विद्यालय	११	३५	३६	३६	३७	३८	१८२	१७			१८२	
बार्षिक एस.इ.इ नतिजा सुधार योजना निर्माण र कार्यान्वयन	पटक	५	०	३५०	३५७	३६४	३७१	१४४३	२८९			१४४३	
शैक्षिक शुसासन तथा सिकाइ उपलब्धि वृद्धिका लागि अभिभावक तथा सरोकारवालासँग छलफल तथा अन्तरक्रिया	पटक	५	३५०	३५७	३६४	३७१	३७९	१८२१	३६४			१८२१	
सिकाइका लागि उपचारात्मक तथा सुधारात्मक कक्षा सञ्चालन	विद्यालय	११	०	१५०	१५३	१५६	१५९	६१८	५६			६१८	
नमुना माध्यमिक विद्यालय निर्माण कार्यक्रम	विद्यालय	२	०	३५००	०	३५००	०	७०००	३५००	२०००	२०००	२०००	१०००
विद्यालय स्तरमा बाल समूह, स्काउट, रेड्क्रस क्लब गठन क्षमता विकास र परिचालन गर्ने	विद्यालय	११	०	१००	१०२	१०४	१०६	४१२	३७				४१२
सिकाइ सामग्री तथा विद्यालय व्यवस्थापन	विद्यालय	११	७९६	८१२	८२८	८४५	८६२	४१४२	३७७	४१४२			
विद्यालयमा शैक्षिक गुणस्तर सुदृढीकरण एवं कार्यसम्पादनमा आधारित प्रोत्साहन अनुदान	विद्यालय	११	६७४	६८७	७०१	७१५	७३०	३५०८	३१९	३५०८			

घ) प्राविधिक शिक्षा तथा ब्यवसायिक तालिम

कार्यक्रम		लक्ष्य	कार्यक्रम कार्यान्वयन वर्ष						प्रति ईकाइ मुल्य	श्रोत आँकलन			
	एकाई		पहिलो	दोस्रो	तेस्रो	चौथो	पाँचौं	**जम्मा**		संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	संघसंस्था
प्राविधिक धारका माध्यमिक विद्यालयहरू स्थापना र सञ्चालन	विद्यालय	१	०	०	२५००	२५००	०	५०००	५०००	१६६७	१६६७	१६६७	
बहुप्राविधिक शिक्षालय स्थापना, सञ्चालन तथा नियमन	विद्यालय	१	०	०	०	०	३००००	३००००	३००००	१५०००	१५०००		
छोटो अवधिका सीपमूलक तालिम सञ्चालन	पटक	५	३००	३०६	३१२	३१८	३२५	१५६१	३१२			७८१	७८१
स्थानीय स्तरमा रहेका परम्परागत सीपहरूको पहिचान, प्रमाणीकरण तथा प्रवद्र्धन कार्यक्रम	पटक	४	०	१००	१०२	१०४	१०६	४१२	१०३			२०६	२०६
आर्थिकरूपमा पिछडिएका प्रतिभावान् तथा सीमान्तकृत, दलित, अपाङ्ग, लोपोन्मुख जाति, महिला विद्यार्थीका लागि उच्च शिक्षामा सहज पहुँचको अवसर सृजना गर्न आवश्यक स्रोतको व्यवस्था	जना	१५०	०	५००	५१०	५२०	५३१	२०६१	१४		१०३०	१०३०	

माध्यमिक तहमा प्राविधिक शिक्षा तथा ब्यवसायिक तालिममा भर्ना हुन चाहने विद्यार्थीको तथ्यांक संकलन तथा खण्डीकृत डाटाबेस तयारी	पटक	२	०	०	१०००	१०००००	०	१०१०००	५०५००			१०१०००	
प्राविधिक शिक्षा तथा ब्यवसायिक तालिम संचालन	पटक	४	०	२००	२०४	२०८	२१२	८२४	२०६	२०६	२०६	२०६	२०६

ङ) अनौपचारिक शिक्षा तथा जिवनपर्यन्त सिकाई

कार्यक्रम	एकाई	लक्ष्य	कार्यक्रम कार्यान्वयन वर्ष						प्रति ईकाइ मुल्य	श्रोत आँकलन			
			पहिलो	दोस्रो	तेस्रो	चौथो	पाँचौं	**जम्मा**		संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	संघसंस्था
घरधुरी सर्वेक्षण गरेर निरक्षरहरूको तथ्याङ्क सङ्कलन तथा खण्डीकृत डाटाबेस तयारी	पटक	१	०	०	२५०	०	०	२५०	२५०	०	०	१२५	१२५
साक्षरता तथा साक्षरोत्तर शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालन गर्न थप सामुदायिक सिकाइ केन्द्रको स्थापना	पटक	२	०	१००	१००	०	०	२००	१००	१००	०	१००	०
हाल सञ्चालनमा रहेको सामुदायिक सिकाइ केन्द्रलाई क्रियाशील गराउने	वटा	१	०	५०	५१	५२	५३	२०६	२०६	०	०	१०३	१०३
अनौपचारिक शिक्षा शिक्षण सिकाइ सहयोग	पटक	५	२५०	२५५	२६०	२६५	२७१	१३०१	२६०	०	०	६५१	६५१
सामुदायिक सिकाइ केन्द्रको सुदृढीकरण (व्यवस्थापन तालिम दिने)	वटा	३	०	१००	१००	१००	१००	४००	१३३	०	०	२००	२००

महिला तथा प्रौढहरुलाइ आधारभूत वित्तिय साक्षरता तथा आधारभूत अंकगणितिय सिप सिकाइ कार्यक्रम सञ्चालन	पटक	५	३८१	३८९	३९६	४०४	४१२	१९८३	३९७	११९०	०	७९३	०
प्रौढहरुलाइ सिप विकास तालिम र आय आर्जनका कार्यक्रम सञ्चालन	पटक	५	१००	१०२	१०४	१५९	१६२	६२७	१२५	०	६२७	०	०
लक्षित वर्गका लागि क्षमता विकास तालिम र जीवन उपयोगी सिप तालिम	पटक	५	९००	९१८	९३६	९५५	९७४	४६८४	९३६	२३४२	२३४२	०	०
शैक्षिक पहूँच सुनिश्चितता, अनौपचारिक तथा वैकल्पिक शिक्षा कार्यक्रम संचालन	पटक	५	७२००	७३४४	७४९१	७६४१	७७९४	३७४६९	७४९४	३७४६९	०	०	०

च) पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक र सिकाइ सामग्री

कार्यक्रम		लक्ष्य	कार्यक्रम कार्यान्वयन वर्ष						प्रति ईकाइ मुल्य	श्रोत आँकलन			
	एकाई		पहिलो	दोस्रो	तेस्रो	चौथो	पाँचौं	जम्मा		संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	संघसंस्था
पाठ्यक्रम अभिमुखीकरण सबै विद्यालयहरूमा	पटक	२	०	५०	५०	५०	५०	२००	१००			१००	१००
कक्षा १–३ एकिकृत पाठ्यक्रम अनुसारको मूल्यांकन प्रणाली सम्बन्धि अभिमूखिकरण	विद्यालय	४८	१००	०	०	०	०	१००	३३			१००	
आवधिक विद्यार्थी मूल्याङ्कन	पटक	१५	२००	२००	२००	२००	२००	१०००	६७			१०००	
निःशुल्क पाठ्यपुस्तक वितरण	पटक	३०	६३६१	६४८८	६६१८	६७५०	६८८५	३३१०३	११०३	३३१०३			

स्थानीय पाठ्यक्रम कार्यान्वयनका लागि पाठ्यपुस्तकको ब्यवस्थापन तथा आवश्यकता अनुसारको परिमार्जन गर्ने	पटक	३	१३००	०	२००	०	०	१५००	५००			१५००	
गणित, विज्ञान, भाषा र कम्प्युटर विषयक शिक्षक तालिम	विद्यालय	३०	२००	०	२०४	०	०	४०४	१३			४०४	
सामुदायिक माध्यमिक विद्यालयमा नेपाली विषयको सिकाइ पद्दती विकास	विद्यालय	११	४००	०	३००	१	०	७०१	१४			७०१	
सामुदायिक माध्यमिक विद्यालयहरूमा ई-लाइब्रेरी स्थापना	विद्यालय	११	३५०	२००	३५०	२००	३५०	१४५०	१५			७२५	७२५

छ) शिक्षक व्यवस्थापन र विकास

कार्यक्रम		लक्ष्य	कार्यक्रम कार्यान्वयन वर्ष						प्रति ईकाइ मुल्य	श्रोत आँकलन			
	एकाई		पहिलो	दोस्रो	तेस्रो	चौथो	पाँचौं	जम्मा		संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	संघसंस्था
अस्थायी, राहत, अनुदान तथा विद्यालय स्रोतबाट नियुक्त शिक्षकहरूको व्यवस्थापनका लागि मापदण्ड तथा निर्देशिका तयारी	पटक	२	०	५०	५०	५०	५०	२००	१००	०	०	१००	१००
अपाङ्गता भएका व्यक्ति, महिला, सीमान्तकृत वर्गका व्यक्तिहरूलाई शिक्षण पेसामा सहभागी गराउन क्षमता अभिवृद्धि	पटक	३०	१००	०	०	०	०	१००	३३	०	०	१००	०

कमजोर विद्यार्थीका लागि विशेष सहयोगी कक्षा सञ्चालन गर्ने (वार्षिक एक पटक कोचिङ कक्षा)	पटक	१५	२००	२००	२००	२००	२००	१०००	६७	०	०	६००	४००
उपचारात्मक शिक्षण पद्धति लागु गर्ने	विद्यालय	३०	६३६१	६४८८	६६१८	६७५०	६८८५	३३१०३	११०३	२३१७२	०	०	९९३१
परीक्षाको नतिजा विश्लेषण (वार्षिक)	विद्यालय	३०	१३००	०	२००	०	०	१५००	५०	०	०	१५००	०
विद्यालयमा आधारित सुपरीवेक्षण तथा सहयोगका लागि क्षमता विकास (वार्षिक एक पटक)	पटक	३०	२००	०	२०४	०	०	४०४	१३	०	०	४०४	०
शिक्षक पेसागत सहयोग तालिम (गणित, विज्ञान, भाषा, कम्प्युटर)	पटक	३	२००	०	२००	०	२००	६००	२००	०	२००	२००	२००
असल अभ्यासको अवलोकन भ्रमण (घुम्ती बैठक)	पटक	१०	५०	५१	५२	५३	५४	२६०	१५	०	०	१३०	१३०
विज्ञ समूहको गठन तथा परिचालन	पटक	५	२२५	२३०	२३४	२३९	२४४	११७१	२३४	११७१	०	०	०
सहपाठी कक्षा अवलोकन (प्रत्येक विद्यालयमा वार्षिक २ पटक)	पटक	१०	२०	२१	२१	२१	२२	१०५	११	०	०	१०५	०
सामुदायिक विद्यालयका प्र.अ र लेखापालका लागि छोटो अवधिको क्षमता विकास तालिम	पटक	२	१००	०	०	१००	०	२००	१००	०	०	१००	१००
विद्यालय तहमा शिक्षकको पेसागत विकास	पटक	५	१५०	१५८	१६५	१७४	१८२	८२९	१६६	४००	०	२००	२२९
कार्यसम्पादन मूल्याङ्कन (वार्षिक १ पटक) अस्थायी, करार र अनुदान शिक्षकको समेत	पटक	५	१००	१०५	११०	११६	१२२	५५३	१११	३३१	०	२२२	०

शिक्षक दरबन्दी मिलान तथा पुनर्वितरण (वार्षिक)	पटक	५	१००	१०५	११०	११६	१२२	५५३	१११	३३१	०	२२२	०
प्र.अ बैठकमा विद्यालय शिक्षण क्रियाकलापका सम्बन्धमा नियमित छलफल तथा सिकाइ अदान प्रदान	पटक	५०	२५०	२५५	२६०	२६५	२७०	१३००	२६	०	०	१३००	०
शिक्षक कल्याणकारी कोष स्थापना र कार्यान्वयन	पटक	१०	४००	३००	३००	३००	३००	१६००	१६०	०	४००	८००	४००
शिक्षक शैक्षिक डायरीको ब्यवस्थापन र कार्यान्वयन	पटक	५	१००	१००	१००	१००	१००	५००	१००	०	३००	१००	१००
स्विकृत, दरबन्दी र राहत शिक्षक ब्यवस्थापन (बार्षिक)	पटक	५	८९९८१	९१७८१	९३६१६	९५४८९	९७३९८	४६८२६५	९३६५३	४६८२६५			
पूर्व प्राथमिक तहका शिक्षकहरूका लागि क्षमता विकास तालिम	पटक	२	२००	०	०	२००	०	४००	२००	०	०	२००	२००

ज) शैक्षिक समता र समावेशीकरण

कार्यक्रम	एकाई	लक्ष्य	कार्यक्रम कार्यान्वयन वर्ष					जम्मा	प्रति ईकाइ मुल्य	श्रोत आँकलन			
			पहिलो	दोस्रो	तेस्रो	चौथो	पाँचौं			संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	संघसंस्था
शिक्षाको मूल प्रबाह बाहिर रहेका र नरहेका सबै बालबालिकाहरूको तथ्यांक संकलन र विश्लेषण	पटक	२	०	५०	०	०	५०	१००	५०	०	०	१००	०
लक्षित बर्गको लागि छात्रबृत्ति वितरण	जना	६१२१	१३९२	१४२०	१४४८	१४७७	१५०७	७२४४	१	५०७१	०	१४४९	७२४

सबै प्रकारका विभेदको अन्तका लागि सचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन	पटक	५	५०	५१	५२	५३	५४	२६०	५२	०	०	१३०	१३०
जेन्डर फोकल शिक्षक र गुनासो सुन्ने अधिकारीको ब्यबस्था	विद्यालय	७५	०	२२५	२३०	२३४	२३९	९२७	१२	४६४	०	४६४	०
जटिल रोग लागेका विद्यार्थीलाइ छात्रवृत्ति	जना	२५०	१००	१०२	१०४	१०६	१०८	५२०	२	२६०	०	२०८	५२
शैक्षिक सामग्री, पोशाक तथा न्यानो कपडा वितरण	जना	५००	३००	३०६	३१२	३१८	३२५	१५६१	३	६२४	०	४६८	४६८
अपांगता भएका बालबालिकालाइ शिक्षण सिकाइमा थप सहयोग सामग्री	जना	२००	०	१००	१००	१०५	११०	४१५	३	१००	०	१००	२१५

झ) विद्यालय पोषण तथा स्वास्थ्य कार्यक्रम

कार्यक्रम		लक्ष्य	कार्यक्रम कार्यान्वयन वर्ष						प्रति ईकाइ मुल्य	श्रोत आँकलन			
	एकाई		पहिलो	दोस्रो	तेस्रो	चौथो	पाँचौं	जम्मा		संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	संघसंस्था
दिवा खानाका लागि भान्सा तथा भण्डार, भाँडावर्तन तथा आवश्यक सामग्रीको प्रबन्ध	विद्यालय	३१	३५०	०	०	०	४००	७५०	२४	०	०	५२५	२२५
स्वस्थकर तथा पौष्टिक दिवा खाजाको प्रबन्ध	जना	२२६६४	११७९६	११७९६	११९१४	१२०३३	१२१५३	५९६९२	३	५९६९२	०	०	०
विद्यालयमा विद्यार्थी सङ्ख्याको अनुपातमा पर्याप्त पानी, साबुन तथा सफाइ सामग्रीसहित आवश्यक सङ्ख्यामा छात्र र छात्राका लागि अलग अलग शौचालय	विद्यालय	३१	०	२००	२००	२००	२००	८००	२६	०	०	४८०	३२०

कक्षा ६ देखि १२ सम्मका छात्राहरूलाई महिनावारी स्वच्छताका लागि स्यानिटरी प्याडको व्यवस्था	जना	५३८४६	२४५३	२५०२	२५५२	२६०३	२६५५	१२७६६	१५	१२७६६	०	०	०
आवधिक स्वास्थ्य जाँच, जुकाको औषधि र सूक्ष्मपोषक तत्त्व प्रदायक ट्याबलेटहरू (भिटामिन ए र आइरन, फोलिक एसिड, एच.पी.भी खोप आदि प्रदान)	विद्यालय	७५	३९०	०	२००	०	०	५९०	८	०	०	५९०	०
विद्यालयलाई प्राथमिक उपचारको किट प्रदान तथा प्रतिस्थापन	विद्यालय	३१	०	०	०	०	९३	९३	१३	०	०	९३	०
विद्यालयगत रूपमा हरित विद्यालय कार्यढाँचा योजना निर्माण र कार्यान्वयन	विद्यालय	३१	०	१००	०	०	०	१००	३	०	०	१००	०

ञ) विद्यालय सुरक्षा, विपद् न्यूनीकरण तथा उत्थानशीलता

कार्यक्रम		लक्ष्य	कार्यक्रम कार्यान्वयन वर्ष						प्रति ईकाइ मुल्य	श्रोत आँकलन			
	एकाई		पहिलो	दोस्रो	तेस्रो	चौथो	पाँचौं	जम्मा		संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	संघसंस्था
विपद् तथा प्रकोप व्यवस्थापन नीति तथा मापदण्ड पुनरावलोकन तथा निर्माण	पटक	१		१००				१००	१००	०	०	१००	०
स्थानीय तह र विद्यालयको क्षमता विकास	पटक	२		१००		१००		२००	१००	०	०	१००	१००

विपद् पूर्वतयारी, प्रतिकार्य, पुनर्स्थापना तथा उत्थानशीलताका लागि सचेतना कार्यक्रम	पटक	२		१००			१००	२००	१००	०	१००	०	१००
शिक्षक तथा वि.व्य.स र शि.अ.सं लाइ विपद् ब्यवस्थापन तालिम	पटक	२		५०		५०		१००	५०	१००	०	०	०
विपद् प्रतिरोधी विद्यालय सङ्ख्या	सङ्ख्या	७०	१००	१००	१००	१००	१००	५००	७	२००	१००	१००	१००
सिकाइ क्षति आपूरण तथा द्रुत सिकाइ योजना कार्यान्वयन	विद्यालय	३१	५००	५१०	५२०	५३१	५४१	२६०२	८४	२६०२	०	०	०
विद्यालय विपद उत्थानशील योजना निर्माण गर्ने	विद्यालय	७०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
सबै विद्यालयहरूमा हरित विद्यालय कार्यढाँचा योजना निर्माण गर्ने	विद्यालय	७०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
विद्यालयमा आधारित विपद् पूर्वतयारी अवस्थाको अभ्यास गर्ने	विद्यालय	३१	०	२००	२०४	२०८	२१२	८२४	२७	४९४	८२	८२	१६६

ट) विद्यालय भौतिक पूर्वाधार विकास

कार्यक्रम		लक्ष्य	कार्यक्रम कार्यान्वयन वर्ष						प्रति ईकाइ मुल्य	श्रोत आँकलन			
	एकाइ		पहिलो	दोस्रो	तेस्रो	चौथो	पाँचौं	जम्मा		संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	संघसंस्था

अपाङ्ता मैत्री संरचना सहितको विद्यालय भवन निर्माण	सङ्ख्या	३१	३००००	३०६००	३१२१२	३१८३६	३२४७३	१५६१२१	५०३६	७८०६१	४६८३६	२३४१८	७८०६
विद्यालयको सबलीकरण	सङ्ख्या	१०	१०००	१०२०	१०४०	१०६१	१०८२	५२०४	५२०	२६०२	१५६१	७८१	२६०
विद्यालयमा बनेका संरचनाको सम्बर्धन तथा मर्मत सम्भार र फर्निचर व्यवस्थापनसमेत	विद्यालय सङ्ख्या	३१	५००	५१०	५२०	५३१	५४१	२६०२	८४	१३०१	७८१	३९०	१३०
छात्रा र छात्रलाई अलग्गै शौचालय तथा पानी तथा सरसफाइको प्रबन्ध	विद्यालय सङ्ख्या	३१	०	१५०	१५३	१५६	१५९	६१८	२०	३०९	१८५	९३	३१
विद्यालय भौतिक निर्माणमा वातावरणीय र सामाजिक सुरक्षासम्बन्धी रुजुसूची भर्ने	विद्यालय सङ्ख्या	७०	५०	५१	५२	५३	५४	२६०	४	१३०	७८	३९	१३

ठ) विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि

कार्यक्रम	एकाइ	लक्ष्य	कार्यक्रम कार्यान्वयन वर्ष						प्रति ईकाइ मुल्य	श्रोत आँकलन			
			पहिलो	दोस्रो	तेस्रो	चौथो	पाँचौं	जम्मा		संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	संघसंस्था
विद्यालयमा ICT संरचना विस्तार	विद्यालय	३१	३०००	३०६०	३१२१	३१८४	३२४७	१५६१२	५०४	६२४५	४६८४	३१२२	१५६१
विद्यालयमा इन्टरनेट जडान तथा ब्यवस्थापन	विद्यालय	३१	४६	४७	४८	४९	५०	२३९	८	०	७२	१२०	४८

शिक्षक तथा कर्मचारीहरूलाई ICT तथा EMIS ब्यवस्थापन तालिम	शिक्षक	३१	१००	०	१००	०	१००	३००	१०	१५०	०	१५०	०
डिजिटल शैक्षिक सामग्री निर्माण	सङ्ख्या	३१	०	१००	१०२	१०४	१०६	४१२	१३	१६५	१२४	०	१२४
पाठ्यक्रम, पा.पु सन्दर्भ सामाग्री डिजिटलरूपमा उपलब्ध गराउने	विद्यालय	३१	२७०	१०१	१०३	१०५	१०७	६८६	२२	६८६	०	०	०
ई- लाईब्रेरीको विस्तार	विद्यालय	८	०	४००	४०८	४१६	४२४	१६४९	२०६	६५९	४९५	३३०	१६५

ड) विद्यालय अतिरिक्त क्रियाकलाप र खेलकुद

कार्यक्रम	**एकाइ**	**लक्ष्य**	**कार्यक्रम कार्यान्वयन वर्ष**					**५ बर्षको जम्मा**	**प्रति एकाइ**	श्रोत आँकलन			
			पहिलो	**दोस्रो**	**तेस्रो**	**चौथो**	**पाँचौ**			संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	संघसंस्था
पालिका स्तरमा खेलकुद प्रवर्दनका लागि राष्ट्रपति रनिग सिल्ड	पटक	५	४००	४००	४००	४००	४००	२०००	४००			२०००	
पालिका स्तरमा विद्यालय स्तरीय खेलकुद प्रतियोगिता र विभिन्न च्याम्पियनसिपहरूको आयोजना गर्ने	पटक	२	०	२००	०	२००	०	४००		२००		१००	१००
विद्यालय स्तरमा अतिरिक्त क्रियाकलाप तथा कार्यक्रमहरूको आयोजना	विद्यालय	२४	२५०	३००	३००	३००	३००	१४५०		०	०	७२५	७२५

विद्यालय स्तरमा विविध कला र सांस्कृतिक कार्यक्रमहरूको आयोजना	पटक	२	०	२००	०	२००	०	४००				२००	२००
खेलकुद र शारीरिक गतिविधिहरूको लागि विशेष समय निर्धारण	विद्यालय	२४	०	०	०	०	०	०				०	
खेलकुद प्रशिक्षकहरूको तालिम र विकास	पटक	४	०	३००	३००	३००	३००	१२००			६००		६००
विद्यार्थीहरूको नेतृत्व क्षमताको विकासका लागि कार्यशालाहरू	पटक	३	०	२००	०	२००	२००	६००					६००
सबै विद्यालयमा संगित तथा खेल सामग्री ब्यवस्थापन	विद्यालय	२४	३००	०	०	३००	०	६००				३००	३००
बुक फ्रि फ्राइडे कार्यान्वयन	विद्यालय	२४	०	३००	३००	३००	३००	१२००					१२००

ढ) सुशासन तथा व्यवस्थापन

कार्यक्रम	एकाई	लक्ष्य	कार्यक्रम कार्यान्वयन वर्ष						प्रति ईकाइ मुल्य	श्रोत आँकलन			
			पहिलो	दोस्रो	तेस्रो	चौथो	पाँचौं	जम्मा		संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	संघसंस्था
वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम निर्माण	पटक	५	०	५०	५०	५०	५०	२००	४०	०	०	२००	०
विद्यालय सुधार योजना निर्माण एवम् अद्यावधिक	पटक	५	०	५०	५०	५०	५०	२००	४०	८०	०	१००	२०

एकीकृत शैक्षिक सूचना प्रणाली सुदृढीकरण	पटक	५	०	५०	५०	५०	५०	२००	४०	१००	०	१००	०
अनुगमन पद्धति विकास तथा कार्यान्वयन	पटक	५	०	५०	५०	५०	५०	२००	४०	१००	०	१००	०
अनुगमन प्रणाली का लागि सूचक तयारी र अध्यावधिक	पटक	५	०	५०	०	५०	५०	१५०	३०	०	०	१५०	०
सुचकका अधारमा विद्यालय अनुगमन	पटक	१५०	१५०	१५२	१५३	१५५	१५६	९५०	६	३८०	२८५	१९०	९५
वार्षिक समीक्षा तथा प्रतिवेदन	पटक	५	०	५०	५०	५०	५०	२००	४०	०	०	२००	०
विद्यालयको कार्यसम्पादन परीक्षण	पटक	५	५०	५१	५२	५३	५४	२६५	५३	१०५	०	१६०	०
विद्यार्थी सिकाइ उपलब्धि परीक्षण	पटक	१५	१५०	१५२	१५३	१५५	१५६	४६५	३१	२७९	०	१८६	

ण) अनुगमन तथा मूल्याङ्कन

कार्यक्रम	एकाई	लक्ष्य	कार्यक्रम कार्यान्वयन वर्ष					जम्मा	प्रति ईकाइ मुल्य	श्रोत आँकलन			
			पहिलो	दोस्रो	तेस्रो	चौथो	पाँचौं			संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	संघसंस्था
अनुगमन तथा मूल्याङ्कन संयन्त्र निर्माण	पटक	२	५०	०	५०	०	०	१००	५०	५०	०	५०	०
नतिजामा आधारित अनुगमन प्रणालीका लागि सूचक तयार तथा अद्यावधिक गर्ने	पटक	५	५०	५०	५०	५०	५०	२५०	५०	१२५	०	१२५	०
कार्यक्रम कार्यान्वयन पुस्तिका तयारी	पटक	५	५०	५०	५०	५०	५०	२५०	५०	१२५	०	१२५	०

अनिवार्य तथा निशुःल्क शिक्षा कार्यान्वयनको अवस्थाको प्रतिवेदन तयार गर्ने	पटक	५	५०	५०	५०	५०	५०	२५०	५०	१२५	०	१२५	०
अनुगमन पद्धति विकास तथा कार्यान्वयन	पटक	५	५०	५०	५०	५०	५०	२५०	५०	१२५	०	१२५	०